

TRIBUNA

254

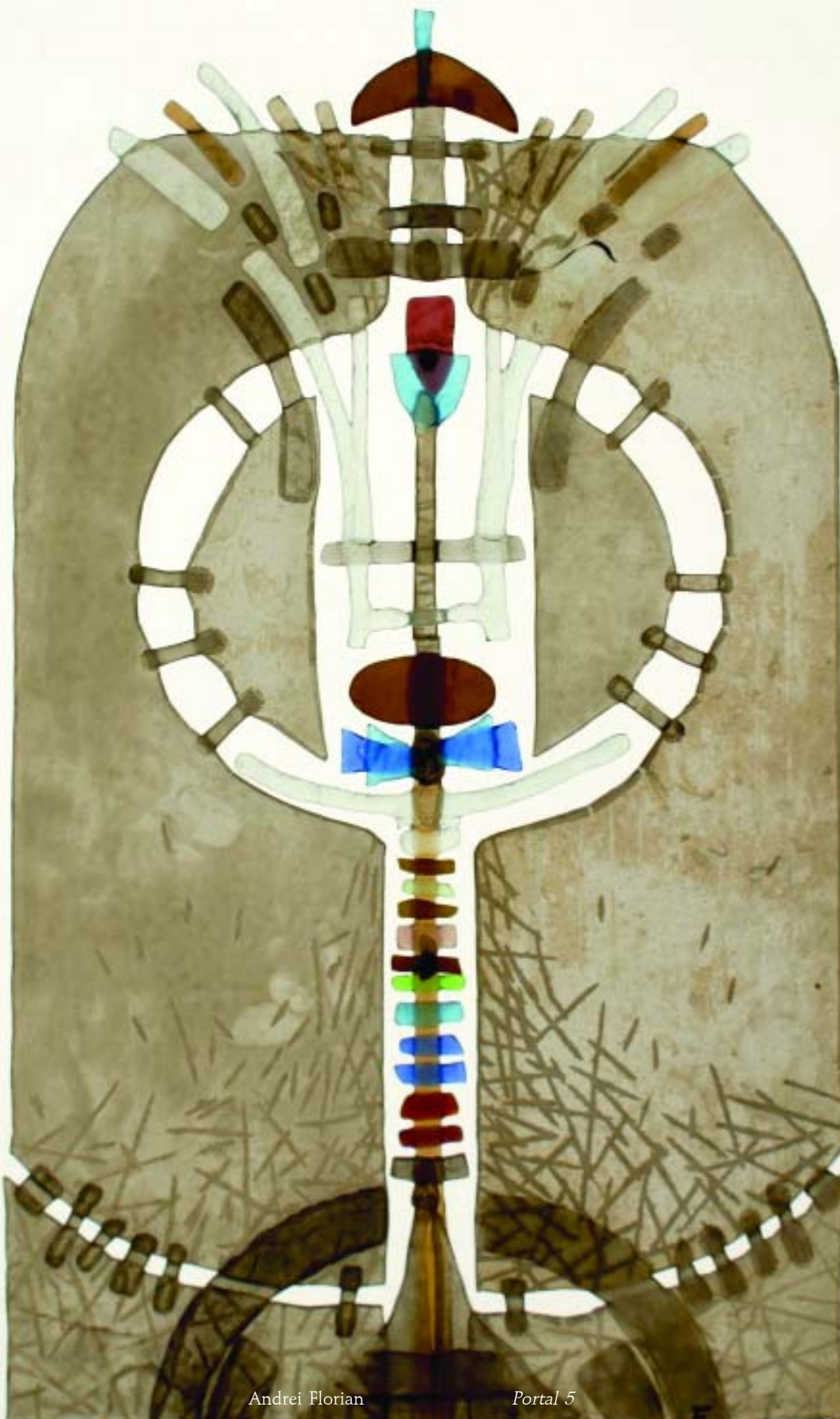

Consiliul Județean Cluj

3 lei

Director fondator: Ioan Slavici
Revistă de cultură • serie nouă • anul XII • 1-15 aprilie 2013

www.revistatribuna.ro

Andrei Florian

Portal 5

profil de scriitor **Aura Christi**

diagnoze
Andrei Marga

proză
Paul Goma (II)

eveniment
“Avem un papă smerit”

Ilustrația numărului: Andrei Florian

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură
Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Gheorghe Boboș
Nicolae Breban
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Vasile Muscă
Mircea Muthu
Petru Poantă
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Florin Rotaru
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:
Mircea Arman
(manager)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:
Virgil Mleşniță
Ovidiu Petca

Colaționare și supervizare:
L.G. Ilea

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

la ceas aniversar

Cornel Udrea

De ziua ta, Cornel, îți fac ăst dar:
Zic: „La mulți ani” și-ți dau un țoc în freză.
Și de întâi april, cu-al meu habar,
Să te cetești, boncăluind engleză.

Cristina Tătaru (*pour les connaisseurs*, Anda)
(dăm întâi textul în română, din *Obiceiuri de nuntă
la cangurii șchiopi*, ediția princeps, Dacia, 1978,
pp. 25-26)

Învățând engleza fără profesor

În Bilă s-a trezit poliglotul: așa, dintr-o dată, într-o dimineață pe când se rădea în baie, după ce și-a umplut fața cu clăbuc, a fost fulgerat de o idee care l-a ținut timp de un minut cu pământul sus, ca un steag de armistițiu dintr-o luptă de frizeri. „Ce-ar fi să devin poliglot, să știu vreo 5 limbi și românește?” Ideea l-a incendiat interior și din acea clipă a întocmit un plan sistematic de învățare. A început cu engleza, dar și-a procurat nu un manual pentru începători, ci Shakespeare, ediție bilingvă, pe care l-a pus la vedere pe colțul biroului.

Domnișoara Pimpi, dactilografa cu gât lung, dinți de cal și garsonieră confort mărit, a început să-i servească cafelețuța cu spor de caimac la care adăuga și o linguriță – plină vârf – cu zâmbete pe care le credea seducătoare, dar în realitate erau niște dezveliri de buze în care gingiile păreau că nu se mai termină.

Bilă s-a întors totuși la manualul pentru începători: a luat-o ușurel cu *egg* și *pencil*, mai toată ziua stătea cu limba între dinți să-i iasă acel *the* cât mai ca la Londra... treburile de servicii sufereau, dar ce contează un nenorocit de dosar în fața posibilității de a-l citi pe Will în original și de a întreține conversații lejere cu orice englez aflat pe la noi. Bilă se maturizase, Minodora umbla prin casă în vârful picioarelor, noaptea îl învelea grijulie.

Toate au mers bine, trecuse deja la conjugarea verbului, vorbea singur în fața oglinzii până se aburea, dar pericolul pe care îl intuise vag, îndeajuns să-l treacă prin furcile caudine ale monologului spăimos, și-a împlinit destinul.

La ședința comitetului oamenilor muncii, pe care fusese ales s-o conducă, prima lui luare de cuvânt a fost reprezentativă pentru ocupațiile sale.

Astăzi Ahile își vede mai departe de dosarele lui, iar când e un film în limba engleză la televizor preferă să joace țintar cu Minodora.

La ședința în cauză, primele și ultimele sale cuvinte au fost: „Ladies and gentlemen, declar deschisă ședința comitetului oamenilor muncii!”

re-semnez):

Learning english without a teacher

The multilingual has darted up in Pock; just like this, all of a sudden, one morning, as he was shaving in the bathroom, after he had besmeared his complexion with suds. He was then bludgeoned by an idea that froze his shaving brush in the air, like a flag of truce in a barbers' battle. „What if I became a multilingual, so that I speak about 5 languages, Romanian added?” The idea set his guts on fire and, presto, he devised an inner plan. He settled unto English, yet did not purchase a beginners' handbook, but a bilingual Shakespeare, which he displayed on his desk corner, for whom it may concern.

Miss Pimpy, the long-necked typist with buck teeth and owning a high-comfort bachelor's flat, started serving him his itzy-bitsy coffee with extra cream-skin, to which she added a generous teaspoonful of smiles that she deemed seducing, but which actually were some lip-stripping activities, where gums seemed to have no end.

Pock, nevertheless, returned to the beginners' book: he slovenly started out on *egg* and *pencil*, kept most of the days the tip of his tongue between his toothridges so that that blasted *the* should sound as Londonish as possible... stuff at the office was in deep grievance, but what does a miserable file matter as against the opportunity of reading Will in the original and to have ease in chattering away with any Englishman who might happen to be around. Bilă had grown mature, Minodora tiptoed around the place and caringly tucked him in at night.

Everything was going well; he was already successfully navigating through the verb conjugation, he spoke up alone in front of the mirror until the latter got steamy, but the danger that he had had a vague hunch of, big enough to get him past the caudine forks of the fearsome monologue went the whole hog.

At the meeting of the working staff's committee, which he had been chosen to chair, his first intervention was a paragon of his occupations.

Today, Achilles is keeping a close grip on his files, and whenever there is a film in English on TV, he prefers playing ninepins with Minodora.

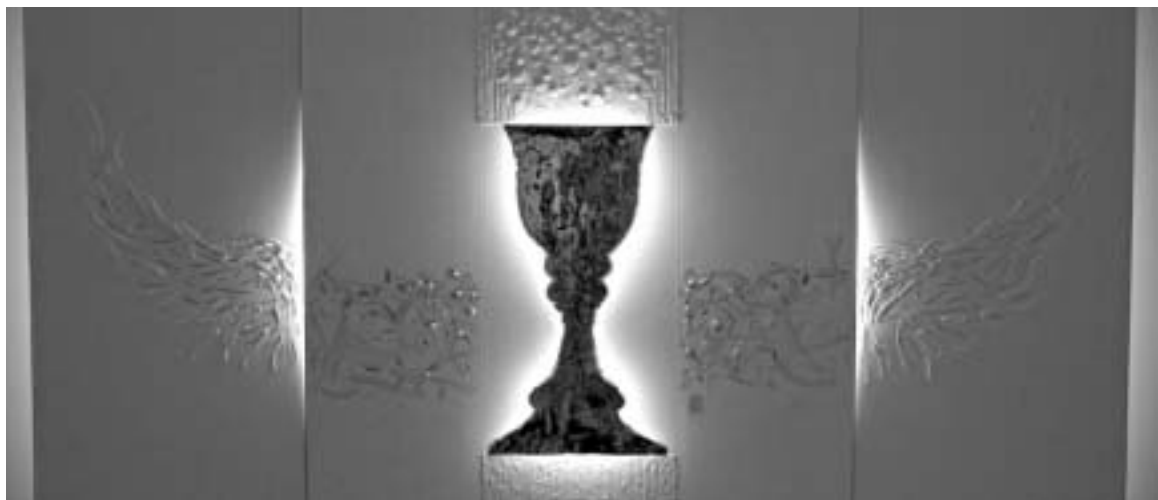
At the aforementioned meeting, his first and last words had been „Ladies and gentlemen, I declare the meeting of the working staff's committee open!”

(și acum varianta în engleză, pe care cu sârg o

Andrei Florian

Copac

Andrei Florian

Potir

Responsabil de număr: Ștefan Manasia

Dialectica absenței

Mircea Arman

Mostră de „înțelepciune, gândire profundă și diplomatie culturală” – chiar dacă unul dintre emitenți este vizat pentru postul de ambasador UNESCO – au arătat zilele acestea „intelectualii” cu papion, a căror operă nemuritoare este cunoscută de aproape întreg mapamondul cu largul și neprecupețitul sprijin al fostei lor feude numită ICR, care, la acea vreme, era o veritabilă mașină de tocat aiurea banii contribuabilului român, ăla „analfabet” și „patibular”.

Ceea ce se uită mereu însă, este faptul că banii acestei instituții sunt bani publici și nu proprietatea „intelectualilor”, chiar dacă unul dintre ei, a fost, în mod discutabil, împroprietărit cu patrimoniul unei instituții numită *Editura Politică* și devenită, între timp, *Humanitas*. În ce mod, în baza cărei legislații și, mai ales, de ce, urmează să aflăm, în mod oficial, de la autoritățile competente. Dacă dinșii au dreptul legal, și îl au, de a protesta și noi, în aceeași măsură, avem dreptul să știm ce s-a întâmplat cu averea statului român, cu banii cetățeanului, prin urmare, și cu banii mei. Iar aici există o problemă, eu nu sunt de acord ca domnul Gabriel Liiceanu să fie împroprietărit de către domnul Andrei Pleșu cu un bun care aparține statului român, cetățenilor români, prin urmare, cu ceva care îmi aparține și mie. Însă despre acest aspect vom vorbi, altă dată, mai elaborat, mai documentat, chiar dacă actualmente fapta este prescrisă. Nu s-a putut scrie în acești ani despre acest rapt, întrucât „intelectualii” conform bunului lor obicei, au băgat pumnul în gură cui îndrăznește cea mai mică aluzie. Au însă o mică problemă, lui Mircea Arman nu pot să îi impună tăcerea și nici nu pot să influențeze, nici ei, nici țuțerii lor, „debarcarea” noastră. Pot să scrie, să calomnieze atît cît doresc, să facă ce doresc, să se lege cu lanțuri în București la instituția denumită în argou „La lanțuri”, să facă ce le va trece prin cap, rezultatul va fi același. M-au timorat, am tăcut, am trecut în tabăra lor? etc.

Nu știm însă în numele a ce, cu ce drept și, mai ales în numele cui, acești bășiști înfocați întrebă, pun sub semnul îndoielii, actuala conducere a ICR. Manipularea la care se recurge în acest sens este tipică serviciilor secrete. Calitatea intelectuală și opera domnului Andrei Marga nu pot fi puse la îndoială, deoarece domnul Marga are operă filosofică în timp ce „intelectualii”, cum i-a botezat mentorul dinșilor, Traian Băsescu, nu au, întrucât una e să pastizezi traducerea Tilinca-Arman și alta să faci tu însuși o traducere, de pildă. Nu o spunem noi pentru întâia oară, o spun alții¹, însă nerușinarea de a clama mereu înțietatea, deși lucrurile stau total altfel, se pare, au deprins-o „intelectualii” de la maestrul lor, individul (*nomina odiosa*) delegitimat de către popor prin referendum, care, în buna tradiție a „intelectualilor”, are neobrăzarea de a ne vorbi de la Cotroceni.

Ce este însă rizibil este monstruosul eșec al „protestului” față de actuala conducere a ICR. Acest protest a devenit unul împotriva Franței care i-a invitat în mod special pe acești domni la *Salon du Livre* de la Paris. O asemenea gafă monumentală nu putea face decît un fost

ministru de externe, un ministru al culturii, un consilier prezidențial, un fost director al ICR sau unul care a „găsit” o editura de stat cu care a fost cadorisit de un altul, prieten de suferință și de consumat aiurea banii contribuabilului român.

Este firească, legitimă și binevenită intervenția ambasadorului francez la București, Excelența-Sa Phillipe Gustin care afirmă textual: „Prin definiție, absenții greșesc întotdeauna. Invitația pentru acești autori (nu „intelectuali” n.n., M. A.) a venit din partea Franței. Deci cu atît mai rău pentru cei care au refuzat, iar eu nu vreau să le fac publicitate”. Ambasadorul francez își continuă discursul pe un ton și mai ferm atunci cînd afirmă: „Dar să nu stricăm ceea ce ar trebui să fie un eveniment minunat pentru România, pentru relațiile dintre România și Franța și pentru imaginea României în Franța”.

Limbajul ferm al diplomatului francez conține un avertisment și mai dur. Relațiile româno-franceze pot fi puse în pericol prin asemenea atitudini inamicale, sfidătoare, la adresa Franței. Suntem siguri, de acum încolo, autoritățile franceze vor avea o atitudine corectă față de „intelectualii” lui Băsescu, iar ministerul nostru de resort ar trebui să se abțină în a-l desemna pe dl. Andrei Pleșu ca ambasador UNESCO la Paris. Sunt o multitudine de personalități care ar putea face acest lucru cu brio, academicieni, scriitori sau filosofi. E o simplă părere, desigur. Să crezi că doar tu, împreună cu prietenii și țuțerii tăi formați nucleul stabil al culturii românești arată că nu ai simțul ridicolului, iar atitudinile acestea adolescente, de un formidabil prost gust, stau rău unor oameni ajunși la o vîrstă care ar trebui să fie a înțelepciunii, nu a golăniei.

Pe de altă parte, faptul că acești autori au absentat de la evenimentul amintit este și un mare bine făcut acestei țări. Dacă tot soiul de ipochimeni nu își găsesc altceva de făcut decît să pongrească această țară și oamenii ei, poate că ar fi bine ca și noi, ceilalți, să refuzăm să le mai acordăm stipendii din banii noștri și să oprim jaful din bugetul și bunurile românilor „patibulari”.

Efortul uriaș al lui Andrei Marga la ICR se vede însă răsplătit prin succesul major al României la *Salon du Livre*, Paris 2013. Hărțuit, calomniat, intimidat (din fericire, din cîte îl cunosc, Andrei Marga nu este un om ușor de intimidat), boicotat, acuzat pe nedrept, actualul director ICR a dat o palmă uriașă peste obrazul gros al „intelectualilor”. Standul României a fost vizitat de președintele Franței Domnul François Hollande, cu care directorul ICR s-a întreținut cordial. Prin urmare, în Franța, sora mai mare a României, autorii absenți nu au fost luați în seamă, iar Președintele francez nu s-a împiedicat, așa cum era firesc, de acești ipochimeni. Nu toată lumea are judecată de adolescent la senectute, nu toată lumea se sperie de cîțiva derbedei mascați în „intelectuali”. În Franța, țara care a inventat cu adevărat drepturile omului, jandarmii au apărat democrația și libertatea de exprimare, nefiind de acord cu practica românească a pumnului în gură, cu minciuna clamată drept adevăr, cu

Andrei Florian

Templu

ipocrizia și autoimportanța fără temeii, arogant afișată. De măștile „intelectualilor” (cît prost gust poți avea pentru a pune în scenă un asemenea spectacol grotesc) s-au lipit bastoanele jandarmilor francezi. Au procedat just și legal, întrucît democrația nu înseamnă anarhie, iar în numele libertății de exprimare nu poți călca în picioare libertatea altora.

Andrei Marga încearcă să construiască un alt fel de ICR, așa cum, la o scară mult mai mică, noi încercăm să construim o altă *Tribuna*. Tot ceea ce se face aici este, credem noi, în beneficiul „culturii române vii” și spre beneficiul oamenilor de cultură care doresc să se debaraseze de „mitul intelectualilor bășiști”. Eforturile noastre sunt acompaniate de o ceată infimă (întreagă armată) de indivizi fără operă (urlători) care știu un singur lucru: cine e cutare?, dar nu se întrebă cine sunt ei, ce au făcut ei și cît de îndreptățiti sunt să o facă pe sftncii și procurorii națiunii (să întrebe cine e cutare)... Eu îi anunț să nu se mai tot întrebe aiurea, sunt primul traducător al lui *Sein und Zeit* și *Zeit und Sein* în românește, iar domnul Liiceanu e unul care a pastizat această traducere. Calomnia, negarea evidenței, denunțul public calomnios sunt, probabil, vechi metehne dobîndite pe vremea Securității din care unii au făcut parte cu voioșie sau au turnat mînați de același sentiment. Îi asigur că, cel puțin eu, îi voi chema să dea socoteală... în instanță.

Și asta doar pentru că există o vreme cînd crezi că totul este permis, dar și un moment al delirului de grandoare cînd crezi că ești ceea ce nu ești, cum există plata pe care, odată și o dată va trebui să o achiți.

¹ Vidi, Viorel Rotilă, *Heidegger și rostirea ființei*, Editura Lumen, Iași, 2009.

Dictatura vedetelor cu papion?

Aura Christi

*Cărțile noastre pot fi găsite în librăriile de calitate din țară.
Vă invităm să nu le căutați în Librăriile Humanitas*

În data de 21 martie 2013, dna A.M. Nuță, director de aprovizionare a Librăriilor Humanitas, ne-a informat într-un e-mail că din data de 10 Aprilie 2013 putem prelua returul titlurilor editate de noi și distribuite prin Librăriile Humanitas. În schimbul de adrese electronice cu reprezentantul Librăriilor Humanitas sunt vizate Editurile Ideea Europeană și EuroPress Group. Nu este pentru prima dată când angajații Librăriilor Humanitas renunță la colaborarea cu unele instituții editoriale și culturale românești. În vara anului trecut, cărțile Editurii Contemporanul au avut aceeași soartă. Revista *Contemporanul*, acum mai mulți ani, de asemenea. Motivul invocat – slaba vânzare a titlurilor noastre în rețeaua de librării liceene – ascunde, de fapt, o eliminare din circuitul Librăriilor Humanitas pe criterii politice? Noi nu facem politică; nu suntem membri ai nici unui partid politic. Destinul nostru este literatura. Atitudinea revistei *Contemporanul* față de GDS și față de grupul Liiceanu – Pleșu – Patapievicu – Cărtărescu nu este, cu toate acestea, un secret de stat. În paginile acestei vechi publicații de un real prestigiu au fost făcute nu o dată analize referitoare la grupul exclusivist și abuziv, alcătuit din acești intelectuali români, adunați direct sau indirect în jurul GDS, convinși probabil că literatura și cultura română vie începe odată cu ei și se va încheia odată cu domnia lor.

Librăriile Humanitas percep un comision de 43 % din prețul de vânzare, nejustificat prin nici o măsură luată de compania liceană în sensul promovării titlurilor noastre. Cărțile nici una dintre instituțiile menționate – Ideea Europeană, Contemporanul și EuroPress – n-au fost expuse în Librăriile Humanitas la locuri vizibile. Plățile erau efectuate, în majoritatea cazurilor, cu întârzieri, iar odată stocurile anumitor titluri epuizate, pentru a nu efectua plățile convenite, comenzile, în majoritatea cazurilor, nu erau înnoite, nu-i așa? Pe coperta revistei *Contemporanul*, începând cu nr. 4/2013, va apărea următorul text: *Cărțile noastre pot fi găsite în librăriile de calitate din țară. Vă invităm să nu le căutați în Librăriile Humanitas.* Să publicăm același text și în fiecare carte apărută sub siglele celor trei instituții editoriale: Contemporanul, Ideea Europeană și EuroPress Group?

Literatura română nu începe, evident, nici cu Librăriile Humanitas, nici cu Gabriel Liiceanu, nici cu Horia-Roman Patapievicu, nici cu Andrei Pleșu, nici cu Mircea Cărtărescu – un grup de intelectuali obedienți față de regimul politic trecut, măsurile de protecție anti-criză ale căruia – ne referim la domeniul culturii – s-au redus, în bună parte, la tranșarea și ulterior tăierea datoriilor unor instituții de cultură private din fonduri publice, corect? Absența unor măsuri anti-criză, ce-ar fi fost firesc să fie luate, în anul 2008, în domeniul culturii, inclusiv în cel editorial, a dus la căderea drastică a pieței editoriale românești cu 45 % în comparație cu anul 2008, la ultimul loc ocupat de România la capitolul producția de carte, creșterea procentului analfabeților (6 %) și la dispariția creatorului român din cetate. Agresivitatea și aroganța unor comentatori de pe malurile Dâmboviței au fost puse în lumină și relativ recent, cu prilejul organizării *Salon du Livre* (22-25

martie 2013, Paris), unde invitata de onoare a acestui prestigios salon internațional de carte a fost România. Un excelent prilej de a readuce scriitorul român și cartea românească în atenția românilor și a străinilor, în condițiile în care imaginea României în lume este sistematic denigrată, s-a transformat uneori, în țară, grație intervenției unor intelectuali publici, ca dnii Liiceanu, Pleșu și Cărtărescu, într-un spectacol straniu, dacă nu într-o diversiune de un gust cel puțin dubios. Prin refuzul și protestele de a participa la Salon du Livre acești intelectuali n-au reușit decât performanța de a-și manifesta lipsa de politețe față de organizatorii Salonului, în frunte cu Guvernul Franței. Fiind invitat „în studioul RFI de la Salonul de Carte de la Paris, ambasadorul Franței, Philippe Gustin, a precizat că invitația pentru scriitorii români a venit din partea Franței și că nu dorește să le facă publicitate”. „Eu sunt mai atent și am mai mult respect pentru interesul general pentru ca, printr-o luare de poziție oarecare, să fac publicitate absențelor. Prin definiție, absenții greșesc întotdeauna. Nu voi spune mai mult, eu unul mă bucur că majoritatea autorilor au acceptat. Reamintesc că invitația pentru acești autori a venit din partea Franței. Deci, cu atât mai rău pentru cei care au refuzat, iar eu nu vreau să le fac publicitate”. (*Observator cultural*, nr. 666 din 22 martie 2013)

Acești comentatori, obișnuiți să alimenteze prin unele demersuri o gravă confuzie valorică, cred oare că, neparticipând la *Salon du Livre*, s-a clătinat literatura română contemporană? Ne întrebăm, de asemeni, oare cum de n-au protestat acești intelectuali atunci când, în ultimii ani, s-au desființat școli, au fost închise spitale, iar Ministerul Culturii și Patrimoniului Național a făcut, în timpul regimului politic apus, prin programele sale, achiziții de carte în valoare de 0 lei, excepția existentă confirmând dramatic regula. Cum de n-au protestat acești cărturari atunci când erau executați în piața publică mari scriitori români, acuzați, fără dovezi, că ar fi colaborat cu securitatea regimului Ceaușescu? Citiți cartea *Cărturari, opozanți și documente. Manipularea arhivei securității* de Gabriel Andreescu și veți vedea cât de străini sunt dnii Patapievicu, Liiceanu, Pleșu și alții câțiva, de dosariada înscenată pe parcursul ultimilor ani, cu scopul de a macula câțiva mari cărturari ai națiunii române.

În atenția Comitetului Nobel al Academiei Suedeze sunt aduși mari scriitori români, între care Nicolae Breban, Augustin Buzura, Dumitru Radu Popescu și Paul Goma

„Dintre câți refuză... cât sunt de scriitori? Sunt mofturi de mici vedete locale care nu au nici o importanță. Nu se zguduie cultura Europei, nu se întâmplă nimic și dacă merg și dacă nu merg” susține, pe bună dreptate, domnul acad. Augustin Buzura, referindu-se la vedetele cu papion de pe malurile Dâmboviței. (*Ring*, 22 martie 2013) Poate e mai bine pentru România că acești intelectuali exclusiviști au refuzat să participe la salonul parizian. Riscam probabil să ne trezim cu afirmații de genul „să trăiești în România e ca și cum ai înota în acid sulfuric”, declarație făcută de Mircea Cărtărescu în ziarul spaniol *El Dia*. Din ce pricini oare același bun scriitor inegal uită că are probleme cu preluarea citatelor fără ghilimele, devine subit doctor în domeniul plagiatului și se arată ciudat de grăbit să calom-

nieze imaginea României? „Ne apropiem de un nou Ev Mediu, de data aceasta mediatic, în care cultura se va produce din nou în mănăstiri” scrie autorul *Levantului*. Pentru cultura României pare a fi o șansă ca ea să fie produsă inclusiv în mănăstiri și biserici. Poate, după douăzeci de ani de politică liceană exclusivistă, românii ar afla, în sfârșit, că pentru Premiul Nobel, acordat de Comitetul Nobel al Academiei Suedeze, nu este nominalizat exclusiv ilustrul M. Cărtărescu. În atenția Comitetului Nobel al Academiei Suedeze sunt aduși mari scriitori români, între care Nicolae Breban, Augustin Buzura, Dumitru Radu Popescu și Paul Goma. Alături de acești mari creatori români, care merită această distincție de prestigiu, figurează și alte nume grele ale literaturii române: Ileana Mălăncioiu, Dumitru Țepeneag, Emil Brumaru, Ion Mureșan, Eugen Uricaru, George Bălăiță și alți mari scriitori care au o operă.

Dacă literatura română ar avea șansa să fie produsă, ca în Evul Mediu, în mănăstiri și biserici, e limpede că și Andrei Pleșu, cu tratatele d-sale despre îngeri, și G. Liiceanu, cu predicile d-sale privind adevărul universal, dreptatea, corectitudinea, concurența neloyală și alte noțiuni cu încărcătură morală incontestabilă, ar avea un succes incomparabil, nu-i așa? Problema e să și aplice preceptele propagate în exces răstimp de circa douăzeci de ani. Căci e limpede faptul că la capitolul praxis acest librar exclusivist, acest sabotor al marilor creatori români, acest *justițiar*, cum l-a numit Doamna Eleonora Cioran, agresată verbal de ex-discipolul lui C. Noica, are carențe, nu-i așa? Între ultimele e cea semnalată de singura Cioran rămasă în viață, Doamna care i-a adresat acestui pretins filosof fără operă o Scrisoare deschisă, unde menționa, între altele, faptul că „revoltătoare a fost reacția pe care ai avut-o [Liiceanu] la apariția, în cadrul Academiei Române, a operelor scrise de Emil Cioran în România. Este cea mai frumoasă ediție pe care eu am văzut-o cu creația cumnatului meu. Este o ediție de lux, excelent elaborată. Mulțumesc Domnului Academician Eugen Simion și cercetătorului Marin Diaconu pentru realizarea lor. În loc să te bucuri și să apreciezi această realizare editorială de excepție, ai trimis avocați, pretinzi fără jenă despăgubiri materiale descurajante, convins fiind că numai dumneata ai dreptul să publici opera lui Emil Cioran”. „Cum este posibil să falsifici neîncetat adevărul, fără să te jenezi? – se întreabă Doamna Cioran – Oare nu ți-au ajuns beneficiile importante dobândite? Conform dorinței lui Emil și Aurel Cioran, din aceste beneficii trebuia să dai două burse anual unor studenți săraci. Ai dat câteva burse sporadic, fără un bilanț declarat al veniturilor din tipărirea operei lui Emil Cioran. În plus, ai afirmat mincinos că și eu beneficiasem din acest profit”. „Te-am cunoscut om de cultură, nu om de afaceri. În ce calitate îți permiți să faci pe justițiarul? Cine ești dumneata? Dacă tăceai, filosof rămâneai!” Cum este posibil, Vă întrebăm și noi, dle Liiceanu, să faceți atâta rău culturii române, literaturii române vii și României? În ce calitate blocați propagarea operelor unor uriași creatori români, ca Lucian Blaga sau Emil Cioran, care ar fi onorat prin opera lor majoră oricare dintre literaturile mari ale lumii? În ce calitate vă arogați dreptul să faceți pe justițiarul, dvs. și dnii Cărtărescu, Pleșu sau Patapievicu? Cine sunteți Dumneavoastră și interesele cui le serviți? De vreme ce vă aliați cu indivizi convinși de faptul că noțiunea de cultură este „suspectă din punct de vedere politic” nu credem că la mijloc e cultura română. ■

Despre minciună

(Manual pentru clasele I –IV)

Gabriel Liiceanu, Humanitas, 2006

Mircea Arman

Trebuie să ai, realmente, mult tupeu postdecembrist pentru a te prezenta în fața cititorului român cu o cărticică - avorton precum cea intitulată pompos *Despre minciună* (Humanitas, 2006), apărută sub semnătura unui "filosof de carton"¹, promotor de seamă al "marii culturi" românești de după 1989. Cu toate acestea, nu ne-ar mira ca, diferiți tembeli, să facă mătăanii înțelepciunii și caracterului lipsit de cusur al ipochimenului în discuție.

Cu siguranță, dl. Liiceanu, crede că în cultura sau subcultura noastră nu a mai rămas loc pentru nici un cunoscător într-ale antichității în afara sa, și că, avînd în vedere prostia generalizată, își poate permite să arunce cu lături în ochii cui se nimerește, confundîndu-ne pe toți cu "băieții" de la Microsoft, cărora le poate îndruga, fără opreliști, tot soiul de prostii, vrute și nevrute.

Nu mai că, spre ghinionul său, toată această minciună cu care înfierează omenirea în general și societatea românească în special, își întoarce tentaculele tocmai împotriva sa.

Cu o ușurință demnă de un prestidigitator care și-a trecut, în mod curios și fără a da explicații nimănui despre cum și de ce și-a trecut „cea mai importantă editură și tipografie a țării în ograda proprie”, dl. Liiceanu, își începe ciudatul discurs despre minciună cu o enormitate: anume, jucînd ping - pong cu anumite concepte - emblemă ale epocii homerice. Mai precis, transpune noțiuni care au un anumit sens în epoca homerică, în epoca platoniciană cînd acestea capătă un cu totul alt sens, ceea ce, *ab ovo*, este o tîmpenie, iar dacă autorul crede că toată lumea înghite așa ceva, ori ne crede proști, ori nu știe că așa ceva nu este permis, și, ca și în „soft”, este o operațiune ilegală.

În primul rînd, autorul încearcă să facă o delimitare teoretică care, conform părerii sale, ar domina mentalitatea epocii homerice, anume: „ecuația lui Ahile” și, mai apoi, (cu referință la sec. V î.e.n.) „ecuația lui Odiseu” (adică ecuația minicunii) care are „valoare fondatoare pentru întreaga lume europeană”. Nu e de mirare, întrucît nici nu ne-am fi așteptat de la altcineva să debiteze o asemenea enormitate care, culmea, este lansată cu titlu de lege sapientială.

Toată această poveste care îmbracă haina unei descoperiri epocale - dar pe care o știe orice cititor avizat al lui Homer - este bazată pe interpretarea adjectivului *polytropos* pe care îl regăsim la Homer, în *Odysea* (Cîntul I,1.):

„Spune-mi muză despre bărbatul *polytropos*”

Giuliana Lanattaⁱⁱ traduce termenul prin "*dall' ingegno molteplice*" adică "cu inteligență multiplă", Herwig Mahlerⁱⁱⁱ îl redă prin *wending*, "schimbător", iar Felix Buffière^{iv} prin sintagma "cu fețe multiple" în sensul de "personalități multiple".

Cuvîntul *polytropos* are o arie semantică vastă și este compus din *poly* care înseamnă mulți, multe, și *tropos* care este și el polisemantic însemnînd în principal: "atitudine", "manieră", "mod de a fi al sufletului", "mod de a se exprima", "mod de a gîndi și de a face", "caracter" etc.

În *Despre minciună*, autorul alege să traducă pe *polytropos* prin *mincinos* și *versatil*. Nu este "găselniță" D-lui Liiceanu acest mod de a-l traduce, însă este tocmai varianta greșită a acesteia. Pornind de la dialogul platonician *Hippias Minor*, Liiceanu,

după ce îl cataloghează pe Hippias ca "profesor universitar" (*Op. cit.*, p. 31) "uitînd" că deși considerați profesori de înțelepciune, sofistii nu puteau fi "universitari" întrucît nu se inventaseră încă universitățile, traducînd aiurea, a se citi: "în manieră proprie", cuvîntul *polyhistor* (cel care știe multe lucruri, savant), Dl. Liiceanu, alegîndu-și probabil publicul - țintă dintre copii din clasele I - IV care în mod evident nu l-au citit pe Platon, ne spune, pe urmele aceluiași dialog, că fiind *polytropotatos* (superlativul lui *polytropos* n.n. M.A.) Ulise este cel mai versatil, în comparație cu Ahile care este cel mai viteaz și cu Nestor care este cel mai înțelept, astfel luînd sensul peiorativ al termenului drept cel adevărat, autorul român îl cataloghează pe Ulise drept *mincinos* și *versatil*.

Această traducere, luată din dialogul platonician și pentru care se găsește o justificare de tip "*ad hominem*" întrucît este redată de Platon și, prin urmare, este și genială, mai mult, "fondatoare pentru întreaga lume europeană", nu are nici un cusur în afara faptului de a fi total eronată! Să nu uităm însă, personajul Socrate care discută cu Hippias în acest dialog, nu ia nici o atitudine definită față de interpretarea interlocutorului său, *ceea nu incumbă faptul de a fi de acord cu el*.

Mai mult, polemicile în jurul adjectivului *polytropos* și a personajului Ulysse datează din antichitate, fiind unul din subiectele predilecte ale criticilor lui Homer.

Antisthene^{vi}, comentînd sensul termenului *polytropos*, se întrebă retoric: "Ce să credem? Ulysse ar fi deci necinstit, pentru că el este numit *polytropos*? Nicidecum, Homer îl numește așa [...] pentru că este înțelept - *sophos*". Prin urmare, așa cum ne spune scoliastul grec, citîndu-l pe Antisthene, Ulysse, așa cum apare peste tot în *Iliada* și *Odysea*, este un înțelept (*sophos*) în sensul antic al cuvîntului, și nicidecum un mincinos, așa cum ne spune dl. Liiceanu interpretînd incorect și ilicit termenul *polytropos*.

Ar fi aberant să fim de acord cu o asemenea interpretare (care oricum apare doar o singură dată, la Platon, pusă în gura *sofistului* Hippias, în toate abordările platoniciene, ba chiar stoice și cinice, Ulysse este catalogat drept înțelept și virtuos^{vii}) avînd în vedere toate celelalte epitepe pe care i le acordă Homer lui Ulysse în cele două epopei, toate pozitive, ba chiar superlative și în contradicție flagrantă cu sensurile de mincinos^{viii}, versatil, fățarnic, sens , repetăm, peiorativ al lui *polytropos*.

Mai mult, *tropos*^{ix}, din *polytropos*, trebuie să fie pus în acord cu calificativul de *sophos* dat de Antisthene lui Ulysse, astfel că gîndirea unui asemenea om trebuie că este diferită de gîndirea comună, iar sensul lui *polytropos* ar fi acela de "om cu gîndire multiplă" (Lanatta). Prin urmare, gîndirea lui Ulysse nu este versatilă, ci în conformitate cu statutul lui de înțelept grec (*sophos*), ea este diversă și neobișnuită.

Interpretarea pe care o propunem noi este susținută de un pasaj din *Odysea*, unde mulțimea feacilor vine să-l cunoască pe Ulysse:

"Gemeau de oameni treptele de piatră
Și mulți cătau la fiul lui Laerte
Și nu-și luau privirea de la dînsul,
Un har de sus Athena-i revărsase
Pe față și pe umeri..."

Înțelepciunea pe care Athena o revărsă peste Ulysse îl face pe acesta să sufere o *schimbare la față*, la fel ca și alți înțelepți din alte civilizații^x. Cei ce vin să îl vadă pe Ulysse vin să vadă euroul-înțelept și nu mincinosul, fățarnicul, versatilul.

Ulysse nu este "aventurierul mincinos al mărilor" așa cum vrea să ni-l arate dl. Liiceanu și cum este prezentat copilului de către învățătoare la școala primară, ci înțeleptul al cărui intelect funcționează "în diverse moduri" (*polytropos*), omul care datorită virtuților sale multiple scapă din toate încercările și nenorocirile.

Acesta este și sensul pe care îl desprinde Felix Buffière^{xi} care vede în Ulysse "înțeleptul platonician" și un "ideal de umanitate" și nicidecum un mincinos versatil. El este, așa cum spune chiar Homer, un înțelept (*sophos*) care are puțința de a sonda zone inaccesibile oamenilor obișnuți, forța sa fiind data de puterea intelectului.

De aceea, "ecuația lui Ulysse" prezentată de dl. Liiceanu drept "instilare a minciunii" în cultura și politica europeană ne apare, dincolo de aberația și ilicitul științific de la care pornește, periculoasă prin speculațiile și concluziile false la care ajunge, pentru că, firească, atunci cînd pornești de la o premisă falsă și concluziile nu pot fi decît tot false, cum spune o banală lege a logicii. Nu poți porni de la o situație de fapt care se află doar în mintea ta, pentru ca apoi să tragi concluzii aberante în conformitate cu trăirile și delirurile proprii. Cu speculații și filosofeme de toată mîna nu poți avea pretenții de "virf" al filosofiei românești, cu atît mai mult cu cît nici nu ai scris vreo carte care să aibă ceva în comun cu filosofia. Pentru că dacă *Jurnalul de la Păltiniș*, *Epistolarul*, și încă cîteva cărticele care au făcut mult rău tineretului studios din România se cheamă *filosofie*, și dacă cîteva intelectuali pensionați spiritual sau diferiți ipochimeni care pîna pe la 30 de ani se considerau "complet idioti" iar la 65 de ani afirmau despre ei înșiși ca sunt tot idioti, dar cu mai multă experiență^{xiv} ridică osanale unui personaj care se crede "patron al spiritului românesc" atunci nu numai că ne putem lua adio de la ceea ce încă numim spiritualitate românească, dar ne și merităm, cu prisosință, soarta.

În buna tradiție a autorului, *Despre minciună*, Ed. Humanitas, 2006 se potrivește perfect, ca și "renumitul" *Apel către lichele*, caracterului și atitudinii culturale a d-lui Liiceanu. Din punct de vedere cultural, ambele lucrări se încadrează în categoria *fiasco*^{xv}, și în ciuda evidentelor sale pretenții elitiste, autorul acestor "cărticele" nu poate avea pretenții nici la recunoaștere (poate doar în rîndul semidoctilor amatori de literatură de salon cu pretenții sapientiale) nici la posteritate^{xvii}.

Note

ⁱ Nu cunoaștem nici o lucrare a d-lui Liiceanu care să merite a fi numită cercetare filosofică. Scrierile de sorginte literară, de genul jurnalelor și epistolarelor, apelurilor (care, în opinia noastră, i se potrivește tocmai autorului ca o mînușă), sau "certurilor" nu au cum să fie numite "cercetări" filosofice. Genul ieftin de autoreclamă, însoțită de aclamațiile frenetice ale semidoctilor aplaudaci și a anumitor "proferori universitari" (polyhistori !!) unși cu oblăduirea lui Dej și Ceaușescu, și care la rîndul lor îngroașă rîndurile semidoctilor, nu fac decît să creeze senzația unui autentic gînditor care, în fond, nu este altceva decît egalul unui "miliardar de carton" în "vajnica" economie românească postdecembristă. Nici "*Politropia*" (care "împrumută" inclusiv din manualele de liceu din anii terminali din Germania și ne referim aici la interpretarea la Caspar

→

David Friereich dar și la peratologia veche de când lumea și servită drept nouitate absolută și descoperire proprie) nu este cercetare de tip filosofic. Cu atât mai puțin „*Tragicul*” care vâdește o reală apetență pentru critica culturală, asta în cel mai bun caz, dar nicidecum nu poate fi numită cercetare filosofică. Prin urmare, atunci când cineva ar vorbi de „filosoful” Liiceanu sau când chiar el „se ceartă cu filosofia” pe care și-o poate asuma doar ca simplu cititor, nicidecum ca și autor, se creează o falsă imagine, o titulatură ilicită, fapt care, în opinia noastră, ne îndreptățește să-l numim pe dl. Liiceanu „filosof de carton”.

ⁱⁱ Giuliana Lanatta, *Poetica pre-platonica*, La Nova Italia Editrice, 1963, p. 3.

ⁱⁱⁱ Herwig Mahler, *Die Auffassung des Dichterberufs im frühen Griechentum bis zur Zeit Pindars*, Ed. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1963, p. 23-24.

^{iv} Felix Buffière, *Les Mythes d'Homère et la pensée grecque*, Les Belles Lettres, Paris, 1973, p. 365 - 369.

^v Vidi, Anatole Bailly, *Dictionnaire Grec - Français*, Edition revue par L. Sechan et P. Chantraine, Hachette, Paris, 2000, p. 1601.

^{vi} *Scholia graeca in Homeri Odysseam*, I, 1, F. Buffière, *Op. cit.*, p. 386. Antisthene a scris mai multe texte despre Homer, dar nu au rămas decât mici fragmente, precum acesta transmis de scoliast.

^{vii} Noțiunea de virtute avea cu totul și cu totul alte valențe în epoca arhaică, a războiului troian, decât în epoca platoniciană.

^{viii} Într-o splendidă lucrare, *Ulysse ou l'intelligence*, Gallimard, Paris, 1945, Gabriel Audisio, arată, cu o multitudine de argumente, evident diferite de ale noastre, de ce este absurd a-l considera pe Ulysse un mincinos.

^{ix} Vidi supra.

^x Budha, Zoroastru sau Christ.

^{xi} F. Buffière, *Op. cit.*, p. 365 - 388.

^{xii} În aceeași categorie se înscriu și *Jurnalul de la Păltiniș*, *Epistolarul*, *Cearta cu filosofia* (pe care nu a practicat-o niciodată) etc.

^{xiii} Ca și autor, este limpede, d-l. Liiceanu a ratat orice pretenție de seriozitate în domeniul filosofiei, ca traducător al lui Heidegger, a ratat din nou, întrucât prima traducere a lui Heidegger în limba română (ne referim la *Sein und Zeit*), oricât a încercat să o dobândească prin justiție (ceea ce spune ceva despre caracterul său, întrucât îl anunț că nu justiția decide în cultură) nu îi aparține. Mai mult, în opinia noastră, traducerea Cioabă - Liiceanu este pastişată, așa cum afirmă și Viorel Rotilă, după traducerea noastră și a lui Dorin Tiliuca. Istoria nu poate fi dată în judecată domnule Liiceanu!

^{xiv} vidi, Observatorul Cultural nr. 285, martie 2005, interviul luat de Ovidiu Șimonca lui Nicolae Manolescu. În acest interviu Nicolae Manolescu afirmă textual că: „pînă la 30 de ani eram complet idiot” iar întrebare de Ovidiu Șimonca cum este la 65 de ani, răspunde: „Sînt ceva mai puțin idiot ca la 30 de ani. Oricum, cu mai multă experiență, care îmi permite să nu mai fiu chiar atât de idiot”. Chiar și așa, îl anunț pe Nicolae Manolescu că, în opinia mea, idioțenia de care face vorbire nu trece odată cu vârsta ci se agravează.

eveniment

Mesajul Preafericitului Părinte Cardinal Lucian Mureșan adresat Sanctității Sale Papa Francisc, în numele Conferinței Episcopale din România

București,
Nr. 15/14.03.2013

**Sanctității Sale
Papa FRANCISC**

Preafericite Părinte,

Am primit cu bucurie, seninătate și recunoștință față de Preasfânta Treime, vestea alegerii Dumneavoastră ca Episcop al Romei.

În numele Conferinței Episcopale din România, Vă transmit filialele noastre felicitări

pentru misiunea petrină pe care ați primit-o în serviciul Bisericii lui Cristos.

Rugăciunea păstorilor și a întregului popor vă este aproape, iar inimile noastre bat împreună cu inima Dumneavoastră, încrezătorii în protecția maternă a Preasfintei Fecioare Maria, Mama lui Dumnezeu.

Sanctitate, cerându-Vă binecuvântarea apostolică pentru România și pentru Biserica locală, vă asigur de rugăciunea mea arzătoare către Domnul și de comuniunea deplină în Cristos.

Al dumneavoastră devotat în Domnul,
† Lucian Cardinal Mureșan

Arhiepiscop Major al Bisericii Greco-Catolice Române
Arhiepiscop de Făgăraș și Alba-Iulia
Președinte al Conferinței Episcopale din România

**Papa Francisc
și calea simplității**

Joi, 14 martie a.c., după vizita la Bazilica „Santa Maria Maggiore”, când Papa Francisc a ajuns cu o mașină oarecare de la Vatican și a intrat pe o ușă laterală, lăsând jurnaliștii gură-cască, s-a confirmat „marca” noului Papă: simplitatea. Într-adevăr, Cardinalul Jorge Bergoglio este o legendă vie în America Latină. De altfel, simplitatea merge mână în mână cu sfințenia.

Am avut și eu câteva fărâme de experiențe misionare în Argentina. Odată, mergând să-l vizitez la Buenos Aires - Cardinalul Bergoglio era Episcopul bizantinilor catolici din Argentina și îl pomeneam ca atare la Sfânta Liturghie -, m-am trezit într-o încăpere cu un jilț arătos și cu un taburet; eu, normal, m-am pus pe scăunel. După ce a intrat, Cardinalul m-a ridicat, spunându-mi că i-am luat locul. Credeam că glumește, însă nu și nu, a trebuit să stau în jilț. Altădată mi-a venit în minte să-i pun poza în sacristie, așa cum se obișnuiește cu Episcopul locului, alături de poza Papei. Adusesem o poză frumoasă cu Papa de la Roma și mai lipsea cea a Episcopului. M-am dus să i-o cer, imaginându-mi că e o chestiune foarte simplă, deoarece toți Episcopii au astfel de poze oficiale. Ei bine, el nu avea și mi-a povestit că nu și-a făcut și că nu îi place ideea; dacă țin morțiș, pot să-i fac eu o poză și să o pun în ramă. Atunci am renunțat; acum,

desigur, vom avea cu toții poza oficială.

Mă bucur că avem un Papă care cunoaște și iubește Biserica Greco-Catolică; cum spuneam, la Buenos Aires era chiar el responsabilul cu „orientalii” din Argentina. Acolo încă funcționează Misiunea Greco-Catolică Română, fondată de preotul Ioan Dan, care, după studiile de la Roma, nereușind să se întoarcă în România din cauza persecuției, a ales calea misiunii și s-a distins în capitala argentiniană ca bun profesor și păstor iscusit.

Când l-am întâlnit după celalalt Conclav, din 2005, i-am spus așa, în glumă, Cardinalului Bergoglio: „Eminență, am citit că mai lipsea puțin și ieșeați Papă”. A zâmbit... și a răspuns, aflat, oarecum, în încercătură: „Așa spun ziarele, într-adevăr”. Nu mi-a zis nici da, nici nu (evident că nu putea). „Foarte interesant!”, mi-am spus în gând; mi-a intrat mult de tot la inimă. De acum o să-l pomenesc din nou la slujbă, cum făceam la Buenos Aires, însă nu ca Episcop al locului.

Întâi pomenește, Doamne, pe Preafericitul Părinte Papa Francisc, pe care îl dăruiește Sfintei Tale Biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, întru zile îndelungate, drept învățând cuvântul adevărului Tău.

pr. Hagi Ilie,
parohia „Santa Maria di Costantinopoli”, Calabria,
Italia

**Preasfințitul Florentin Crihălmeanu
despre alegerea noului Suveran Pontif, Papa
Francisc:**

„A venit un Papă smerit”

Am trăit clipe unice de istorie scrisă pentru timpurile noastre. Este un mare har pe care Biserica Catolică îl primește în aceste zile: cu siguranță, ați urmărit mai întâi momentul Conclavului, sesiunile închise în care Principii Bisericii Catolice, după ceasuri întregi de rugăciune, de adorație, l-au ales pe acela pe care au crezut că reprezintă, de fapt, alegerea divină pentru aceste timpuri ale Bisericii. Cu toate previziunile, a fost ales un om, pentru noi, în parte, necunoscut.

A venit un Papă smerit, un om care, prin simplitatea primului discurs, a lăsat uimită întreaga lume, un om care a chemat la rugăciune, un om care a dorit să se roage pentru Pontiful emerit. Este un moment unic al Bisericii: dacă în istoria Bisericii s-a întâmplat, în secolul al XV-lea și mai înainte, să fie mai mulți Papi, nu era spre comuniune, ci erau momente de diviziune. Acest moment istoric în care ne aflăm este un moment de perfectă comuniune. Mă bucur pentru că noul Suveran Pontif va avea un sfetnic de nădejde în Pontiful emerit Benedict al XVI-lea, care, în ultimul său discurs, a spus, adresându-se Cardinalilor adunați deja pentru anunțatul Conclav:

„știu că viitorul Papă se află printre voi; ca urmare, încă de acum îi promit ajutor și supunere necondiționată”.

Dacă Pontiful emerit Benedict al XVI-lea a ales să se retragă, după lungi ore și zile de rugăciune, înseamnă că el va dobândi haruri Bisericii pe o altă cale și a considerat, probabil, că serviciul său contemplativ și de rugăciune va putea fi mult mai important decât ceea ce ar fi făcut cu smeritele forțe, la binecuvântata vârstă lăsată de Dumnezeu. Cu siguranță, va fi un stâlp al Bisericii, de acolo, din umbră, fără să mai apară public, fără să mai interfezeze în mod explicit cu problemele Bisericii, dar interferând puternic la nivelul mijlocirii în rugăciune.

De aceea, Biserica Catolică nu este în criză, Biserica Catolică își continuă drumul în liniște și în pace. Într-adevăr, există probleme în lume, există problemele fiecăruia dintre noi, dar Biserica își urmează cursul cu aceeași tărie a credinței și vă invit pe fiecare dintre dumneavoastră să ne rugăm pentru actualul Pontif, pentru Biserica noastră, să ne rugăm invocând numele Preasfintei Fecioare Maria, pentru ca fiecare dintre noi, în drumul său rânduind de Dumnezeu, să poată face întru totul voința Lui preasfântă. Amin! (*cuvânt rostit în capela „Sfântul Iosif” din Piața Cipariu, vineri, 15 martie a.c.*)

cărți în actualitate

Poveștile burgheze ale unui gurmand simpatic

Adrian Mureșan

„Omul și femeia de azi trăiesc în orașul concret cu baruri, teatre, cinematografe, cu case de mode și bazinuri de înot, cu concursuri de frumusețe și crime feroase(...) Lumea merge la curse, la patinaj sau la «Lido», pasiunea motorului absoarbe existența unei mari fracțiuni din umanitate și mirajul luxului și al gloriei zgomotoase a înlocuit de mult ambiția nobiliară sau intelectuală. Toate aceste sunt aspecte reale ale vieții contemporane, de loc mai coborâte decât cele de altădată și un romancier care le ignorează e ca un avion care se învârtătește agitat prin aer, fiindcă nu găsește un loc de aterizare”.

George Călinescu

Romanul *Călătoria unui fiu risipitor* este, probabil, unul dintre cel mai vechi texte care ne-au rămas de la N. Steinhardt. Scriitura este de o modernitate indiscutabilă, tributară în special câtorva pasaje-far care depășesc – unele dintre ele – așteptările noastre. Pe de altă parte, acest „roman al tineretii iudaice” își aduce contribuția la conturarea deplină a unui imaginar al lumii burgheze evreiești, interbelice, căreia *proustianul* și *lovinescianul* N. Steinhardt i-a aparținut prin excelență.

Frecventarea și articularea acestui imaginar burghez constituie, în fapt, preocuparea cea mai constantă a intențiilor naratoriale, „fuga de acasă” nefiind altceva decât pretextul acestei disecări lucide, ironice, predispuse la experimentul parodic și persiflator. „Sufletul burghez” – ca să preluăm o sintagmă din text – își are corespondentul prim în *spiritul citadin* de care tânărul Steinhardt este efectiv luat în stăpânire: tramvaiul, termometrul, taxiul, cosmeticele, cinematografele, cofetăria, fabrica, muzica jazz, seratele, societățile de binefacere, saloanele literare – toate acestea măsoară febra unei lumi și întregesc portretul burgheziei bucureștene a anilor '30. Descrierea dorinței obsedante de călătorii exotice și a goanei după senzațional, dar și a ifoselor, a ipocriziei și a afectării de care dă dovadă tânărul generație, lasă să se întrevadă ideea unei asumări critice a modelului burghez și amintește, totodată, de experimentele parodice din *În genul tinerilor...* Formula care surprinde cel mai bine expresia acestei rupturi, precum și amestecul de nostalgie și cinism este, probabil, aceea a *entuziasmului critic*.

Despre tânărul Benet aflăm că, la cei doar 15 ani ai săi, „își potrivește, îngrijit și afectat, cravata, pălăria, colțul batistei”, iar despre junele Aurel Domas, care „se amorezează la fiecare câteva luni”, că se pudrează în oglindă și sărută până și mâinile fetelor care nu au ajuns încă la adolescență. Acest univers juvenil, prins între „lingura de ghetă” și „cămașa de noapte”, în care se joacă bridge, se merge la vânatoare și se cultivă obsesia manierelor – acestea din urmă ajungând să întrupeze un veritabil „supra-personaj” al romanului – această lume în miniatură, pentru care ipocrizia se confundă ușor cu politetea – *it's all in the game* – tânărul personaj-narator este oricând dispus a o ierta, a o apăra și a o mântui, mai ales atunci când constată, în cele din urmă, caracterul futil și derizoriu al fugii sale de acasă. Această perspectivă desprinsă parcă dintr-un filtru origenian al „lecturii” universului, sprijinită pe generozitatea viziunii dickensiene și îmbogățită mai

târziu cu lecturi din Dostoievski, va face carieră în câteva dintre textele – unele postume – reprezentative pentru *est-etica* „ultimului” Steinhardt: *Secretul Scrisorii pierdute*, unde respinge teza unei lumi „infernale” la Caragiale în favoarea unei viziuni exaltate și care pleacă de la teoria „machiavelismului relativ” ca să ajungă apoi la apologia creștină a împăcării și a iertării, virtuți specifice unei lumi „paradiziace”; *Dăruind vei dobândi*, unde nu se sfiește, dinlăuntrul unui crez – deși asaltat de experimentalismul protestant, ori contrabalansat de sobrietatea elegantă a unui discurs marcat de puternice lecturi catolice – pătruns, totuși, de tainele și de spiritul Ortodoxiei, să își afirme credința până și în mântuirea sinucigașilor sau, în fine, *Jurnalul fericirii*, în care desăvârșește ideea unității de spirit a ființelor umane în fața dușmanului comun(-ist), precum și *instrumentele de lucru*: mila, bunătatea sufletească, iertarea, credința.

Fascinația spațiului citadin nu se regăsește nicăieri mai vădit în roman decât în laitmotivul *străzii*. Steinhardt ne lasă în romanul său câteva rânduri admirabile dedicate fascinației burgheze a străzii. Geografia Bucureștilor, deși încă departe de mitologizarea eliadescă din prozele fantastice, exercită o atracție magnetică pentru tineret: „la șosea”, cu automobilul sau pur și simplu pe jos, în lungi plimbări prin Cișmigiu (motivul e preluat și în *Eseu romanțat asupra neizbânzii*), pe Calea Griviței, la Capșa sau la Union, individul se simte fericit, decorsetat, liber. Adeziunea e totală: „iubesc strada pe care merg”. Lectorul poate ajunge brusc la o concluzie care ar putea suna paradoxal: „sufletul burghez”, de care am amintit mai sus, nu este altceva decât „sufletul străzii” sau „un suflet al străzii”. Nu e rost însă de contrarii: strada, aici, e doar o piesă dintr-un mecanism al imaginarului de tip *politist*, ea posedă însemnele virtualității, ale posibilității de a se intra oricând *în acțiune*. Strada înseamnă – parafrazând o expresie de mai târziu a lui Steinhardt – „aventură, pariu, incertitudine” și nicidecum – tot cu o expresie din *Jurnal...*, acolo referitoare la unul dintre presupusele vicii ale rromilor – „maidanofilie”. Că aceste scenarii sunt mereu amânate, că scriitura se întoarce ulterior asupra propriei textualități într-un registru al derizoriului și al autoreferențialității și că nu se întâmplă, literalmente, *nimic* – toate acestea trimit, bineînțeles, înspre recuzita postmodernă. Chiar și așa, fascinația străzii persistă: „Aș vrea să fiu deodată în mai multe străzi”, afirmă Blumberg, confesiunea lui trădând un fel de panteism al viziunii naratoriale, o dorință de multiplicare a subiectului, de dilatare macranthropică. Nici celelalte personaje nu scapă acestei fascinații: Aneta Gattini înșiră străzile marginale ale Bucureștiului „ca și cum ar alege mânuși”, evenimentele, discuțiile importante, plimbările, toate se țin *outdoor*.

Cum tânărul Blumberg e la vârsta idealurilor și a idealităților, una dintre temele reluate în roman este aceea a binomului *ratăre - succes* (un alt punct comun cu *Eseu romanțat asupra neizbânzii*), de unde și tematica idealului burghez. Idealurile materiale ale tânărului sunt cât se poate de clare și concise: *mâncare bună* și *bani mulți*. Aceste două condiții odată îndeplinite, casa, nevasta și

automobilul vin de la sine. Deși la vârsta adolescenței, visător și uneori nostalgic, tânărul Blumberg își afișează cu destul realism raționamentul, totul părând bine calculat dinainte – metodă, ordine, rigoare – și trădând un cartezianism debordant, care, astăzi, ar putea smulge un zâmbet lectorului pus deja în temă cu destinul și cu posteritatea – supralicitată, în defavoarea celei scriitoricești, crede Ion Bogdan Lefter – a alter-egoului monahal steinhardtian: „Îmi doresc mâncare bună, să pot cumpăra mult în băcăni, în casă să am o cămară plină ca un magazin, cu conserve, cu sticle, cu borcane, cu murături. Într-o seară de iarnă, puțin înainte de a merge la un spectacol, să intru în bucătărie să spun ceva, ușa cămării să fie deschisă, să mă opresc să privesc. (...) Apoi bani, bani mulți, care îmi vor permite să călătoresc. Să cumpăr des din magazine, să-mi pot cumpăra ceva nou, cărți noi, obiecte de birou, cravate, mănuși, batiste, fulare, geamantane de piele, orice”. În același spirit cartezian este descrisă și soția perfectă: „Nevasta mea o să fie de vârsta mea, de familie bună, foarte cuminte, blondă, n-o să se fardeze. Îmbrăcăta bine, ca să-mi facă plăcere o să poarte rochii de stofă și o să iubesc mult. O să îndeplinim serioși activitatea unei tinere perechi, o să vizităm expozițiile, o să ne jucăm de-a viața (...), o să ne bucurăm de bucuria de a trăi și de a ne plimba. O să citim reviste ilustrate, o să glumim. Mai târziu o să avem copii, o să fie vreo trei sau cinci, de vârstă apropiată, de înălțimi diferite, din ce în ce mai mici și o să se plimbe la șosea în grup, în haine la fel, lumea o să se uite la ei ce drăguți sunt”. Apartamentul perfect? Ilustrează același spirit citadin, rafinat: „într-o casă cu etaje, într-un cartier nou și elegant, scara cu bare de nichel și uși moderne de mahon”. Idealul burghez al mesei copioase face chiar obiectul unui întreg capitol: *La băcănie*. Tânărul Blumberg calcă fascinat pragul magazinului: „Tocmai se taie șunca fiartă din care ies aburi. În picioare, la mese, toată lumea mănâncă. Sunt impresionat de mirosul și aspectul locului. Se înșiră toate: sandwichiuri cu șuncă, cu salam, cu icre, negre, roșii și albe, cu sardele; cu bucăți de pește, rasol, saramură, friptură; ciuperci, pânișoare scobite, umplute cu cârnați mici calzi, alte feluri multe de cârnați, de pește și scrumbii în vârf de scobitoare; alături pe o tavă, cu o lampă dedesubt, pateuri mari cu ouă și ciuperci, o farfurie cu ouă, maioneză de raci, borcane cu muștar, bucățele de pâine, scobitori, farfurii, pahare, teigheaua cu băuturi. Pe o bucată de hârtie subțire mi s-a tăiat o felie de șuncă grasă. Stau în picioare. Mănânc după un raft. Alături am un șpritz. Iau o ciupercă; apoi un pateu. Mai iau ceva. Mai mă duc să văd șirul de farfurii pline. Aș vrea să iau din toate. Nu mai mă stăpânesc și iau”. Dincolo de savuroasa imagine a acestui „rai” culinar și dincolo de excesele gurmandului Blumberg, ar fi interesant să menționăm câteva informații și despre destinul acestei inedite teme steinhardtiane.

Simptomatic, la N. Steinhardt, pentru reluarea vechilor teme burgheze și pentru rescrierea lor în cheie creștină, este și conceptul de *comesenie*, pe care viitorul monah îl apropie în chip teologic de ideea comunității euharistice. Pentru Ion Vartic, acest concept reprezintă chiar unul dintre punctele de fugă ale discursului creștin steinhardtian, preluate direct de la sursa sacramentală (*Liturghia Sf. Vasile cel Mare*): „ființarea convivială cu celălalt, consfințită în chip liturgic de faptul că toți creștinii ne împărtășim dintr-o Pâine și dintr-un Potir”. Aceeași temă va deveni măr al discordiei între

Mișcările

Ștefan Manasia

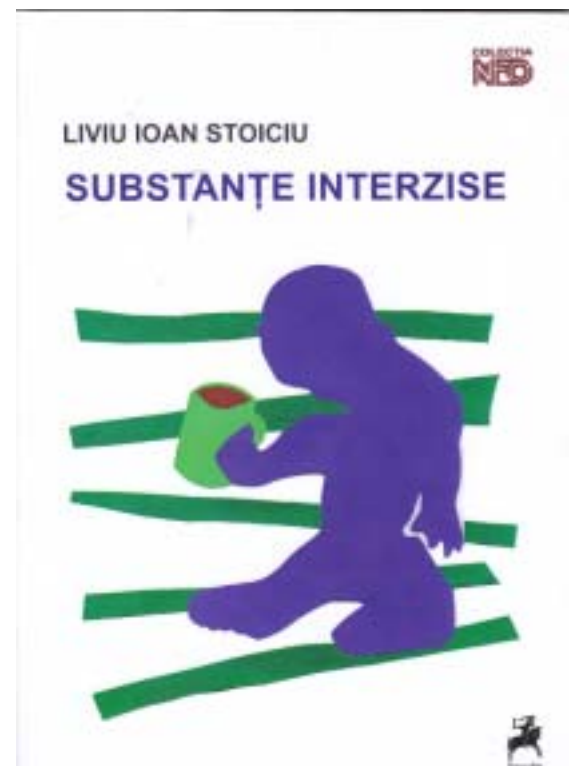
Liviu Ioan Stoiciu
Substanțe interzise
 București, Editura Tracus Arte, 2012

Liviu Ioan Stoiciu continuă, în volumul din 2012, mișcările inaugurate o dată cu multi-premiatele *La plecare și craterul platon*. Mișcări în planul poezic, tematic, psihismelor ce populează cărțile tipărite după anul 2000. Altfel, versificația, uscăciunea asumată a discursului, tonul iritat și urzicant sînt cele pe care Stoiciu le-a adus, în poezia noastră, de la primul volum, obligîndu-și cititorul să părăsească placiditatea receptării. Cum a observat, de altfel, și Bogdan-Alexandru Stănescu în cronica sa din *Suplimentul de cultură* (nr.390/2013): „Liviu Ioan Stoiciu face parte din categoria acelor poeți care atrag prin caracterul monstruos al discursului poetic. Aprecierea vine dintr-o reacție naturală de respingere. E o reacție organică, face pereche cu dezinteresul celui care scrie față de «sentimentele» unui cititor leneș... sau care caută emoție ieftină. Stilul este aspru, direct, colocvial, bolovănos, cîteodată cade într-o anticalofilie vecină cu disonanța.” În ciuda sărăciei formale, a previzibilității (aici LIS refuză să evolueze, să-și înceneze metamorfoze de la un titlu la altul), lumea poeziei sale e densă fantasmatic, aproape o „realitate cyberpunk” (scrie BAS în aceeași cronică). Un fel de burduf plin cu voci e deșertat în pagină: glasuri inocente, intelectuale sau subculturale, profetice sau eretice, nihiliste sau obiectiviste etc. Fragmente de jurnal, reportaj, proză, deliruri, coșmare, vise (extrem de rar) coexistă în aceeași pagină, același poem, aceeași stanță. Titlurile poemelor trimit la același „paradis în destrămare”; investighează decăderea celulelor,

ireversibilă; ruina mentală, sațiul; lipsa speranței: *Stricarea frumuseții, Viitorul se deteriorează, De unde nu poți scăpa, Ce i-a mai rămas, Rătăcire a simțurilor*.

„În ciuda deformării cîmpurilor,/ se redescoperă numai în trecut./ Și-a pierdut și bruma de încredere/ în capacitățile lui psihice. Vine în parc să/se regleze, intuitiv, așezat pe malul lacului, în singurătate,” scrie Liviu Ioan Stoiciu în *ars poetica* din deschiderea volumului, intitulată *Stricarea frumuseții*. Multe secvențe ar părea versificări ingenioase ale articolelor ezoterice, paranormale din reviste de tip *Formula As, Magazin, Descoperă, Lumea misterelor* ș.a., dacă nu le-ar submina vocea interioară a poetului, gîndurile unor ființe fragile (din regnuri superioare, religii orientale, din călătorii șamanice?). O poezie care supraviețuiește pe muchia dintre faptul divers, tabloid și delirul de azil psihiatric (sau de transă religioasă). Vecină – evident că nu valoric – cu lumile protocronice/ paranormale descrise de poeți ca Ion Gheorghe ori Alexandru Cristian Miloș.

L-am auzit, acum cîțiva ani, pe Liviu Ioan Stoiciu, declamînd pe scena unui festival de poezie: se răstea la public ca un predicator din Louisiana, verbul rostit păstra sincopel capricioase ale tăieturii lui grafice, poetul striga un mesaj *terminal*, despre o lume care – parcă – nu era a lui, unde întrezărise mai mult decît văzuse și unde nu i se va mai permite să zăbovească. Într-o astfel de lectură, și povestioarele de „bilci al deșertăciunilor” inserate în marele text (revelat?) captivează publicul restrîns al poezilor, insolitează/ șochează/ persecută/ seduc? înseși căpșoarele ocolite de

farmecul poeziei contemporane: „rîzi: unde ești, Doamne? Ești/ în această lăcustă cățărată/ pe firele de păr ale pubisului meu? După ce-ai făcut un/ salt de pe/ o floare de papirus... «Sunt așa singură...O/ / lăcustă?» (*O lăcustă*).

Sînt curios ce noi fragmente mai are de adăugat poetul acestui edificiu spiritualist. În care înfrîngerile sale de fiecare zi capătă pregnanță în versul șfichiuitor, terapeutic, vizionar: „Învins, la București. Sunt o bucată de fier spongios,/ fierbinte, o bucată dusă sub un șopron,/ așezată pe o piatră mare, lovită cu niște ciocane și/ transformată în vîrf negru de săgeată?/ Să ferească Dumnezeu să mă întorc eu împotriva/ dumneavoastră, spun:” (*Ultimul dram de candoare*).

Noica și Steinhardt, ultimul scandalizându-se efectiv la citirea afirmațiilor filosofului cu privire la românii anilor '80, care „se tot vaită «de ceea ce nu au» și pe care un Calvin i-ar duce în piață (...) și i-ar flagela”. Ironizându-i, încă din tinerețe, așa-numitul concept de „nemîncare” și parodiind presupusa intransigență cu care filosoful ar fi plănuț să devină „un triumfi echilateral”, Steinhardt revine, la bătrînețe, asupra chestiunii privațiunilor de hrană în cazul concetățenilor săi, contraatacînd cu o îndărjire care ridică, într-adevăr, un semn de întrebare cu privire la vechimea acestei dispute: „a-i osândi pe românii de astăzi, care se plîng că nu au ce mânca și găsesc alimentarele pustii și nu au căldură și lumină ș.a.m.d., (...) e o dovadă de insensibilitate crasă ori de «fals idealism». Iar de Calvin să nu aud!”. Un lucru e cert: mîncarea, hrana de zi cu zi, nu mai e privită cu ochii burghezului sau ai gurmandului de altădată, ci redusă la esența ei sacră: *pâinea și vinul*. Pe urmele teologiei lui Nikolai Berdiaev și în posibila descendență a unor Peter Wust sau Gabriel Marcel, cum crede Ion Vartic, Steinhardt ripostează cu înflăcărare împotriva „falsului idealism”: „Pâinea aproapelui meu e o datorie spirituală, nu se cade să-i țin flămîndului cursuri de idealism și să-l acuz că e materialist și rob pântecelui! și cu atât mai puțin să-l insult și să-l batjocoresc, aruncîndu-i sentința: vrednic de flagelare...”. și, pentru a-și adapta polemic discursul *pre limba* lui Noica, monahul conchide: „pâinea celuilalt este dovada *practică* a devenirii mele într-o ființă”, neuitînd să invoce, așa cum adesea a făcut-o și în *Jurnalul fericirii*, figura lui Hristos care înmulțește pâinile și peștii, preface

apa în vin și, participînd cu ucenicii săi la masă, invită la comensie frățească.

S-ar putea spune că imaginarul „faunei” burgheze care populează romanul *Călătoria unui fiu risipitor* se sprijină pe o viziune cinematografică „minimalistă”, respectiv pe interesul pentru derizoriu, bine susținut de enunțuri scurte, concise, de enumerații sau de detalii care adesea pot părea futilitate și la care autorul renunță uneori doar pentru a îngădui personajului-narator să deschidă anumite paranteze eseistice sau să facă o descriere. Acest „minimalism” cinematografic nu are de-a face, bineînțeles, cu estetica „Noului Val” al cinematografului românesc, dar este o tehnică literară autenticistă, de ale cărei avataruri s-ar putea crede, conform unei viziuni recuperatoare, că postmodernismul nu ar fi deloc străin.

Romanul debutează cu creionarea de către naratorul Blumberg a unei lumi burgheze plictisite, superficiale și care și-a ratat până și discursul. Conversațiile, de pildă, nu îi interesează în mod real pe cei trei tineri burghezi: Gruia, Benet și Blumberg, decît în măsura în care îi scot pe ei înșiși în evidență. Falsa comunicare cu celălalt le trădează gesturile, așezându-i, bineînțeles, într-o descendență caragialiană sau chiar apropiindu-i de prozele recente ale unui Dan Lungu, unde personajele, deloc burgheze, par a suferi de aceleași boli. Acest tip de discurs, se sprijină, însă, pe o tehnică a fragmentarului, care împrumută adesea senzația unui joc cu măști, derutant și pe relieful accidentat al debitului verbal. *Mai șchiopătînd, mai ridicîndu-se*, acesta aduce aminte de mixtura colocvială specifică pasajelor „Bughi Mambo Rag” din *Jurnalul fericirii*: „Ce se mai aude pe la voi?

Sunt obosit. Tu, spune ceva nou! Ce se aude pe la voi? N'ai nici un program? Iar o după masă pierdută. Hai la cinema... Iar un cinema! Vezi ce se dă. Am auzit că filmul de la *Capitol* e bun. Nu, de la *Regal*. Vai, tu, mi-e somn. Dar n'am facut nimic azi. Am fost la drogherie. Hai să mergem mai bine la plimbare. Vii să mă iei? Să vin eu? La cât? Dă-mi ceva să citesc. N'ai nimic ce să citesc. Vai, ce plictiseală. Ce mai spui tu? (...) Ce e asta? Ziarul de ieri? Nu, e vechi. L-am citit? Nu. Stai să văd un film. Unde vrei să mergem?”

Această viziune asupra lumii, detașat-superficială, nicidecum pesimistă (cum vom întâlni, de pildă, mai târziu, în *Eseu romăntat asupra neizbânzii*), ci doar *plictisită*, se va modifica vizibil înspre finalul cărții, sub acțiunea a două *personaje-far* pentru destinul tânărului Blumberg: grațioasa, dar și ferma matușă Ana, precum și intransigentul, dar și carismaticul Pavela: „Am devenit mult mai iertător în privința defectelor, nici nu mai mă supără întîrzierile lui Benet, când nu e gata, îl aștept cu răbdare; și îmi repet că e mai bine că, ieșind din odaia mea, știu să fiu vesel. (...) Nu mă supără lumea, o să caut mereu să rămîn în starea plăcerii în general. De altfel când ai ajuns în lume, devii liniștit, nici nu mai mergi mult probabil, știind că poți merge; ești calm și mergi rar, trebuie să fii foarte calm, și de aceea amabil cu toată lumea, un om simpatic”, pasajul și capitolul încheindu-se sugestiv, într-o notă romantică: „când ploaia a stat cu totul (...), cerul a rămas câteva clipe cu desăvîrșire albastru”.

Andrei Zbîrnea

Adela

*To jest ruze udelana z kuze. / Uite un trandafir
făcut din piele.
(Kafka, Jurnal)*

***

from: andrei.zbirnea@gmail.com
to: noreply@adela.mk
știu că nu vorbești româna, dar oricum îți scriu. acest mail nu va ajunge niciodată la tine. de fiecare dată când dau *send*, îmi apare o eroare de conexiune. sunt aproape convins că te-ai întors la bitola, în macedonia. nu mai știu nimic despre tine. când erai în tura de seară, eu scriam poeme pe vltava. oare te văzusem? ne-am cunoscut la praga, era douăzeci și șapte martie două mii zece. sau, cine știe...

îmi amintesc tot

magazine de porțelanuri, suveniruri, fulare cu bohemians praga 1905, matrioști cu george w. bush, expoziții de dalí și mucha, muzeul figurilor de ceară, crosa lui jaromír jágr, muzeul torturii, berea cehească, micile răutăți legate de trecerea slovaciei la moneda unică euro, coroana cehească, istorică și puternică.

oricum

acesta e genul de vreme pe care o prefer în vacanțe. umezeală, ploaie, sunetul ploii, oameni ascunși sub copertine mucedde. vremea asta aduce liniște. liniștea aduce liniște.

apoi am reușit să avem un dialog, cred că de fapt singurul nostru dialog. am vorbit despre macedonia, despre românia. ai pronunțat macedonia și gândul m-a dus imediat la goran pandev de la internazionale milano. ai zâmbit, puțin timidă.

III - sonată pentru pian și patine

și moartea (...) l-a împins la dans, la dansul alb și rece ca osul. (Wojciech Kuczok, Mizeria)

nu fiecare adiere te apropie de coala de hârtie unele nici măcar nu zgârie gheața pe unde pășești în jurul tău lumea se oprește ca mintea unui om în timpul unui cutremur

(și)

nu înțelegi
ești o patinatoare înăscută reproșurile n-au niciun sens dacă ai fi pianistă și-ai tăia degetele
(tu) poți interpreta rachmaninov și fără ele

pentru o patinatoare lucrurile sunt ceva mai complexe nu le poți rezolva cu un simplu cuțit

am vrut să stau o vreme singur departe de orașul care nu a cunoscut zăpada să pot înțelege cum pierderea pisicii e mai dureroasă decât pierderea mamei

am crezut că plâng de fapt îmi lăcrima ochiul de la oboseală muncisem mult dar voiam să te

Andrei Florian

văd patinând să cred pentru o secundă că ai ceva din grația katarinei witt

în jurul tău lumea se oprește ca mintea unui nebun în timpul unui cutremur

VI - autoportret

nu gândi fiecare mișcare
nu încerca să prinzi mereu trenul potrivit la ora potrivită

eram în fața unui rembrandt
lângă mine treizeci de japonezi
nici măcar un aparat foto

câteodată e bine să analizezi trecutul
cum spun ei
să înveți din greșeli
să îți proiectezi mental
fiecare sunet înseamnă moarte

sunt câteva idei care mă obsedează
nu există autoportrete proaste
ci doar unghiuri din care privim
(din ciclul *Zabriskie Point*, 2011-2012)

Portal 5

***

te trezești transpirat learcă
ca într-un
film alb-negru dat cu încetitorul
mișcările femeii care cade de pe acoperiș¹
se aud la fiecare cinci minute

e frig în orașul acesta
doar domnul chow și doamna chan
se plimbă nestingheriți prin ploaie

e momentul acela al zilei
când nimeni nu gătește și
nimeni nu joacă mahjong
în sufragerie

(din ciclul *Undeva în China*, aflat în lucru)

¹ Citat din romanul *Albastru nemărginit*, aproape transparent de Ryu Murakami, Polirom, 2012, p.23

Mihail Gălățanu

Lîngă candela mea stau și sorb

Lîngă candela mea stau și sorb
gură după gură, flacăra ei
vegħind să nu se stingă
asta e toată mîncarea mea

e cinul, tainul și cina
din care mă împărtășesc
și care, încă, mă nutrește

Nu pot să mi-o scot din minți și din oase. Nu
mă concentrez la altceva decît la flacăra jucînd
pe morminte ca pe un zăcămînt de aur
ca asasinul pe trupul însîngerat al nevestei ucise
ca un călușar dansînd, deasupra, peste moartea
mea

nu pot să-mi scad din cap Dumnezeuul meu
cum nu-mi pot scoate din creieri dragostea mea

asta nu e partea ta

vine moartea-mi ciocănește
oasele din carnea mea
ca să știe cum e marfa
s-o poată recepționa

ca să știe cum e marfa
marfa ce-o va-nfuleca

numai, iată, vine Domnul
și întinde mîna sa:
moarte, stai, nu te zori,
asta nu e partea ta!

un strîns de pe drumuri al milei tale

Sînt un adunat de pe drumuri, Doamne, asta
sînt,
un strîns de pe stradă al Milei Tale.
noroc cu tine, Doamne, ce mă mai strîngi într-
un trup,
noroc cu Tine, ce mă mai întorc în țîținii mei,
în care,
cu ciocănașe argintii,
m-au prins îngerii.
Dumitale.
Ca dăn flacăra ce mai beu
Pocale după pocale.

Și așa mă apuc să cînt, cu vocea Dumnezeuului
dinlăuntru
Ca să mă auză Dumnezeu dinafară.
Ca o cofiță cu apă limpede ori, bag sama, ca
un sîn de domniță, șade răsuflarea asta a Ta,
minunată, Doamne, gata să mă scoată și apoi
iarăși să mă bage în boale. Gata să mă treacă
prin încercări nenumărate, gata să mă treacă
prin moarte și să mă învieze. Acum, mă lepăd
de mine
și sînt
Doar pînza-n care, Iisuse,
Au învelit oasele și carnea Dumitale.
Și acum - și așa
Mă apuc să cînt
Cu o jale barbară
Cu vocea Dumnezeuului meu dinăuntru
Ca să mă audă Dumnezeuul meu dinafară.

noapte de noapte de noapte

Ne-am privit și ne-am iubit
De la ora opt la infinit.

Noapte de noapte de noapte
Creierii mei au explodat în creierii tăi, și sub/în
ciorapi. și sub pleoape. Așa mi-am ejaculat
creierii. Așa m-am ejaculat eu, cu creierii mei
care au explodat în tine
Ca niște gloanțe dum-dum. Care intră pe aici și
ies pe dincolo, nu înainte de a înflori în tot
corpul tău.

Am înnoit lumea astfel. Tu purtai
Rochia roșie cu albe buline eu
am fost o supernovă asfințită
În tine. Îndreptată, ca un vector, acolo. Ca un
deget țintit, care ține morțiș să arate ceva. Cu
îndîrjire.

Nu fac alte multe lucruri în rest. Umblu
Nebărbierit
Sau bărbierit proaspăt
Într-un hanorac verde, mai ponosit
Vechi
Cu spiritul iconoclast ascuns sub haină. Te văd
rar,
mai rar
ca pătrunjelul pe mărar.
Cînd se adună cheștiile astea să facă salată și să
se arunce pe gîtlejuri.
Nu mai suport norma, cu greu mai suport
norma. Sînt doldora de standarde cretine.
Noapte de noapte
Visez că sar în aer cu tine.

așa. acum. aici. apostolatul meu

Așa, acum, aici
Începe apostolatul meu

Printre rîuri și pietre de rîuri
Printre scîrnă și lumina orbitoare
A soarelui
- și lumina interioară, iubitoare, a soarelui, viața
din mine s-a scurs, dar Dumnezeuul meu mă
umple cu o altă viață, cu o nouă viață,
Care nu se va scurge pentru mine, ci pentru el
- Și nici măcar pentru el, ci pentru lume,
Pentru lumea aceasta pe care Domnul atîta a
iubit-o încît
a dat pentru ea pe singurul ei fiu.

De aceea vă spun: de fiecare dată cînd veți auzi
De la prieteni & sfinți
De la preinși sfinți
și călugări
și alți ignoranți
și alte
False feți bisericești
Că lumea e diavolească
și că nu e iubită
ori nu e iubită îndeajuns
și că trebuie să vă retrageți
cu orice preț din ea
o, voi să nu-i credeți,
pentru că sunt mincinoși ori neștiutori
și uită
se uită
uită
că un singur fiu a avut Domnul
și pentru lumea aceasta l-a dat
să fie îmbucățalit
ca Isis și Osiris,

din dulce parte de femeie
și nici o parte de bărbat

Andrei Florian

Pinten

Bătrânul și fata

Paul Goma

(scurt roman-jurnal-roman scurt)¹

II.

8 octombrie

Dacă *Ostinato* – vorbesc acum de varianta ultimă, cea din octombrie 1971, începută după ce primisem telegramă de la Dieter Schlesak de la Frankfurt/M că apăruse în germană la Suhrkamp și în franceză la Gallimard (nu în italiană: tirajul de la Rizolli fusese cumpărat de mesagerii lui Ceaușescu: Zoe Bușulenga, Balaci, Mihnea Gheorghiu, Potra) – era o carte “modernă” în gesticulație, rămânea tradițională în fond. Oricâte scâlâmbăieli, tumbe, salturi-mortale făceam, nu atingeam cuceririle (formale!) ale lui Joyce; doar mă lăsam contaminat de monologul lui/la Faulkner. I-am pomenit pe aceștia, fiindcă mai ales de aceștia mă apropiaseră cronicarii germani, francezi, olandezi. Nu-mi amintesc să fi declarat, public: „Vreau să scriu ca...” Tolstoi, Balzac, Stendhal, Rebreanu, Dostoievski, Faulkner; niciodată nu am vrut-declarat că vreau să fac mai-bine-decât-cineva, pentru mai-bine-aveam stadionul, acolo mă angajam într-un concurs de atletism, nu dincoace, la solitarul, secretul scris. Desigur, cei mari îmi erau felinarele de stradă la a căror lumină citeam, chiar scriam, de piciorul de fontă al lor mă puteam oricând rezema cu un umăr, ba rămâneam sub umbrela lor și ziua, pe lumina soarelui, fiindcă era bine pe lume cu astfel de araci/tutori. Că, fatal, cutare proză a mea “aducea a Stendhal”, că în alta “se simțea Faulkner”, cum altfel?, când îi frecventam, îi iubeam, în sinea mea doream să-fac-bine-ca-ei, chiar de nu sonorizam dorința. Rezultatul era, nu imitația, ci contaminația. Scriitorii puternici (nu neapărat și buni) exercită asupra mai-tinerilor o influență de care nu-și dau seama nici unii, nici alții, mai ales nici-alții... Dacă un ochi ager și răutăcios-cât-trebuie ar urmări corespondența (și epistolară) dintre două persoane, fie acelea aflate la mari distanțe, nu doar geografice, ci și de vârstă și care nu s-au văzut vreodată la față, nici auzit, și ar pune scrisorile pe două coloane, fiecare în ordine cronologică, ar observa trecerile dintr-o parte în alta, nu doar de la silen la nimfă, a unor expresii, cuvinte, sintagme, topică; ticuri; tăceri... Ce sunt acestea decât efectele dialogului pornit, ale osmozei continuate, ale contaminării reciproce, nu doar sănătoase, dar binecuvântate? Nu astfel arată comunicarea dintre doi: prin luarea-vorbei-din-gură, prin completarea, materializarea vorbeii celuilalt, nerostită (pe hârtie), dar știută, nu doar pre-simțită? Nu-i aceasta încununarea uniunii, când cuvintele nu mai au semnificația curentă, se rarefiază, își pierd greutatea și identitatea inițială, se dizolvă în sucub obștesc, în mustul primordial alcătuit din puțină cerneală și din multă salivă, sudoare, sânge, sămânță?

Rezumat: că, în scris, voi fi imitat pe un mare scriitor? Probabil-sigur, nu-mi dădusem seama. În schimb, mă surprinsesem, chiar complăcusem, în maimuțările identificabile – și declarate: Argezi (topica), Caragiale (pălălă’vrăvră’geala), Faulkner (fluxul, nu totdeauna... cursiv al rememorării)... Nu am găsit

de la cine voi fi luat (iar negăsind înaintași autohtoni, nici străini, nu m-am lăudat că aș fi descoperit, eu, apa caldă) arhitecturarea muzicală a romanelor – desigur, vorbesc de formele muzicale cele mai riguroase: sonată, rondo, simfonie și nu de... muzicalitatea scrierii (ceea ce este vădit altceva).

Caragiale: cel mai apropiat mie autor român. L-am cultivat cu jubilație, în junete îl cunoșteam (și pe el) pe de rost (și recitam și dădeam replica altor caragialolatri); multe dintre caragialisme mi-au rămas lipite de limbă – până la a uita să indic bibliografia...

Caragiale: singurul prozator român – dramaturgia lui: ce proză!, ce proză!! – cunosător intim al muzicii (nu doar urechist: frecventator doar prin ascultare), ci făcând, în cunoștință de cauză, acea muzică și vorbind-o, ca pe vin, francezii. Pentru epoca lui – sfârșitul secolului al XIX-lea – Caragiale a contat printre cei mai avizați europeni, a fost un autentic *musikalisch* (unii spun: *musikantisch*). În marea proză, doar europeană, nu îi găsesc corespondent decât în Thomas Mann, însă acesta a venit mai târziu, *Doktor Faustus* fiind scris abia în 1947. Prin faptul că asculta – în concerte, chiar la București, apoi la Berlin, după exil, în 1905, dar mai ales că și înțelegea-comenta Cvartetele lui Beethoven. Oprirea asupra celui purtând nr. 14, op. 131, mă îndreptățește să afirm că hahalera, nesoriosul, autodidactul Caragiale, grecoțelul-cu-nas-subțire (vorba prietenului său Eminovici), este nu doar un imens scriitor de limbă română, dar și cel mai avizat gustător de muzică; unicat.

Și nu doar al epocii sale: care dintre scriitorii mari ai lumii contemporane (să nu ne ostenim a căuta scriitori cu diplome de ingineri-ai-sufletului-românesc: nu vom găsi...) a dovedit, în scris, că este capabil de a înțelege, nu doar “sufletul omenesc” (sic), ci Cvartetul 14, de Beethoven?, cel scris în 1824, examen de super-doctorat pentru supra-muzicologi – piesă din mantaua căreia se trag cei foarte mari de la cumpăna secolelor (marifoarte, pentru că, firește!, îmi plac mie): Wagner, Mahler, Schönberg și, în cestălalt, al XX-lea, Bartók, ignoratul Enescu, iar în oroarea stălină: Șostakovici și Prokofiev, însă nu ca simfonist și nu ca autor de cvartete? În secolul al XIX-lea am știre doar de Tolstoi, însă el, chiar dacă realizase performanța de a intra într-un cal: Holstomer, nu intrase și în Beethoven dincolo de Sonata Kreutzer și de *Appassionata*, cea “foarte preferată” de Lenin... Apoi, în secolul al XX-lea (dar rămânând înrădăcinat în precedentul): Proust.

Observ că m-am îndepărtat de Ea, ca să vorbesc numai de ei...

Deloc. Nu mă îndepărtez niciodată (nici cât o boabă de muștar) de Ea – măcar pentru că nu vreau, vorba cântecului, să-mor-ca-mâne. Îi dau roată, cocoșește, păunește, lăudînd-o ca pe Domnul, însă numai și numai pentru că noi, ortodocșii, suntem lipsiți de esențialul, de sever-carnalul, de erotic-asceticul cult marial – altfel...

...Altfel tare m-aș opri: să trăncănesc despre muzică... însă despre ea am mai scris. Dar despre Ea n-am scris? Ba da, ba da și ce bine am făcut – era cât pe-acți să-mi scape: „și ce bine am

scris”... însă nu m-am lăsat ispitit, deși femeile mele [ia să le pun pe un rând: Catinca, Alice, Viola, Damiana, Seliva, Justa, Ela, Bonifacia, Sabina, Xenia, Sublima Găinăreasă – și încă altele, nici chiar eu nu le țin minte pe toate – și această persoană tânără ușor încrunțată, avînd gropiță în bărbie și păr în dezordine tăiat scurt, căreia nu-i cunosc glasul dar i-l aud; nu am văzut-o întregă, însă știu că are picioare lunge atunci când e concentrată sau emoționată buza de sus umbră de o părere de abur de puf întunecat este perlată și de minuscule bobite de rouă] nu sunt deloc de lepădat – vorbesc despre femeile făcute (nu născute) de mine, cu mâna mea.

Să nu spun vorbă mare: o să mai fac – una! Mică-mică. Păsărică.

9 octombrie

Ziceam că *Ostinato* este construit în formă de sonată. Mai ziceam că *Ușa noastră cea de toate zilele* (câzînd din volumașul de proză-scurtă și povestirea și titlul volumului – cum să admită cenzura o carte numită: *Moartea noastră cea de toate zilele?* – nu l-am lăsat pierdut, l-am trecut următorului roman) este, dramaturgic vorbind, respectuos cu canonul: unitate de loc, timp, personaje. și, prin cele patru femei, deja amintitele Alice și Viola, dar și Sofia și Florica, o... piesă de teatru mulțumitor de cu măsuri scrise. Dealtfel, un francez și trei români și-au exprimat dorința de a-mi teatraliza romanul; francezul voia ca eu să fac operațiunea: să scriu o piesă; românii: ei cu mâna lor să o facă – eu nu am fost de acord, ei au fost de acord cu dezacordul meu...

[Încă o dată: Geta Dimisianu cunoștea *Ușa noastră cea de toate zilele*, doar în primele luni ale anului 1970, la îndemnul bunului meu prieten Ivasiuc, predasem noua carte noii edituri: Cartea Românească. Izbucnind scandalul – Ivasiuc decodificase astfel: „sub personajul Florica se ascunde Elena Ceaușescu, sub personajul Iosub însuși Nicolae Ceaușescu” – Marin Preda, speriat, îi obligase pe toți redactorii să citească “bomba” (plasată de mine sub “editura mea”, pretindea amicul Sașa), deci și pe Geta Dimisianu. Nu mai contează că atunci nici ea, nici Paleologu nu găsiseră vreo aluzie la perechea regală, Mircea Ciobanu și Țepeneag nu scosese o vorbă, tăcuseră cu nesfârșită înțeleptitate; contează că, douăzeci de ani mai târziu, când Geta dăduse peste Ion Ioanid și îi editase mărturia despre închisoare care zăcea de ani de zile în safe-urile Bibliotecii Române de la Freiburg, fără titlu – pentru că a mea nu apăruse încă în românește, a botezat-o rapid pe aceea: *Închisoarea noastră cea de toate zilele*... Nu l-am acuzat pe Ioanid de... plagiat, cum făcuse cu mine cultivatul Țepeneag după ce publicasem *Arta refugii* în franțuzește (limbă în care titlul și dubla-multipla semnificație a lui nu a putut fi prinsă, iar Paruit tradusesese de-a dreptul: *L’Art de la Fugue*), arătîndu-mă ca... plagiator al cărții sale *Zadarnică-i arta fugii*, la care îi răspusesem că amândoi și cine știe câți alții încă îl “plagiasem” pe Bătrânul Bach cu a sa *Die Kunst der Fuge*... Întorcîndu-mă la Ion Ioanid: împreună cu el – el însă nu singur, ci cu ajutorul neprecupețit al Getei Dimisianu – plagiasem... Tatăl Nostru...]

În cerc nu a mai avut ambiții formale muzicale, ci declarat faulkneriene, fiecare capitol era indicat cu numele unui personaj, în fapt, numeam, după Faulkner, vocile. [Nu vreau să mă mai gândesc la această carte, o consider

definitiv pierdută: singura copie a ultimei variante după care a fost tradusă pentru Gallimard, ajunsă în păstrarea lui Țepeneag, a fost aruncată la gunoi: „Ce să fac, eu, cu un manuscris al tău?”, mi-a explicat senin prietenul meu bun, scriitorul Țepeneag, după ce m-am exilat și am încercat să-mi recuperez scrisul].

În schimb, cu *Gardă inversă* m-am întors la formele și metodele muzicale: repetiția, reluarea-repetiția, pre-lucrarea-repetiția.

Gherla. Cu acest text am adoptat deschis o altă formă (literară și muzicală): dialogul/duetul.

În varianta inițială – scrisă în vreo săptămână, la Paris, în prima călătorie, în 1972 – povestitorul avea (încă) interlocutor, o voce care rostea câteva cuvinte, deci exista prin cuvinte. Astfel, adică pe două voci, a și fost înregistrată în aprilie 1973 pentru Europa liberă. Aceeași variantă a fost tradusă în franceză de Șerban Cristovici pentru Gallimard și de Barbro Anderson în suedeză pentru Coeckelberghs Vorlag. Întors în România, în iunie 1973, aproape imediat după ce am re-pus piciorul pe solul patriei iubite, am... recidivat întru răul-obicei inaugurat cu *Ostinato*: știind că Cristovici lucrează de zor la traducere, deci nu mai pot interveni cu modificări, m-am apucat de o... nouă variantă, una pentru sufletul meu. În aceasta nu mai apărea vocea ascultătoarei – dar bineînțeles că era o femeie! – riposta i se deducea din re-proposta povestitorului.

Eram satisfăcut de găselniță, însă nemulțumit că, pe de o parte, nu pot edita cartea în românește (?!), pe de alta că nu pot interveni pe lângă traducători să... țină pasul după autor, să echivaleze textul după această variantă, ultima, adevărata, nu după una veche, depășită...

Oricum, sub această formă a fost publicată la Humanitas în luna mai 1990, *Gherla*. Ceea ce înseamnă că forma actuală, cea ordinatorizată este a n-a variantă, datînd de prin 1997-98...

În *Gherla* dialogul declarat și permanent cu Ea este scos la lumina zilei. și chiar dacă în cărțile următoare, cele scrise în exil: *Culoarea curcubeului*, *Soldatul câinelui*, *Patimile după Pitești* comunicarea cu Ea coboară în subteran, în următoarele iese iar la lumină, în *Bonifacia*, *Justa*, *Ela*, *Astra*, *Sabina*, *Roman-intim*, *Adameva*, *Altina*, în cartea de față...

Ce am spus până acum despre “contribuția” Ei nu este nici inedit, nici original. Relația Adam-Eva rămâne, chiar în acele cazuri, nu puține, în care Adam o iubește-pohtește-pre-ee, deci (o) cântă, însă nu pe Eva, ci pe o/un, cu nume de personajă avansează o anagramă Adam/Mada... La urma urmelor, pentru câteva bune generații de cititori, *Sonetele* lui Shakespeare au fost adresate, iubite, nu masculinului. Și, tot la urma urmei, pe noi ne interesează cântecele de dragoste ale numelui Shakespeare, nu foarte sau deloc amănuntul că poetul mergea-funcționa, vorba franțuzului, și cu aburi și cu pânze...

Eu – tot întâmplător – nu am astfel de gusturi. Probabil din această pricină voi fi lipsit și de geniu literar... Parodiindu-l pe Topârceanu (care parodia nici el nu mai știa pe cine), zic: Să scrii bine când ai geniu – ce simplu!

Mai greu, dacă nu imposibil: când nu ai geniu – să scrii ca mine...

10 octombrie

Câtă vreme fusesem un bandit oarecare, Securitatea nu se interesase de femeile mele cu intenția de a le transforma în pârghii cu care să mă doboare. Pe atunci nici nu prezentam interes, eram unul din zecile de mii de bandiți abia liberați. Dacă după Bărăgan m-a hărțuit, chiar re-

arestat (în iarna anului 1965), apoi nu eu eram șef de lot, ci ea: Ela. Din punctul lor de vedere eram o biată anexă, o lipitură a lotului. După două luni de ciomăgeală ciobănească (puteai deduce importanța pe care ți-o atribuiau secii, în dosarul lor, ție, bătutului, după “calitatea” bățăilor), mi-au dat drumul. După o vreme unul de-al lor mi-a arătat fotografii cu Ela: o lichidaseră, o omorâseră, punînd grosolan în scenă un accident de circulație, așa rezolvă ei irezolvabilele...

Deși m-am mai frecat de ei – am fost anchetat (liber) și în legătură cu un student necunoscut mie, la cămin, în octombrie '65, apoi cu Marcel Petrișor (mă mutasem la Sterescu, anticarul), Secii nu s-au arătat interesați de persoana mea decât din anul II (al doilea an II, cel din 1966-67). Nu cred că erau atât de inteligenți-perverși, mai degrabă a fost o coincidență faptul că ofensiva lor s-a produs imediat după moartea tatei (februarie 1967), când situația familiei devenise catastrofală: dispărînd tata, mama, bolnavă de scleroză în plăci, imobilizată în pat, rămăsese singură ca un câine, în Vad, Făgăraș, unde nu aveam nici rude, nici prieteni... Nu m-au abordat direct, ci, inteligenți nevoimare, pieziș, prin fata cu care mă aveam atunci bine, și ea studentă. Să fi fost ei siguri că ea are să-mi spună că fusese contactată, binișor scuturată și zdravăn băgată în spărieț? Probabil. Așa vor fi socotit ei că mă prepară mai eficace: vînatul intră în panică doar aflînd că vînatul îl hăituește, iar atunci când țășnește în carne și oase dinainte, bietul animal încremenește de teroare.

Deși țineam la fata aceea (ii păstrez, peste ani, o tandră amintire) m-am despărțit de ea, explicîndu-i că nu vreau să-i pricinuiesc necazuri, prin contaminare. Ea m-a asigurat că nu i-i teamă, că rămâne lângă mine, să înfruntăm împreună fiara comunistă (expresia ei) – atât că... n-ar prea vrea să pătumească ai săi din pricina ei. Ne-am zmulș unul din celălalt fără reproșuri, fără scene. Eram acaparat, colonizat de singurătatea mamei, rar mai dădeam pe la facultate, făceam măcar săptămânal naveta la Vad, iar la București umblam, disperat, în căutare de relații ale relațiilor care să-mi faciliteze internarea ei într-un așezământ spitalicesc din împrejurimile Capitalei (toate acestea se află ca într-un reportaj în *Gardă inversă*).

În acel moment (ales? întâmplător?), ei m-au abordat-acostat, la Universitate, într-o pauză: un coleg de grupă m-a anunțat că mă caută un “prieteni – de-acolo”, iar eu m-am dus pregătit să văd un fost coleg de închisoare ori de Bărăgan... Un necunoscut s-a apropiat cu brațele deschise și a dat să mă îmbrățișeze, zicîndu-mi:

„Mă, Paule...”

Nu eram adormit, nici istovit de încercări, doar... binișor amețit, însă i-am simțit, fulgerător, sudoarea: nu era “de-a noastră”, nici măcar a unui necunoscut de-al meu; i-am îndepărtat brațele și

l-am întreat:

„Ce grad ai tu, mă?”

Asudurdosul a dat să rădă, nu a reușit decât să rânjească, a întins iar o mână (în care ținea, pe un lăntug, niște chei), intenționînd să mă ia pe după cap, însă eu m-am răsucit-ferit și m-am îndepărtat repede. Ieșind pe trotuar, am bănuț că securistul se luase după mine, însă nu am întors capul: deschisesem gura și mergeam drept înainte, cu auzul încercînd să despart zgomotele străzii de al pașilor lui, cu toate că nu i-i cunoșteam, în același timp adulmecînd aerul cu

nările lărgite (deși firicelul de vînt îmi venea din față). Nu l-am simțit, nu m-am liniștit: știam că, dacă a început asta, asta are să continue.

După câteva zile, tot la Universitate, același individ, învîrtînd pe deget lăntugul cu chei, mi s-a plantat dinainte și, fără a mai zâmbi-rânji, mi-a adus la cunoștință:

„Noi vrem să stăm de vorbă cu dumneata”.

De acea dată n-am mai plecat. Am rămas locului. Mi-a fixat întâlnire: mâine la ora zece, la Academia Comercială, a doua (sau a treia?) ușă pe dreapta, la parter. Iar eu, deși aveam de gând ca în aceeași seară să plec cu trenul la Vad, unde mă aștepta mama, am zis:

„Bine”.

Secul s-a îndepărtat, învîrtînd – desigur, victorios – cheile pe deget. Eram prins.

Am plecat și eu, oriunde. Drept înainte.

M-a ajuns din urmă, în hol, o fată din ultimul an de la engleză, binecunoscută mie, ne frecventasem câteva săptămâni, anul trecut, apoi încetasem, o vedeam uneori de braț cu un domn în vîrstă. Mi-a comunicat că azi e liberă, vine la mine – eram de acord? Pornisem să ridic din umeri a nu-știu, în fapt ar fi trebuit să clatin din cap că nu, nu eram de acord, însă ea se și atârname cu amîndouă mâinile de brațul meu – am pornit spre stația tramvaiului care ducea în Piața Filantropiei (cunoștea drumul). Ea vorbea, vorbea, ciripea vrute și nevrute, era bine cu ea alături, urma să-mi fie și mai bine cu ea unu-n-una, mai ales că unul era îngrijorat de întâlnirea de mâine și căuta o adăposteșteră.

Întîlnirea de mâine... Dacă ea vine, acum, cu mine; dacă ea intră la mine; dacă ea pleacă diseară ori mâine dimineață, chiar de nu sînt urmărit, în cele din urmă ei au să afle că... suntem complici.

A venit tramvaiul meu, am rămas locului. Apoi am condus-o câțiva metri mai încolo. Și i-am împărtășit taina: mâine, la zece, eram convocat la Securitate...

În așteptarea reacției, îmi ziceam: „Dacă salut și pleacă, are să-mi pară rău pentru mine, bine pentru ea: înseamnă că nu Securitatea a pus-o să mă intercepteze; dacă zice că nu-i pasă, ce treabă să aibe Securitatea în afacerile noastre trupești...? atunci, chiar de nu va fi în serviciu comandat, ea, eu mă voi afla într-o situație stranie – și excitantă și inedită: eu, mereu regulat, aveam iară (mai avusesem – cu Ela) ocazia să regulez, întru reciprocitate, Organa...”

Ea însă nu a scos un cuvînt. Când mi-a venit re-tramvaiul, m-a împins ușurel spre ușa vagonului, rostînd un „Seeervus!” ardelenesc atât de cântător-mîngăietor, încît m-a împăcat și cu ea și cu mine...

...nu, nu era persoana tînră ușor încrunțată cu gropiță în bărbie și păr în dezordine tăiat scurt [ea nu ar fi plecat, ea ar fi rămas]; nu-i cunosc glasul, i-l aud; pe ea nu am văzut-o întregă, însă știu: are picioare lungi; atunci când e concentrată sau emoționată buza de sus umbrită de o părere de abur de puf întunecat este perlată și de minuscule bobite de rouă.

De-ți vine să întinzi mîna.

Și să-i bei apa vieții.

¹ Roman inedit. Ortografia și punctuația sunt specifice scriitorului Paul Goma. Se publică în serial cu acordul autorului (notă: Flori Bălănescu).

Aura Christi - profil de scriitor

Un Hamlet al subteranei

Aura Christi

Imposibilul își face loc în dreptunghiul paginii – istm ontic, iar pentru castorii ființei – singura patrie. În adâncurile subteranei, se gândește, fără dubii, altfel. Se vede diferit. Se simte bolnăvicios. Unghiul este atroce, iar privirea – de o răceală incredibilă. Aerul e rar, dens și tare. Nietzsche încearcă să rezolve „drama singularității modului său de a gândi” și a izolării sale. Astfel, „în repetate rânduri, spre vindecarea de sine însuși, spre uitarea temporară de sine”, face efortul „să se adăpostească în vreo venerație sau ostilitate, să-și inventeze lucrul de care avea nevoie și nu-l găsea, să-și dea iluzia că nu-i singur și că nu vede numai el altfel lucrurile”. Și-atunci, eminentul student de altădată al profesorului de filologie clasică Friedrich Ritschl născocesc o seamă de „spirite libere”, de care „avea nevoie”, „pentru a rămâne bine dispus în mijlocul relelor (boală, singurătate, străinătate, inactivitate)”. Observația e făcută în urma lecturii autoportretului – pe care și-l face gânditorul însuși în cartea monologică *Omenesc, prea omenesc* – de Simion Dănilă, unul dintre cei mai avizați talmăcitori ai ucenicului lui Schopenhauer. Acele spirite libere se arată a fi un soi de „fantomă și tovarăși neînfricați, cu care trâncănești și râzi când ai chef să trâncănești și să râzi și pe care îi dai dracului când devin plictisitori – ca o compensație pentru lipsa de prieteni”. Altundeva, bunăoară în *Aurora*, amicul frumosei, subtilei Lou Andreas Salomé, își inventează prieteni, adresându-li-se cu o copilăroasă familiaritate spontană, de parcă i-ar cunoaște de secole; prin urmare, tabietul de a le vorbi, cu o vioioșie ce-ți îngheață sângele în vene, despre lucruri îngrozitoare, decupate din văzduhul subteranei, despre lucruri ce i se întâmplă, de altminteri, curent, se înscrie în registrul firescului aflat în posesia forței de a bulversa inimile și spiritele cele mai împietrite. Intrând în atmosfera incendiarei cărți, invocate adineaori – un volum de un radicalism unic – dăm, din capul locului, „peste un «subpământean» la lucru, peste un străpungător, un scormonitor, un săpător în dedesubturi”, care se adresează celor mai apropiați prieteni... inexistenți în realitate.

Propozițiile scrise chiar la ieșirea din subterană sunt scurte, abrupte și tăioase, ca aerul tras în piept de alpiști în apropierea culmilor montane. Gânditorul însuși pare că se dedublează. Alăturându-se prietenilor (insist, inexistenți!), el urmărește dublura sa „subpământeană”. O contemplă de pe pământul învierii și al convalescenței, de pe limbul inventat a ceea ce numește *vita contemplativa*. Ego-ul subteran „înaintează încet, precaut, cu o înverșunare stăpânită”, atent să nu-și trădeze, eufemistic vorbind, „prea mult neplăcerea pe care o comportă orice lungă privire de lumină și aer”. Vorbește nestingherit, în continuare, de parcă s-ar afla în posesia unei taine ce-i dă puterea miraculoasă de a fi atunci când viața se află pe limita morții, ba chiar se confundă deja cu mama moarte. Îi distingem șoaptele, cuvintele legate unul de altul, așa cum copiii, ieșiți de la orfelinat, în timp ce traversează strada, se țin lanț unul de altul; unii se agață de umărul celui din față din spaima de a se pierde. Vorbește, ca și cum ar sta la taclale cu un prieten din copilărie, sublimând o seamă de experiențe, vârful sau deznodământul cărora ar fi putut să fie un necrolog.

Avizul e formulat la ieșirea din galeriile subterane de minunata Lesley Chamberlain: atenție, pe aici a trecut un om mai singur, mai pierdut, mai trist și mai bolnav ca voi. Ascultați-l, dacă aveți urechi. Urmăriți-l cu atenție. Nu vă grăbiți să judecați. Dincolo de tiparul unui monstru moral, alimentat de nu puțini trogloditi cuprinși de mediocritatea grăbită, veți găsi, cu puțin noroc, un mare om, în fața căruia primul

sentiment încercat este cel pomenit de Thomas Mann: îndurare. Dacă vă veți regăsi în preajma lui, veți începe, în goana înceată după voi înșivă, să-l iubiți, pentru ca, într-un târziu, să nu vă mai imaginați viața fără măreția acestui mare spirit hamletian. Apropiindu-vă de acest straniu „subpământean”, cu o sensibilitate bolnăvicioasă, aveți șansa de a vă apropia, de fapt, de voi înșivă. Culmea e că el, cel izolat și singur, aflat, de astă dată, în compania unor fantome vii, aproape calde, în vecinătatea unor prieteni născociți, se joacă de-a supozițiile în continuare, văzându-l pe eul său subteran „mulțumit în osteneala sa tenebroasă” și visând „să-și aibă propriul întuneric îndelungat, propria lume de neînțeles, ascunsă, enigmatică, fiindcă știe și ce va avea: propria sa dimineață, propria sa mântuire, propria sa auroră”. Sugestia de a nu-l întreba ce a căutat și ce caută, în continuare, în tunelul subteran, vine la fix. Va veni timpul – și acest Hamlet al subteranei pre-simte asta – când eul său subteran se va livra singur, depunând mărturie, despre modul în care, ridicându-se din boalamoartea abruptă, a redevenit om, căci, în definitiv, „te dezveți complet de tăcere după ce ai fost atâta vreme, ca el, cârtiță, după ce ai fost singur”.

Cel mai eficient mod de a deprinde arta oratoriei este să taci răstimp de cel puțin un an. Până atunci războiul purtat cu neantul, ciocnirea cu moartea, nemernica boală, singurătatea monstruoasă sau izolarea înfricoșătoare – despre care Henri-Marie Beyle afirmă că „însumează pentru un om toate nenorocirile posibile” – izbitor de zidul irezolvabilelor probleme, invocate nu o dată de marii gânditori, sunt convocate, acolo, în lumea subpământeană, în regim de urgență. Sunt aduse la ordinea zilei. Omul-cârtiță ar fugi mâncând pământul de o asemenea ordine a zilei. Dar ea, desigur, îl găsește. Oricum. Oriunde. Oricând.

Dacă am avea puterea de a ne alege suferințele, am fi mai aproape de zei. Poate. Dar, oare, zeii, ar mai fi interesați de noi? Ar mai alege, oare, atunci, trupurile nătăngilor sau ale celor suferinzi, ca să se strecoare în carcasa lor, umbilând nestingheriți printre noi, muritorii?

Omul-cârtiță caută în alte și alte biblioteci, se documentează, ca să înțeleagă ce i se întâmplă. Halește un raft de cărți după altul. Aleargă de la o cultură la alta; darul de a-și arde tineretea printre savante tomuri îl servește. Se înfruptă din științe și religii, curente literare sau școli filosofice, sau istorii ale mentalităților. Învață limbi străine, încercând să-și lărgească și să-și rafineze limbajul. Cărțile însă nu-l mai ajută. Din contră, îi transformă luciditatea în bestie la pândă. Limbajul devine ca un trup kafkian. Colorându-se inutil, ca un balon de săpun, în bătaia razelor. Fascinant și scurt. Pulverizat de vântul abrupt, de vară. Ca un icnet în preajma morții ultime.

Omul-cârtiță se refugiază, iarăși și iarăși, în scris; altceva nu știe să facă. Mâna care scrie însă tremură tot mai des în tentativa de a surprinde și de a pricepe de nepriceputul... Terifianta ordine a zilei, blestematele probleme îl smulg, iar și iar, din fugile sale. Readucându-l în craterul lor. Nu-l ajută înțelepciunea milenară. Nu-l salvează nici Platon, nici Socrate – „un demon nou născut” (Fr. Nietzsche), prin care lumea s-a prăbușit în decadentă – nici presocraticii admirați pătimaș de Nietzsche. Nu-l salvează zeii. Nici promisiunile lor atotvăzătoare; un zeu i-a comunicat, în acest sens, unui popor că până „și firele de păr din capul vostru sunt numărate!” (E.R. Dodds, *Grecii și iraționalul*) Deși fojgăiesc și-n arbori, și-n ierburi, și printre filele tomurilor, zeii surdă răutăcios-indiferent, ca și natura măreață și nepăsătoare la cutremurul lăuntric al omului subteranei. Al omului-cârtiță. Al tragediei, despre care autorul *Aurorei* spune, la un moment dat, că ar putea fi o formă a canibalismului ideal al zeilor.

Hegel e la mii de kilometri distanță, ca să-i

sugereze subteranistului cum să se strângă în sine însuși și să redevină pentru sine însuși lege. Nici Schopenhauer, nici Wagner, nu au darul de a consola. Știința universală cenușă este față către față cu monstruozițiile care i se întâmplă lui. Se regăsește singur, în fața aceluiași zid, familiar până la icnet întregii familii a subteranistilor, inclusiv lui Ippolit, sinucigașul ratat, de un ridicol desăvârșit. Inclusiv junelui preșcolar al subteranei, descris acum mai bine de un deceniu, într-o notă succintă, pe prima pagină a unui cotidian românesc, care reproducea, în nici douăzeci de rânduri, pe o coloană, istoria decăderii unui student la psihologie. Rămas singur acasă, în absența părinților, un student din anii terminali, se pare, ai facultății de psihologie a săpat un tunel... în casă, fără să folosească o cazma. Fără să recurgă la nimic ce i-ar fi putut facilita incredibila întreprindere. A săpat cu mâinile, cu unghiile, în disperare, vreo șapte metri, după ce a demontat, piesă cu piesă, dușumeaua. Ulterior i s-a făcut un examen psihiatric, specialiștii constatând că junele subteranist era... perfect sănătos. Știrea, la acea vreme, îmi făcuse o gaură în cap. Era de necrezut. Am recitat-o de câteva ori cu senzația că visez; și, cu cât făceam efortul de a mă trezi, obțineam efectul invers celui scontat: mă adânceam tot mai mult în apele de nevăzut ale celui vis, începând, eu însămi, în chip uimitor, să-mi sap subterana. Subterana mea. Cu senzația că devenisem, peste noapte, stăpâna unui imperiu. Istoria lui Theodor Volceakovsky – o nuvelă parabolică – cu care începe romanul meu, *Noaptea străinului*, este reală; degeaba am încercat să le explic celor câțiva prieteni că nu e vorba de o nuvelă fantastică. Povestea se construiește singură parcă, odată cu tunelul subteran săpat de Theo, în jurul unui motiv revenit obsedant, ca o frază muzicală: „Unde se termină ura lor, începe străinătatea mea”.

Omul-cârtiță încearcă să găsească nume cât mai sugestive lumii subpământene, căscate în abisul său lăuntric; subterana este o prelungire a străinătății lăuntrice. Toate, aproape toate definițiile i se potrivesc: criză de identitate, criză destinală, criză morală, rătăcire, pierzanie, prăbușire pe fundul unui abis, de unde te simți privit, ruperea de Biserică, fuga de turma Domnului etc. Ei bine, absolut toate denumirile, sintagmele, toți termenii de sorginte tenebroasă, malignă, crescuți și îngrășați din grădinile populate de baudelairienele flori ale răului, se potrivesc. Blestematele întrebări fără răspuns – cuibare de vipere regale într-o oază de nuferi. Un rechin-pescar (*Hexanchus griseus*), nimerit într-o ceată de delfini copilăroși, hârjonindu-se cu gravitate pornită. Romantismul, idealismul s-au refugiat pe o altă planetă a ființei, devenită ostilă. A rămas nimicul.

Omul-cârtiță se alege, ca și Ivan Karamazov, cu neantul mușcător. Cu o conștiință rea, corozivă, pornită. Demolând tot ce mișcă, respiră, amușinând limitele, pornirile maligne. Mai mult decât atât: provocându-le, în așteptarea crahului definitiv, contemplat cu fervoarea sfârșitului iminent, tratat cu seninătate nepăsătoare. Ca și când, sedus de nimfele extazului dionisiac, ai contempla o peșteră împânzită de insule de stalagmite, popoare conice, halucinante, de stalactite, cuprins de beția irealității – o amiază a simțurilor. Și cu ce altceva riști să te alegi? Cu suferința – osie tremurândă a paideii viului teribil, animal pururi flămând de altceva, animal deificat odinioară. În timp ce omul-cârtiță sapă în siturile arheologice ale neantului, acesta se transformă în țintă a disprețului, în delatune a mediocrității, excrescență a nihilismului devorator, desen naiv, scos în relief din designul autoamăgirilor. Lentila calomniei îl servește pe expertul subteranei, în acest sens, fără reproș. Față către față cu grădina suferindă, uriașă, bogată a frumuseții, conștiința rea e cuprinsă de un acces de miopie ultraforte.

Toate laolaltă sunt străine, căci totul, ca și când

Iar respinge pe ultimul om dintre oameni, Iar eticheta, Iar exclude și Iar pune în fața unui zid mai gros. Făcându-l să se simtă izgonit din cetate, exclus, damnat, lepros, îmbrâncit într-o lume-ocnă. Singur în fața sa. Singur cu sine însuși care este unul; unul – și gol pe deasupra. Deasupra deasuprelor nu există nimic. Acest *ciandala* nu este de acord cu nimeni și cu nimic. În zbciumatul său for lăuntric: un război atroce. Cine luptă cu cine în iadul-trup? Și pentru ce toate astea? Gol și lipsit de noimă e totul. Înghețat în efigia deșertăciunii. Împăratul Solomon știa: „O deșertăciune a deșertăciunilor. Totul este deșertăciune!” (*Eclesiastul* 1:2)

Acest *ciandala* pretutindeni se caută pe sine. Dar nu se mai găsește pe sine însuși, cel de odinioară: nimic nu s-a ales din junele vesel, îndrăgostit de Schiller, care vorbește, visează ca el, tragicul visător; „Nu există Schilleri în stare pură – ei sunt o invenție!” exclamă, cuprins de delirul beției, Arkadi Dolgoruki, care scrie ca să se judece. Dostoievski, i se confesa excesivul romancier fratelui său într-o scrisoare, fusese, și el, bolnav de Schiller. (Sankt-Petersburg, 1 ianuarie 1840) Pe vremuri era mânat de setea de ideal, de frumos și de adevăr. Ca Novalis. Ca Hölderlin, iubit enorm de Nietzsche, subteranistul însuși era convins de faptul că orice primejdie sporește aici mântuirea. Cândva, până să ajungă în fața zidului, lumea i se înfățișa altfel: era o lume în care toți oamenii, fără excepții, ar fi putut trăi ca frații... Nimic din toate acestea nu se mai regăsește în golul sufletesc, colcăind de fantasmă irumpte din scâfărlia nearătoasă a răului. „Eu nu resping idealurile – scrie ultimul Friedrich Nietzsche – îmi pun pur și simplu mânuși în fața lor.” Cum să nu-ți pui mânuși în fața idealurilor, în fața lumii, când ești aruncat la mii de kilometri distanță de tot ce-i omenesc, prea omenesc? Totul este în van. „Totul este deșertăciune și goană după vânt!” (*Eclesiastul* 1:2, 14) Nimicul, plictisul și golul se întronează. Primejdia devine sfetnic. Noul eu se arată a fi aidoma unei punți, aidoma unei poteci fragile, de

pe care riști să te prăbușești oricând. Cu toate acestea, conștient de iminentul pericol, continui să avansezi, fiindcă simți că o altă cale, pur și simplu, nu există.

Sugestivă, închizând în sine însăși simbolul întregii vieți nietzscheene, este scrisoarea gânditorului german către Heinrich Köselitz din data de 27 septembrie 1888, concepută după întoarcerea, întesată de istorii, litotic vorbind, nu tocmai plăcute, spre Torino: „Mon voyage a été la source de difficultés et d'épreuves pour ma patience de la pire espèce qui soit: je ne suis arrivé à Milan qu'à minuit. Ce qu'il y a eu de plus préoccupant fut un long passage sur un terrain inondé, de nuit à Côme, sur un très étroite passerelle de planches – à la lumière des torches! Tout à fait ce qu'il me fallait à moi, l'aveugle!” Nietzsche, aproape orb, trecând pe un podet îngust, luminat de torțe, prin bezna cea mai groasă, atârnat deasupra unui gol înfiorător... Acest podet îngust și periculos îmi evocă o altă imagine cu înalte valențe simbolice, familiară Făgărașilor copilăriei profesorului Ștefan Borbély, la care analistul face referire în tentativa de a da un echivalent metaforic „viului excesiv, hiperboliza(n)t, esențializat prin calitate”. „E altceva – precizează istoricul și criticul literar – ceva ce nu se găsește spontan, cuminte, potolit, ci un exces rezultat în urma construcției de sine. Unii ajung la el, alții îl caută pe durata unei întregi vieți, sau, dimpotrivă, îl evită: e o chestiune de «istm»: de potecă fragilă, trasată peste abis, asemenea celor care se găsesc cu nemiluita în Făgărașii copilăriei mele, desenate înfricoșător, tensionant, între două prăpăstii. Unii trec, alții se lasă păgubași: în viață este la fel...”

Nietzsche l-a trecut, deși suferința se strecoară, oricând pofteste, spre acest gânditor și domină de departe. Luată în stăpânire, ea, năpârca, este vicleană și agilă, curată ca porumbelii, perspicace ca vulturii, ubicuă, ca minunea văzută de cei puțini. Suferința e Duhul Sfânt al vieții și-al devenirii: „La Nietzsche, suferința intră în ecuații, se strecoară în probleme, rânjește în dosul dramei metafizice, ca Egist ucis după culisele Electrei. E o mare suferință metafizică. Că

Nietzsche pleca din cărți și Dostoievski de la oameni? De ce afectarea aceasta de a disprețui cartea, când, se știe, e un focar de energie umană, veșnic adâncă și necaptată?” (B. Fundoianu) Să pleci din cărți înseamnă să pleci din viață și din lumină.

Câți dintre anti-eroii unor scriitori ca Pușkin, Gogol, Dostoievski, Tolstoi sau Nietzsche devin chiriași, soldați ai suferinței, ai golului și ai nimicului? Câți dintre ei resimt pustiul sufletesc? Câți gură-cască la porțile destinului sunt bântuiți de lipsa de rost și se uită în gol, în timp ce merg pe un podet îngust și șubred, balansând îngrozitor deasupra abisului luminat de torțe! Trecându-i pe o listă, încet-încet, am aduna o armată! Îți stă mintea-n loc. Am citit undeva că locuitorii unui sat din Moldova, în covârșitoarea lor majoritate, erau de părerea că a te uita în gol înseamnă a te uita... în curul dracului. Ce meserie o mai fi și asta? Doar n-o fi foc... nici meseria asta, dacă meserie o fi, desigur. E o parafrază făcută după o vorbă celebră a prințului criticii românești, Lucian Raicu, avocat de Nicolae Breban, care precizează un lucru nelipsit de greutate: „«Doar n-o fi foc» era o vorbă a lui; odată, l-am auzit, uimit, aplicând-o și morții: «Ei, n-o fi foc nici moartea asta!»”.

Instinctul intră în arenă. Iraționalul riscă să-i surghiunească într-o posibilă patrie, străină lumii acesteia. Riscul e ca unii dintre locuitorii celuiilalt versant, să se transforme, scria Nicolae Manolescu, în niște „prigoniți de o istorie irațională”, dacă nu în niște proscrisi întârziți în „provincia posibilului”. (*Arca lui Noe*) E ceva straniu la mijloc. Ceva ce-i face pe locuitorii subteranei să fixeze lucrurile dimprejur, ca și când le-ar vedea pentru ultima dată. Aidoma capului retezat, descris, spre groaza tinerelor nihiliste Epancin, de prințul Mișkin – scenă marcată, de altfel, de un spirit liric teribil. În țara lucrurilor contemplate pe limită, poezia este acasă.

(Fragment din vol. *Dostoievski - Nietzsche. Elogiul suferinței*, în lucru)

„Polen eretic”, poezia

Theodor Codreanu

Hazardul face să măntălesc târziu cu literatura Aurei Christi și nu e de mirare în labirintul brownian al culturii literare de azi. Trebuie să-mi mărturisesc și neîncrederea în puterea spirituală a ultimelor generații de a ieși la liman din labirint, fiindcă ideologia „corectitudinii politice”, care cancerizează azi inteligențele, e la fel de contaminantă ca vechea mreață a utopiei kominterniste de la mijlocul secolului al XX-lea, făcătoare de victime și-n rândurile intelighenției occidentale. Prima grijă a „hașișinismului” ideologic este să abată arta de la rostul ei fundamental: *adevărul ființei*. Asta a făcut proletcultismul, iar când s-a văzut cât de grosieră i-a fost mistificarea, ideologii s-au grăbit să-i ademenească pe scriitorii cu „beția de cuvinte” (Titu Maiorescu) a *estetismului*, creând iluzia că estetismul este antiteza proletcultismului, pe când, în realitate, este opusul *esteticului*. Când generațiile '60-'70 au încercat să iasă și din această nouă seducție, s-a venit cu altă ispită, de astă dată de sorginte occidentală, „corectă politic”, în fond, care s-a dovedit a fi la fel de nefastă, așa-numita tehnică a *textualismului* postmodernist, care nu-i altceva decât forma pretins „ludic-parodică” a „beției de cuvinte”. Așa se explică faptul că s-a indus rivalitatea, cultivată de vreo trei decenii, între generația '80 și anterioarele: a lui Marin Preda, a lui Nicolae Breban și a lui Cezar Ivănescu. Tot ce s-a abătut de la „canonul” textualist a fost decretat anacronic. Mistificarea a prins foarte bine și-n rândurile noilor generații din Basarabia, somate a se „sincroniza” neapărat cu postmoderniștii din Țară, care, tot „inovând”, au ajuns la „concretul” unui neozolism pornografic și scatofil, preamărit, la

un moment dat, prin premii și elogi critice, chiar la nivelul conducerii URSS, iar, mai nou, prin ICR.

Într-un asemenea context, aproape singular mi se pare a fi traseul străbătut de Aura Christi, tânără venită din Basarabia, „optzecistă”, prin vârstă (născută în același an cu Emilian Galaicu-Păun), și „nouăzecistă”, prin debut editorial. Pentru comparație, voi lua cazul lui Alexandru Vakulovski, prozator înzestrat, din tipologia „tinerilor furioși”, care, descins în România, s-a trezit că „tzara mea” (vezi Tamara Caraus, autoarea unui eseu cu acest titlu) este otova cu Republica Moldova, ambele caricaturi postmoderniste, coborâte din Imperiul Sovietic. (Berea URSS din Cluj-Napoca i se pare a evoca URSS, prin simpla cădere a lui U!). Dacă Tamara Caraus a venit în România îndoctrinată „corect politic”, scriind eseu împotriva *identității* naționale, Alexandru Vakulovski nu-și mai face nicio iluzie și romanul său de răsunet, *Pizdeț* (Editura Aula, Brașov, 2004), devine oglinda fidelă a unei lumi centrate pe *divertism* și *pornografie*, „idealurile” ultime ale ethosului postmodernist. Din Moldova lui Vasile Stati și a comuniștilor voronieni, scriitorul a nimerit într-o Românie postmodernizată dezastruos. Postmodernismul din anii '80, mimetic, fără suportul postmodernității occidentale (Adrian Dinu Rachieru), n-a putut produce decât *textualism* parodic, numit de Paul Goma, printr-un joc de cuvinte, și *textilism*. Postmodernismul caricatural, de după 1989, n-a făcut decât să ducă la extrem obsesia pseudo-„concretului”, textualizarea, cum spuneam, fiind împinsă către pornografie și scatofilie. Diferența dintre Alexandru Vakulovski și colegii de generație este disperarea

(kynică?) ce-i străbate scriitura și care ar putea să-i fie de folos autorului când se va vindeca de teroarea modei. Tinerile generații, abandonate *divertimentului* (droguri, filme pornografice, sex, discoteci etc.), își consumă „libertatea” în lipsa totală a lui Dumnezeu („Pentru mine el este absența sa”, mărturisește protagonistul narator Yo, din romanul lui Vakulovski), încât, după norma lui Ivan Karamazov, *dacă Dumnezeu nu există, totul este permis*, inclusiv „demitizarea”, izvorâtă chiar din nevoia de batjocură, în plină veselie hașișinică: „Au fost faine, foarte vesele (vizionările de filme, experiențele cu droguri, n.n.), eu eram în rolul unui cioban pe care doi pidari au vrut să-l fută, să-i ia oile, da' ciobănașu' chema pe băieții săi și le lua iarba pidarilor, plus o pizdeală bună, ca să știe.” Iată la ce-ar fi bună *Miorița*. În fața unor astfel de texte, nu putem decât să convenim câtă dreptate avea Cezar Ivănescu să numească postmodernismul – *prostmodernism*.

Într-o asemenea înfundătură grotescă nu a căzut basarabeanca, descinsă la București, Aura Christi. Bănuiesc că a avut norocul întâlnirii cu un maestru autentic: Nicolae Breban. Judec lucrurile nu numai după ce a făcut și face la revista *Contemporanul*. *Ideea europeană*, ci și după seriozitatea cu care s-a manifestat în poezie, proză și eseu. Am în față cartea de poeme *Sfera frigului* (Editura Contemporanul, București, 2011), în care descopăr o scriitură impecabilă, o limbă română fără cusur, la antipodul colegilor de generație căzuți în transa *Politicelor* altui postmodernist, care ne îndemna, urgent, să ne părăsim limba, utilizabilă doar pentru înjurături și pentru opere scatofile. Chiar dacă el însuși a dovedit, în cele mai bune pagini, că se poate exprima elegant și profitabil în această limbă.

Falșii nonconformiști, obsedați de mistica modernistă și avangardistă a *progresului* în artă, își interzic să afle că marea poezie nu s-a schimbat și nu

se schimbă de la începuturile ei până azi. Ei confundă poezia cu mijloacele tehnice de a o aduce la lumină și se concentrează exclusiv asupra acestora, ratând esențialul: *poezia* însăși. Asta le reproșă, în definitiv, Platon pictorilor și poezilor mimetici. Aura Christi știe să fie modernă, păstrând, totodată, intacte legăturile cu spiritualitatea unei Mari Tradiții, devenită „invizibilă”. *Răceala* hyperionică, ipostaziată în *sfera frigului*, metamorfozată în *intelectul select*, la Ion Barbu, păstrează la Aura Christi ceva din ceea ce Nichita Stănescu a numit „măreția frigului”, prezentă nu numai în volumul omonim din 1972, ci și în *Hiperboreea din Elegia a opta, hiperboreana*: „Hiperboreea, zonă mortală/ a mai marilor minții,/ loc al nașterilor de copii de piatră,/ din care sculptați sînt doar sfinții.” Aici, „Putem vedea/ vulturi imenși, cu capul îngropat în pietre,/ bătând asurzitor din aripi, și putem vedea/ o pasăre mai mare decât toate,/ cu ciocul ca o osie albastră,/ în jurul căreia se-nvârte,/ cu patru anotimpuri, sfera.” Sfera hiperboreică, axă a lumii, constituie și figura centrală a poeziei Aurei Christi.

Frigul nu este o stare favorabilă omului biologic. Se poate „alchimiza”, în plan sufletesc, cu plumbul bacovian din cavoul frigului și cu strigătul existențial din viziunile nordicului Edvard Munch. Un gânditor venit din gerurile siberiene, Vasili Rozanov, notează în *Apocalipsa timpului nostru*: „Există ceva ostil în stihia «frigului» pentru organismul uman, organism «cu sânge cald». Acesta se teme de frig, parcă se teme sufletește, nu epidermic, nu muscular. Sufletul devine grosolan, aspru, ca «pielea de gâscă la frig». Asta-i «libertatea personalității umane». Nu, «sufletul este liber» doar atunci când «carnea e bine încălzită». Altfel sufletul nu e liber, se teme și e grosolan.” (*Apocalipsa timpului nostru*, trad. din limba rusă, de Radu Părpăuță, studiu introductiv, de Ilie Gyurcsik, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 143). Nordicul visează la Soarele sudic, căutând libertatea sufletească, precum lapona Enigel, dar sudicul este hiperborean, pentru el axa lumii fiind Nordul, cum resimte nu numai Eminescu, ci și un poet contemporan ca George Vulturescu, creator al *poeticii pietrelor Nordului*. (Vezi *Nord, și dincolo de Nord*, 2001, *Aur și iederă*, 2011). Grecii așteptau înțelepciunea dinspre Hiperboreea. Solstițiul de iarnă marchează întâlnirea răsturnată a contrariilor din Cancer (solstițiul de vară), când soarele ajuns la apogeu este „mușcat” și-și începe retragerea de Rac până la *frigul* solstițiului de iarnă, biruindu-l a Nordului, când Soarele își reîncepe, totodată, ascensiunea. Chinezii vedeau aici punctul renașterii și al creșterii principiului *yang*, iar creștinii nașterea Mântuitorului. (Cf. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, 3, P-Z, Editura Artemis, București, 1995, p. 244). Paradoxal, *frigul* Săgetătorului este un semn al Focului, după *focul originar* al Berbecului și cel „stăpânit” al Leului (Jean Pierre Nicola): „În măsura în care atinge solstițiul de iarnă, soarele din Săgetător se găsește în situația de iradiere fizică cea mai slabă și exprimă abdicarea de la focul individual, de la focul leonin consacrat magnificenței eului. Dar iradierea vitală nu se stinge, așa cum nici Soarele nu se stinge când apune; dispărut dintr-o emisferă, marele astru permanent o luminează pe alta, iar declinul material este compensat de o ascensiune a spiritului.” (În André Barbault, *Zodiacul*, trad. din franceză, de Micaela Ghițescu, Editura Humanitas, București, 1995, p. 387). De aceea, solstițiul frigului mai este văzut ca Poarta reînceperii ascensiunii către zei.

Mi se pare necesară o asemenea clarificare hermeneutică pentru a accede spre simbolismul *sferii frigului* Aurei Christi, despre care s-a spus că ne propune o poezie „intelectualistă”, sugerându-se, astfel, o anume primejdie a „sterilității” imaginarului poetic, din cauza predominanței principiului *yang*. O surpriză, desigur, pentru o lirică „feminină”. Probabil însă că de aici vine și originalitatea autoarei, căreia nu-i lipsește „căldura sufletească”, deși apare ca

fundal, ca *radiație remanentă*, precum aceea de 3 grade kelvin din universul nostru aflat în expansiune. Ceea ce o deosebește de „frigul palustru” bacovian este tocmai acest efort intelectual de absorbire a „plumbului” în *sfera foamei de ființă*. Frigul solstițial e numit în numeroase poeme, poeta vorbind de „zodia de fier a frigului”, din care se naște categoria existențială a *târziului* bacovian (*Marea amiază*). E și aici *gol* existențial, dar „târziul” Aurei Christi este o ipostază temporală a accederii către ființă: „Destul de târziu/ am început să înțeleg/ cum se ajunge la ființă./.../ Târziu am priceput/ cum poți să existi pe limită/ și să stai ochi în ochi cu zeii” (*Târziu*). Retractivitatea Soarelui și a luminii, declanșată sub Zodia Racului, înseamnă *închidere în trupesc*: „Miez de decembrie. Frig. Soarele-i ca o bezmetică așchie.” (*Miez de decembrie*). Timpul va încremeni. Un *Pastel de iarnă* devine o apocalipsă a frigului: „Zăpada mușcă din ferestre, garduri, brazi/ și-anunță apocalipsa cea mai cruntă/ în ochiul nimănu, deschis pururi spre azi./ O iarnă, Doamne, ca promisa nuntă!// Un frig de tremură îngerii în vetre,/ silaba smulge lutul din cuvinte,/ vina își arde otrava ca să ierte/ văzduhul, greu ca cerul, pe morminte// de nevăzut de-atâta viscolire,/ mâncând inimi de sfinți, ca o tornadă./ Potop e pretutindeni. Dinspre fire/ un ochi străin învață iar să vadă// oameni striviți de albul dușmănos,/ căzând din ceruri aprig, în grămezi;/ frigul atroc ce scurmă vidul pân' la os,/ copaci visând că s-au născut aezi.” Toată această apocalipsă a frigului se scurge în trupul de carne și sânge, ca în infern: „Stau închis aici: în trup,/ E frig. Nu e nimeni să mă încălzească./ E-ntuneric. N-a aprins, de secoli, nimeni, lumina./ Frigul dă buzna de pretutindeni./ Frigul rotind undeva planete./ Frigul perfid, ca un zid lângă zid./ Un frig ca la carte.” Paradoxul *frigurilor* este „soarele” lăuntric „roșu și negru”: „Tremur. Mi-e frig. Câteodată, strig:/ dar nu mai am voce nici/ pentru spovedanii abia șoptite./ Din strigătul acela, diminețile, țâșnește/ un soare roșu și negru. Da./ Soarele încins, nepăsător, rostogolit/ târziu înapoi, la matcă: în creierul/ de nerecunoscut – un crater al unui vulcan./ Soarele dinlăuntru, pârjolindu-mi inima, ochii./ Soarele azvârlindu-mi clopote stranii în sânge./ Basta. Totul se încheie aici: în trup./ Infernul e trupul. Da. Trupul și soarele./ În rest nu-i de văzut nimic.” (*Trupul și soarele*).

Un crâncen război se declanșează în acest trup condamnat frigului: „Sunt eu aici: ferecat în trup./ Bat cu pumnii în zidurile-i de carne./ Bate și ție se va deschide./ Bat cu pumnii în zidurile trupului./ Nu deschide nimeni./ Stau față către față cu zidul/ de carne și sânge;/ pe vremuri, carnea și sângele meu./ Nu se vede nimic. Nu se mișcă nimic./ Pretutindeni: sânge./ Și de la capăt: sânge./ Stau în fața aceluiși zid,/ nemîșcat de milenii./ Singur, față către față cu el:/ nemernicul, trupul./ Îl pândesc. Mă pândeste./ Nimic nu ne frânge./.../ Ce război, Domine, e acolo: înlăuntru!/ Ce arenă, *hélas*, este trupul./ Cine luptă cu cine?/ Nu e nimeni aici, în iadul-trup./ Gol. Deșert. Nu e nimeni.” (*Ce război, Domine...*). Și atunci lupta cu trupul devine efort uriaș de cunoaștere: „Citesc în cartea/ trupului semnele unui mister neostenit./ Dar el nu aude, nu vede. Nu spune nimic./ El tace tot timpul./ Tace și crește dintr-o putere necunoscută./ O putere străină de tot. O forță/ care mă sperie; din străfundurile/ ei secrete cresc, uneori-adeșori, și eu.” (*Se luminează*). În tăcerea și în bezna trupului, stă ascuns focul asaltat de frig: „Trupul? – Fie-ți frică să nu te arzi, că foc este./ Și, totuși, smulg din trupul care foc este./ Poate pe șantierele trupului, cândva,/ voi da de viața mea de altădată,/ de naiva lumină adânc îngropată-n antichitate/ mea.” (*Să dau glas trupului*).

Într-adevăr, suntem „gheme de lumină”, cum spune Eminescu în una din enigmaticele lui însemnări. Trupul de carne și sânge este, atunci, *liturgic*, înfruntând moartea: „Prea muritorule trup – litanie peste culmi,/ templu al lumii de abur și cântec.” (*Elegia trupului*). Frigul trupului intră în *sferă*,

ca în stropii de rouă sau de ploaie. Viața aruncată pe geam, făcută „praf și pulbere”, redevine sens/ ființă, libertate augustiniană: „Abia atunci am înțeles/ că, iubind, poți face ceea ce vrei.” (*De când plouă...*). Am citat chiar din poema finală a volumului. Căderea poate deveni înălțare. Cartea Aurei Christi începe sub semnul *căderii*, al prăbușirilor bacoviene în plin *nigredo*. Căci nemărginirea spațio-timpului, numită aici Nesfârșitul, produce spaimă, acel *Misterium tremendum* pe care rațiunea nu-l poate dezlega, de îndată ce ne iese brusc în cale. Aurei Christi îi apare ca prelung *uruit* al lucrurilor: „Uruie, uruie, uruie ceva indistinct/ lucrurile dimprejur, într-o limbă de care îți aduci vag aminte./ Poate de aceea apariția lui/ naște spaimă; și încă ceva/ nedefinit. Altfel nu l-ai aștepta,/ absențele lui azvârlindu-te/ în gura spaimelor mai mari./ Și dacă timpul este masca lui?” (*Nesfârșitul...*). În suflute, Nesfârșitul se manifestă ca o imensă *putere neagră*, frig primordial și „torță atrocă” sau „aspră lumină”: „Mi-e frig. Din ce în ce mai frig./ Mi-e-ntuneric; sau poate la mijloc nu e/ decât un soi de aspră lumină fără de nume.../ Frigul crește, se învolbură, se adună/ așa cum – toamna târziu –/ din sângele țăranilor/ se adună – ca dintr-un surâs –/ Dumnezeu.” (*Puterea neagră*). Ceva de soiul obscurei voințe schopenhaueriene. Captată în sferă: „O, negru anotimp al meu –/ sferă nemaigândită/ decât de îngerii și de păsări,/ aproape este Dumnezeu,/ în vreme ce natura lucrurilor/ învață iar a spune «eu»,/ și nu avem decât un pas/ până când seara se prelinge/ din coasta unui zeu.” (*Definiție*). Din *Pătratul negru* al lui Kazimir Malevici, ră sare *sfera nemaigândită* a Aurei Christi, reîntâlnire a trupescului cu divinul. Sau, cum spune, G. de Champeaux: „Întregul ceresc-pământesc se exprimă de minune în *cuplul cub-sferă*. În arhitectură, le vom întâlni sub forma patrulaterului deasupra căruia se află o sferă.” (*Apud Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 222*).

Cei vechi au conceput perfecțiunea ca o sferă. Aura Christi include în „sfera nemaigândită” deopotrivă infernul și paradisul, fără a fi nici unul, nici altul. Iată de ce un cuvânt-cheie al universului său poetic este prepoziția *între*. Care ne întâmpină chiar din debutul „artei poetice”, axa imaginarului ivindu-se: „Între cenușă și cântec te aduni/ la capătul labirinturilor savant eliberate/ dintr-o pâlnie nevăzută/ – zi de zi – de același Străin,/ căruia nu-i cunoști numele” (*Nesfârșitul...*) și căruia doar îi presimți *puterea neagră*, nefiind nici înger, nici arhanghel, nici om, putere izvorând „din vechea muzică/ sălbatică, auzită în somn”. Și: „El e ceva înșurubat/ cu precizie nelumească/ între lumi, între planete, între regnuri, între ere”, pentru ca în alte poeme să se insinueze între „nu” și „da” (*Martorul și scribul*), să fie „Clipă – popas/ al îngerilor între lumi,/ ezitare în aer a frunzei” (*Stanță*). În spațiul aceluia misterios *între*, pare a fi sălașul zeilor, pentru ca „în ultimul cuvânt/ rostit”, ființa poetei să se adune iisusiac. Acum e de întrevăzut de ce volumul Aurei Christi se deschide cu două motto-uri, din Goethe și din Hölderlin, ambele vizând întâlnirea cu Zeul/zeii, ca lângă un nou cuptor al lui Heraclit, acel vechi înțelept care nu s-a ascuns din calea *frigului* într-un palat. Dar pentru a vedea ce este *între* lumi, poetul are nevoie de un *ochi* nelumesc, al începuturilor, căci ochiul este sferă primordială („la început au fost Ochii”): „și totul își trăgea rădăcina,/ se inventa, se naștea,/ din Ochi –/ osia, matca divină,/ temelia a toate...” (*Elegia ochiului*). A reinventa acest Ochi înseamnă luptă atrocă cu tine însuși, cu „cea mai cumplită lumină/ neagră și neîncepută!”. Căci numai acest Ochi al nimănu *cântă*, „slăvind frigul, apa, singurătatea,/ nemișcarea și uriașa noapte!”: „Moartea – spunea – nu e decât o punte/ spre un ochi mai mare,/ unde va începe un alt cântec/ și unde va fi – oho – va fi/ la fel de frig.” (*Moartea, o punte...*). Astfel, moartea devine eminesciană „rună” *între* lumi, o *punte*, cum o

numește Aura Christi, Ochiul însuși, „osia lumii”.

Nu mai poate fi o surpriză că drumul urmat de Aura Christi stă sub semnul lui *trans*, ceea ce o desparte esențial de gândirea postmodernă a colegilor de generație. În enigmaticul *între*, se insinuează *terțul ascuns*, ceea ce trece dincolo de *nivelurile de Realitate* (vezi Ștefan Lupașcu și Basarab Nicolescu), în *nigredo* sălășluind *lumina*, zona de maximă transparență a ființei. Textualismul postmodernist s-a închis în prizonieratul *concretului*, de unde și impresia, la extremă, de neozolism, din care doar efortul spre parodic îl mai salvează. Aura Christi n-a avut nevoie de asemenea subterfugii verbioase. Și nici să oculteze imaginea *centrului* de care gândirea postmodernă se ferește în virtutea *secularizării* Europei moderne. De aceea, simbolismul sferei stă în inima imaginarului său poetic. Originalitatea poetei vine de acolo că nu-și recuză trupul, ca în asceza de tip catolic, ci, prin lupta cu el, încât și prin el atinge *sferic* ființei: „Prin trupul meu am văzut, am auzit, am simțit iadul – și cerul înalt și subțire – și frigul de neatins ce și-a găsit/ un liman în uimire. Ah, da, și cântecul acesta/ și delfini și copii vin să ia lumină/ și suferința să și-o adape...” (*Fratele geamăn*). În schimb, trupul, în imaginarul postmodernistilor, radiografiat naturalist, în detalii slinos fiziologice, este condamnat la *opacitate* maximă, fără acces la *transparență*. Un asemenea trup a rupt orice legătură cu sfera ființei. Or, Aura Christi a mers în contra curentului generaționist. Partea mediană a volumului său cuprinde ciclul pentagramic *Omphalos*, care „conceptualizează” poetic ideea de sferă, ca stare de *veghe*, cum, de altfel, și anticipează un poem cu acest titlu: „Stau în peștera ființei mele/ și mă închin în fața domnului arbore/ și-i cuprind dintr-o repede ochire/ coroana, trunchiul, strămoșii, frunzele, aerul, păsările –/ mândre comete pentru care zborul/ e un fel de somn sau un cântec/ cu gura închisă, moștenit de la marii zei teribili, cu rădăcina înfiptă în mit.” (*Veghe*).

Omphalos este simbolul străvechi al *centrului lumii*. Este ceea ce Părintele Stăniloae a numit *lumea-ca-lumen*, îndumnezeită, opusă celei *opace*. În limbaj popular, *buricul pământului*, întâlnit și-n *Rig-Veda*, iar cu numele *omphalos* la Delfi, centrul cultului lui Apollo, devenit *beithel*, piatra-coloană sfântă a lui

Iacov, dar și piatra pe care se sprijină Chivotul Legământului în Templul din Ierusalim, piatra de pe mormântul Mântuitorului, identificată cu *mijlocul lumii* etc. (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionar de simboluri*, 2, E-O, Editura Artemis, București, 1995, pp. 377-378). Nu poți ajunge în centrul lumii decât *tremurând* în frigul sferei, acel *Misterium tremendum* care te aduce *față către față* cu Zeul: „Și tremur. Tremur. Tremur. În gând încep să număr. Și nu-ntind mâna/ spre înfrigurata sferă, pe jumătate scursă-n lut/ sau într-o altfel de lumină –/ istm pierdut și ferm, stând față către față/ cu ceva de nevăzut. Cu respirația tăiată stau și nu mișc. În mine dorm un somn ciudat –/ ce mesager stângaci, trimis din secolul cellalt!” (*Omphalos*, I). Osia lumii transparente este „osia de aer a nimănu/ ca șerpui care desenează cercuri/ pe o stâncă mirosind a sfârșit” (*Omphalos*, II): „El stă acolo, în sine însuși înșurubat. Și imită cumpătarea, așa cum soarele/ își imită traseul perceput, secundă de secundă, ca un dar. Tăcerile ce-și fac un culcuș în marmură/ sau în ziduri l-au învățat nemișcarea, iar statul pe loc l-a făcut să deprindă contemplarea. O, sfânta contemplare, dând/ amărăciune și har!”

Filosofii postmoderni ai *diferenței* au schimbat referențialul metafizicii tradiționale dinspre *identitate* spre *diferență*, spre universul exclusiv al *simulacrelor*. De aceea, Dumnezeu este „pierdut”, ascuns pentru vecie, în sensul că nu mai avem trebuință de El. Aura Christi merge intuitiv pe dimensiunile modelului ontologic eminescian al *arheului*. *Identitate* și *diferență* sunt de nedespărțit: „Iar el e același și altul, clipă de clipă – și asta tot timpul – așteptând cuvintele/ unei limbi nevorbite/ decât prin gura aceluia care.../ Prin gura aceluia care...” (*Idem*). Cei supuși diferenței își pierd *trezia*, *Omphalos* niciodată: „El n-a dormit niciodată, dar absolut niciodată, pentru că îi este străină frica de a se trezi în altceva.” Semnul treziei lui este *cântecul* etern al vieții, darul pe care-l oferă neistovit „diferențelor”: „El rămâne treaz pentru noi toți laolaltă, fiindcă știe că, în cazul în care ar adormi, n-ar auzi verbul acela care, oho, ne-ar salva pe noi, nu pe el, căci el nu are nevoie/ de salvare și probabil nici de noi!! Cine știe motivul adevărat/ al treziei lui fără sfârșit? Cine-i aude cântecele/ de uriaș singuratic de piatră? Nu se poate ca el să nu cânte; și asta tot timpul aproape!//

Dacă el, *Omphalos*, și-ar înceta cântecul, noi am muri, pur și simplu, cu toții, dintr-o dată. Absența cântecului, moarte înseamnă. Tăcerile lui ne dezvăluie pe noi nouă înșine, împingându-ne în ființă, între iad și eden.” (*Omphalos*, III). Ni se confirmă din nou că misterul ființei nu mai sălășluiește, ca în maniheismul tradițional, în iad sau în paradis, ci *între*. Ne aflăm într-o altă paradigmă spirituală, cea *transmodernă*. *Omphalos* este deopotrivă material și imaterial, piatră și cântec, opacitate și transparență: „Da. Nu-i decât o piatră, un fel de sferă, din care se vede doar jumătatea!! Adică mai puțin decât ne-am fi dorit. Nici nu e de mâncare. În plus, prin piatra asta cenușie/ nu se vede nimic, absolut nimic! Să lășăm, așadar, piatra în legea ei. Să mergem la Apollo cât de repede se poate. Să mergem la patronul luminii și artelor.” (*Omphalos*, IV). Acesta este adevăratul *joc* între *piatră* și *lumina* lui Apollo, ascuns într-o „carte uitată”, „din care nimeni nu mai pricepe nimic/ și nici nu vede felul în care *Omphalos*/ ne-arată câtă eternitate în noi se ascunde.” *Omphalos* trebuie să fie, desigur, „piatră filosofală”, „piatră sublimă, pierdută printre temple”, „nod de mistere, polen eretic, fragment din magma egolatră!” (*Omphalos*, V).

Sintagma *polen eretic* este una dintre cele mai frumoase definiții care se pot da poeziei, fiindcă include, prin cuvântul *eretic*, și sugestia prezenței *gnozei*. În definitiv, în orice poet adevărat se ascunde un „eretic” dublu: față de tradiția spirituală și față de moda poetică dominantă. Le-am subliniat, cred, pe ambele, în cazul Aurei Christi. Dacă în *canonul biblic* erezia este păguboasă, în cel *poetic* ea este benefică și necesară. Ca și în cazul unor înaintași precum Eminescu și Bлага, din care descinde nu atât prin structură și aderență programatică, dar prin reflexivitate/gnoză, *intelectualismul* textelor poetei nu sufocă, în cele mai multe cazuri, autentică trăire lirică. Experiența autoarei trimite, poate, la cazul altui poet basarabean, Victor Teleucă, reprezentant al generației lui Nichita Stănescu. Și relativ la poezia Aurei Christi, s-ar putea vorbi despre *liriosofie*, termen consacrat de Mihai Cimpoi în exegeza asupra operei lui Victor Teleucă.

Psalmista din grădinile austere: Aura Christi

Anca Tomoiogă

Volumul poetei, eseistei și romancierei Aura Christi (n.1967), *Grădini austere*, publicat în 2010, după ce o vreme circulase, după cum a mărturisit autoarea, printre internauți, promis ca dedicație mamei lui Nicolae Breban pentru o „inscripție tombală”¹, aduce în prim plan un alt fel de psalmi, la fel de austeri și gravi, așa cum anticipează titlul. Registrul sobru în care scrie poeta adună de peste tot fulgurații lirice, mai ales din Rilke și Bacovia, dar și Stănescu sau Bлага, pe care nu de puține ori îi recunoaște în mărturisirile sale ca maeștri. Partea a doua a volumului reunește sub titlul *Psalmi*, 30 de poeme ca descinderi metaforice în aceste grădini ale eului, spațiul grav al dinamicilor tectonice.

Eul poetic își confesează reclusiunea în eu, mereu răsfrânt ființial înspre sine: „Dorm în mine încolăcit. (...) de secole 'ntors în mine” (*Bocet*²). Numai că aici, în grădinile cele mai de jos, eul are pretutindeni sentimentul acut a ceva straniu și străin, necunoscut și misterios, o intuiție care așează printre versuri zei nevăzuți, păsări necunoscute care „duceau la subțiori armii de

făpturi nevăzute” (*Exorcizare*), „lucruri de nenumit, de neatins, de nevăzut” (*Cineva din noapte*), „făpturi nevăzute din boltă curgând” (*Munții în ispită*), mătașoase dive – o civilizație a sacralului. Textele psalmice abundă în pronume nehotărâte (cineva, careva, undeva, cândva ș.a.), lăsând mereu la vedere o înclinație a eului poetic spre teritorii ascunse, imposibil de cunoscut, dar cu o prezență inevitabil reperabilă.

Grădinile foiesc de sacru. Palpită peste tot un fior viu care energizează subiacent toate elementele acestei lumi de interior. Poetul observă: „duduie culorile în granit” (*Munții în ispită*) și exclamă: „Ce febră-i în minerale!” (*Psalm*). Un astfel de vitalism, alimentat din subsidiar, traversează poemele într-o spectaculoasă paralelă poetică cu o liniște mormântală: „Și-i atâta pace, că auzi cum morții/ își mână pegasii iarăși la păscut.” (*Munții în ispită*). Noapte/beznă, liniște – atribute ale morții – devin leitmotive în versurile psalmice ale Aurei Christi și țes pânze largi de semnificații.

Noaptea, și ea *străină*, aparține unei texturi

secrete a lumii, care favorizează plonjarea în sine și în substanța morții. Imersiunea eului *ad inferos* (la cele de jos) duce până la urmă la preștiința morții, la azul fin al secundelor „care bat ca un clopot/ în trunchiul impudic/ al beznei ce mă străbate” (*Departa*). Bezna interioară a cadenței timpului, „gura de balaur a zădărniceii” (*Peisaj în Duminica Orbilor*), implacabilitatea destinului în care eul stă retras „ca-ntr-un pârjol” (*August*), limitarea sufletului în trup „închis ca-ntr-o firidă” (*Întrebări*), iată tot atâtea garanții ale morții. Eul poetic se simte părăsit, însingurat „Ca o cruce pe un mormânt uitat sunt” (*Peisaj în Duminica Orbilor*), o stare de dezorientare în fața nimicniciei, pe care o are și psalmistul biblic. Numai că, dacă în psalmii biblici, regele – cântăreț se reechilibrează prin nădejdea în Dumnezeu, în poemele Aurei Christi, moartea este asumată ca parte integrantă a vieții, un prag ineluctabil spre care, în mod natural, eul crește continuu. Nu spaimă, nici teroare, ci meteorologii de toamnă demult pânguită resimte eul poetic când își prefigurează moartea: „Din nevăzutul trup de pulbere/ mă voi prăbuși cum de pe crengile șfichiuite-n furtună/ cad somnoroase fructe răscoapte.” (*Trup de sprijin*). Eul poetic nu se împotrivesc morții, nu o neagă, nu caută universuri compensatorii, ci preferă să fie în imediata apropiere a ei, ca să fie mai viu ca niciodată: „Dacă am privi totul împrejur/ ca și cum suntem în viață/ pentru ultimul ceas, pentru

ultima zi,/ am vedea cum se înzidește totul/
într-o orânduire replămădită./ - secundă de
secundă -/ de cineva care există/ ca și cum ar fi
dintotdeauna,/ ca și când nu va mai fi?" (*Prin
ochii altcuiva*). În preajma morții, apetitul vital se
intensifică - această intensitate o caută peste tot
psalmistul grădinilor austere.

Poeemele evocă dualismul morții/ vieții pe care
poeta îl recunoaște: „viața/moartea care în
poeemele mele sunt lipite una de alta, ca la
Thales, ca la Rilke; existența și moartea se
confundă până la imposibilitatea de a le distinge;
moartea, în chip paradoxal, îți îmboldește viul, îl
amplifică”³. Ultimul poem al ciclului de psalmi,
Lăsați fluturii devine astfel o pledoarie pentru
viață, pentru tot ceea ce este viu cu adevărat,
pentru bucuria deplină a vieții în care singura
certitudine este moartea, și atunci, sub
promisiunea de neînălțur a morții, fluturii
trebuie lăsați să zboare, poezii să înalțe castele.
Singura teamă pe care o are eul este ca dincolo
de moarte să nu fie niciun început, nicio viață, ca
îngerul să nu-i spună: „Fugi ca la carte!/ Nici aici
nu-i de văzut nimic!” (*Și iarăși m-a cuprins teama
din copilărie*) și ca Dumnezeu să pună capăt la
tot ca-ntr-o apocalipsă bruscă care încremenește
lumea (*Coșmar*).

De cele mai multe ori însă, eul caută pe
cineva care să-i poată explica sensul morții,
mișcarea tainică a timpului care arde, consumă în
cadențe omul, o voce care să asiste la această
destrămare și care s-o conștientizeze în toate
sensurile ei. Măcar să existe un spectator avizat,
un Creator care să controleze ritmul cosmic, să-l
urmărească, să-i dea sens. Întrebările retorice revin
mereu în textele poetice: „Cine ascultă? Cine
vede? (*Zi îndoită?*), „Cine vede cum vine
moartea/ în duhul meu și mă adună? (...)/
Doamne din mine, ce mi se-ntâmplă?” (*Departa*),
„Cine știe unde-ncepe/ orizontul să se-adape/
dintr-o umbră ca de abur,/ ce se-volbură din ape?”
(*Întrebări*)

Atâtea răspunsuri căutate le poate regăsi eul
poetic în presimțirea sacralului ca posibil reper al
tuturor acestor necunoscute: „Cum te presimt în
negrul ecou al nopții!” (*Cum te presimt*).
Noaptea, consubstanțială în aceste poeme cu
moartea, este timpul predilect al sacralului când

grădinile austere ale eului se populează cu
necunoscut: „Zei dau buzna afară din templele
nopții” (*Cineva din noapte*). Noaptea este
simultan și timpul interior, interiorizat prin
poetizare. Noaptea se umple de culori, de forme,
de reliefuri stranii, de semnificații în mijlocul
căror poetul este un explorator care pictează
„imagini, unghiuri, pliuri, priviri” (*Culorile
nopții*). În noapte profundă, plină de nuanțări și
parfumuri sacre, „duhul ți-e muncit” (*Munții în
ispită*), e momentul marilor tensiuni și căutări, a
întâlnirii fundamentale cu sacralul.

Sub un cer „greu ca destinul”, de plumb și de
fier, definitiv impermeabil, eul poetic care nu se
poate abține să se întrebe ce este dincolo de el, îl
presimte pe Dominus⁴ în sine, în profunzimi
nocturne, în grădinile austere care mișună de zei.
Psalmistul de aici are certitudinea că din noaptea
plină n-are cum să nu vină nimeni, și atunci stă la
pândă, vânează, cercetează, tatonează în mișcări
concentrice care apropie mai mult sau mai puțin
de cunoașterea lui Dominus, fără a-l putea
cunoaște vreodată deplin: „Mă regăsesc desenând
iarăși cercuri/ peste vechi cercuri în jurul numelui
tău” (*Se apropie ultima vamă*). Rămânând însă
misterios, numele acestui *Mare Nimeni* nu este
nici Dumnezeu, nici Iehova. Poeta preferă, în
descendență filosofică blagiană, un apelativ mai
neutru, *Domine*. Cuvântul *Dumnezeu* are apariții
rare, e vorba de un sacru cu puține trimiteri
creștine (deși versurile uneori reflectă lectură
biblică), „Dumnezeu *din mine*” cum scria un
poem, pentru care templu este însuși eul poetic.
„Duc biserica mea cu mine; așa pot să mă rog
oriunde, oricând” scrie poeta într-o notiță de pe
coperta volumului.

Aici în interior, în biserica pregătită auster, eul
poetic îl intuiește pe Dominus: „Cum te presimt
în negrul ecou al nopții!” (*Cum te presimt*).
Deasupra îndoielilor existenței și non-existenței
dumnezeirii, psalmistul are un singur țel: „Eu
vreau/ la tine să ajung, însinguratule!” (*Mă auzi,
înstrăinatule?*). Dumnezeu pare departe,
înstrăinat, retras, și totuși există certitudinea
presimțirii. Poeemele nu sunt altceva decât
silabisiri ale întunerului prin care sacralul este
chemat, strigat din singurătatea lui eternă. Eul se
simte însă neîncetat chemat spre sacru, o atracție

irezistibilă care-l plasează într-o mișcare perpetuă
de apropiere, într-o hipnoză sacră, un abandon în
sacru: „Singur te leagă și lasă-te vorbit/ de
sfânta gură a zeului orfan,/ de vineri până vineri
rătăcit/ în golul viu - de-odinioară -/ din care vii/
și vii/ și vii/ - ca dintr-o mare vină - / urcând
aceeași/ - luminată - / scară.” (*Arhitectura
nopții*). Noaptea însăși, lumea tectonică a eului,
are o arhitectură ascensională, luminoasă și clară,
una pe care e îndrumată de „mătăsoase dive” spre
„matca marelui cântec” (*Mă auzi, însinguratule?*)
ca-ntr-un paradis dantesc.

Dumnezeu este singurătate și tăcere în poezia
Aurei Christi, o divinitate de necunoscut, profund
misterioasă, Dumnezeul din sine. Relația cu el
decurge ca-ntr-un joc de tatonări în care
divinitatea cheamă subtil, iar eul se simte chemat,
abstras de această forță. E vorba de o relație ce
ține de dispozițiile interioare. Uneori raportarea la
sacru are magia unui comportament ludic. În joc,
omul urmează regulile jocului, acceptându-i lumea
ficcională, perfect conștient de irealitatea lui. În
relație cu Dumnezeu, nu are certitudinea realității,
dar îi este imposibil să nu se simtă chemat: „Nu
credeam că există, fiindcă/ - simțindu-i tiranic
prezența - / nu-l vedeam. Și, totuși,/ îi dădeam
ascultare, cum se întorc/ după soare pâlcuri de
lotuși.” (*Joc*). Numai că jocul acesta este unul al
depărtărilor și al apropiierilor, al experimentărilor
și al tatonărilor, al iubirii și al conflictului. Omul
se raportează mereu divers și contradictoriu la
Dumnezeu, între adulație și respingere,
Dumnezeu însă rămâne la fel, neatins de zarva
spirituală de jos: „Totul părea un joc ce nu se
termina./ Îl certam. Ne rugam. Îl blestemam./
Ni-l închipuiam înstrăinându-se de noi./ Ne
zideam în imaginea lui./ O demolam - după tăria
lui -fiecare./ Îl tencuiam. Îl iubeam.

Muream./Dar el rămânea tot timpul.” (*Joc*)
Psalmii Aurei Christi sfidează stilul de
abordare a unor astfel de poezii. Dialogul direct
cu divinitatea se subînțelege în multe dintre
textele poetice din *Grădini Austere*, însă la modul
evident, dialogul, vocativul și apelativele, atât de
des întâlnite altundeva, sunt foarte rare.
Întrebările retorice se adresează în vag; discursul
psalmic curge în aceste poezii mult mai subtil,
dizolvându-se în frumoasele insule metaforice,
care nu sunt menite să exhibe, să trădeze un
raport cu sacralul, ci să-l amplifice (blagian).
Psalmii austeri ai poetei vorbesc despre moarte și
viață și despre intimitatea lui Dumnezeu în
acestea, imposibil de redat altfel decât prin
metaforă. Discursul psalmic este aici mult mai
rarefiat, formulele obișnuite din poeziile psalmice
sunt de negăsit. Aura Christi este unul dintre
psalmiștii care au mers pe calea deschisă de Blaga
psalmului, golit de religie, impregat de
religiozitate.

¹ „O mare femeie, constat, iată, a trecut prin viața
mea. Cum să sărbătoresc această trecere? O să-i dedic
un volum. Da. *Grădini austere* va fi așezat în loc de
inscripție tombală pe mormântul Doamnei Olga
Esthera Böhmler Breban.” Mărturisește poeta în volu-
mul său de eseuri *3000 de semne*, Editura Ideea
Europeană, București, 2007, p. 313

² Aura Christi *Grădini austere*, Editura Ideea
Europeană, București, 2010. Toate citatele de versuri
aparțin acestui volum.

³ Aura Christi *Exerciții de destin*, Editura Ideea
Europeană, București, 2007, p. 132

Andrei Florian

Peștele

„Republica literelor nu poate fi liberă dacă cealaltă, republica adică, nu e liberă”

de vorbă cu Zoe Petre

Alexandru Petria: - Stimată doamnă Zoe Petre, aveți o mare expunere publică. Cum ați vrea să vă perceapă lumea, ca om și intelectual? Sunteți văzută corect?

Zoe Petre: - În genere, nu am a mă plânge. Pe vremea când eram consilier al Președintelui României eram mult mai frecvent agresată verbal - de exemplu în publicațiile „României Mari”. De fapt, această dezagreabilă publicație avea un dublu disidiu cu persoana mea, ca istoric multă vreme, la care s-a adăugat apoi și calitatea de consilier. Cea mai blândă invectivă mă califica de nepoată a Anei Pauker, îmi amintesc chiar că m-am întâlnit odată cu Dr. Brătescu, ginerele Anei Pauker, pe care îl cunoșteam de la Societatea de Studii Clasice, și mi-a spus în glumă ca-i pare foarte rău că nu suntem rude cu adevărat.

Acum, dacă nu ar fi din când în când comentarii dezagreabile la blogul meu sau pe FB, aș putea trăi cu iluzia că toată lumea mă îndrăgește, ba chiar mă admiră. Noroc cu internetul, altfel mi s-ar urca la cap.

Dar știți cum spunea Frederic cel Mare, cine vrea să fie îndrăgit de toată lumea ajunge să fie detestat de toți. Când a împlinit 60 de ani, Grigore Moisil - unchiul meu - a declarat că și-a făcut mulți prieteni până la acea vârstă, ar fi cazul să-și mai agonisească și niște dușmani. Cinci ani mai târziu, la următorul jubileu, fostul său prieten Nic. Teodorescu, cu care se certase cumplit între timp, a amintit de angajamentul anterior și a apreciat că Moisil nu doar îndeplinesc cincinalul, ci îl și depășise cu succes.

- Ați mințit vreodată pe traiectoria dumneavoastră de intelectual public?

- Nu, nu am mințit decât din politete - minciuni de genul „mă bucur să vă revăd” adresate unui pisălog notoriu. Asta nu înseamnă că, mai ales în calitate de consilier al președintelui, nu aș fi omis să vorbesc despre o mulțime de chestiuni a căror expunere publică nu era permisă sau recomandabilă. Informarea cetățenilor este imperativă, dar cei pe care acești cetățeni i-au creditat cu funcții de demnitate publică au datoria de a cerne informațiile spre binele comun. Calitatea de consilier presupune un angajament de confidențialitate pe care nici atunci, nici acum nu aș vrea să-l încalc deliberat.

Am mai povestit odată că m-a distrat la culme, în decembrie 1996, o felicitare de sărbători trimisă de MAPN cu ștampila NESECRET, dar de fapt asta reflectă și o realitate, există funcții publice în care excepția este ceea ce NU e secret.

Pe de altă parte, am constatat repede că orice opinie aș fi emis, ea era instantaneu atribuită președintelui Constantinescu, drept care am fost silită să fiu de zece ori mai circumspectă în declarații. Acum am mult mai multă autonomie, drept care mă și exprim mult mai liber, căci opiniile mele nu mă mai angajează decât pe mine însămi.

- Bine, dar e discutabilă hotărârea despre livrarea informațiilor către oameni. E loc să se insinueze arbitrariul, interesele subterane.

- Aveți perfectă dreptate, de altfel putem constata că aceste temeri sunt manifeste și în cele mai democratice state - sau, poate, mai ales acolo: am citit zeci de romane, am văzut cel puțin tot atâtea filme de ficțiune politică în care intriga era dominată de conflicte de acest tip. În echipa noastră existau două principii: 1. decizii cu privire la amânarea unui anunț public de interes comun nu pot fi luate decât de către Președinte, fiindcă el e singurul legitimat de un vot popular de peste 7 milioane; și 2. oricum totul se află până la urmă, deci nu facem nimic din ce nu am putea asuma public.

Vă rog să credeți că nu era ușor deloc nici pentru noi, care nu eram politicieni de profesie, veneam din societatea civilă, să acceptăm că nu putem spune totdeauna tot ce avem pe suflet sau în minte, că o anumită informație nu trebuie să fie imediat accesibilă opiniei publice. Dar sunt multe elemente care trebuie să rămână o vreme secrete ca să nu pericliteze situația și chiar viața celor care aduc informația. Vă imaginați că, în timpul conflictului din Iugoslavia, puteam face public tot ce aflam?

- Nu-s naiv.

- Ca să fie cât mai clar care era tipul de informații pe care președintele decidea să nu le facem publice, iată un exemplu: în plină mineriadă din 1999, imediat ce armata a primit ordin să împiedice marșul spre București, s-au trimis cercetași militari în teren; aceștia s-au întâlnit cu cercetași ai minerilor, care au aflat astfel că nu mai au de-a face cu polițiști de la Evidența Populației, ca până atunci, ci cu trupe cel puțin la fel de bine antrenate ca și avangarda lor. În aceste condiții, Miron Cozma avea nevoie de o cale de ieșire din situație, și a anunțat că acceptă medierea de la Cozia. Oricât ar fi fost de tentant, decizia președintelui a fost să nu facă publice informațiile cu privire la cauza reală a disponibilității subite către dialog a liderilor minerilor, deoarece prioritar era nu să atentăm la prestigiul lui Cozma, ci să se întoarcă minerii în liniște în Valea Jiului.

Tot atunci, am avut informații verificate în legătură cu planul de pătrundere a minerilor în București prin Cotroceni, inclusiv cu postarea unor lunetiști care să-l lichideze pe președinte pentru a înlesni instaurarea unui guvern provizoriu. La conferința de presă, apoi și în Parlament, senatorul Vadim Tudor cerea public instituirea unui Consiliu - parcă consultativ - în locul guvernului legitim. Președintele ne-a interzis să suflăm o vorbă despre lunetiști, considerând că s-ar crea panică și haos, și că o atare informație ar compromite grav România în plan internațional, creând dubii în legătură cu stabilitatea statului de drept - care, în fond, s-a dovedit atunci mult mai solid decât se crezuse înainte de mineriadă.

Voi fi explicită în cele ce urmează, fiindcă nu mai am nicio poziție oficială care să mă oblige la omisiuni: cu atât mai mult am fost siderată în vara anului trecut constatând că însuși președintele României a denunțat public pseudo-lovituri de stat imaginare, trădând astfel interesele

majore ale României în favoarea propriilor sale interese personale. Eu am lucrat în echipa unui președinte care a refuzat să declare public lucruri adevărate care i-ar fi adus poate simpatia opiniei publice, numai ca să nu aducă atingere statutului internațional al României; acum, avem parte de un președinte care, doar ca să-și mai păstreze ceva din popularitatea pierdută, declară public neadevăruri fără să-i pese că astfel face mari deservicii țării.

- Ce înseamnă, pentru un om care gândește, să ai puterea și apoi s-o pierzi?

- Să vă spun sincer, nu am avut nici-o clipă senzația că aș avea puterea: eu eram acolo ca să susțin exercitarea mandatului de președinte al României de către primul președinte democrat și pro-occidental de după revoluție, or, asta nu schimbă radical situația față de anii în care susțineam eforturile candidatului CDR. Nici măcar la titularul mandatului de președinte nu am observat vreodată acea amețeală a puterii pe care o presupune întrebarea dvs. Sigur, i se mai întâmpla să se înfurie - de pildă atunci când un aghiotant i-a uitat pantofii negri în aeroport, la plecare de pe Otopeni, și să spună „vă rog să nu vă bateți joc de mine, sunt totuși președintele României!”, dar fondul constant și inevitabil al celor patru ani a fost acela al răspunderii, nu al puterii ca atare, și pentru președintele Constantinescu, și pentru noi, cei din echipa sa. Poate că mai aproape de sentimentul de putere am fost în iulie 1997, când s-a încheiat cu bine vizita președintelui Clinton la București, sau în 1999, când am aflat că ziua României la Muzeul Smithsonian de la Washington, pentru care ne agitasem, împreună cu Dl. Buzura și cu Fundația Culturală Română, niște ani buni, a fost o reușită deplină. Când România a intrat în NATO nu mai eram „la putere”, dar m-am simțit puternică.

- Dar ce e puterea, în accepțiunea dumneavoastră?

- În concepția prietenilor mei din vechea Eladă, puterea, *kratos*, se deosebește fundamental de *bia* - forța brută, care este adesea abuzivă. *Kratos* este puterea în sensul cel mai larg al cuvântului, asemănătoare puterii zeilor, care doar ce gândesc ceva și fapta se și împlinește de la sine. Puterea, în acest sens, nu e nici bună, nici rea, este o unealtă ambivalentă: Heracles a curățit nu doar grajdurile regelui Augias, ci și întreaga Grecie de monștri, dar Hera l-a făcut să-și piardă mințile și, luându-și nevasta și copiii drept fiare, i-a măcelărit fără milă.

Odată ce înțelegem asta, e mai ușor să controlăm utilizarea „de bine” a acestui formidabil instrument, spre a construi, nu spre a distruge. Dar depinde și de firea omului, și de împrejurări. Aveam un profesor - intelectual de înaltă clasă, dar care spunea că o zi de examen în care nu tremură banca cu studentul examinat e o zi pierdută. Asta era natura lui, și se mândrea cu ea. În timpul războiului din fosta Iugoslavia, a fost mai evident decât oricând că președintele României are puterea de a lua decizii majore, și le-a și luat, în interesul României; dar s-ar fi putut întâmpla - din fericire nu s-a întâmplat - ca aceste decizii să aibă și efecte distructive. Puterea comportă riscuri, și este responsabilitatea cui o exercită să le minimizeze - și să dea și un acatist, nu poți controla chiar tot.

- Grosso modo, cum ați caracteriza intelectualii români cu ieșire amplă în media? Personal, sunt deziluzionat, dacă nu chiar scârbit de lașitatea unora, de admiratul papucilor cu căciula în mână, pe lângă diverși politrucci, la alții.

- Nu vreau să fiu excesiv de pedantă - o oarece

pedanterie e inevitabilă între intelectuali, dar ce-i prea mult strică - așa că nu voi spune din nou că grecii au inventat o mulțime de povești care să dea seamă de relația complicată a intelectualului cu puterea, începând cu istoria lui Zeus care își înghite nevasta divină, Metis - Iscușința - cu tot cu pruncul lor nenăscut, divina Athena. Aceasta va țâșni la soroc, cu întreaga-i panoplie, din țeasta lui Zeus. Vedeți că încă de atunci se știa că intelectualii dau dureri de cap strașnice puterii.

Întrebarea dvs. este însă, ca să traduc, despre durerile de cap pe care puterea li le dă intelectualilor.

- Cam așa.

- Personal sunt și eu adesea întristată de faptul că intelectuali - uneori chiar de mare notorietate - abdică de la funcția lor critică și asumă teme de propagandă joasă enunțate de puternicii zilei. Asta e de fapt o formulare mult prea elegantă a faptului că oameni inteligenți și cultivați emit în public falsuri, la îndemnul sau în beneficiul puterii președintelui Bănescu. Fostul meu student și colaborator Cristian Preda, profesor de științe politice, mi-a spus verde în față că am devenit anti-occidentală. Cum stăruiam în a-i cere un minim argument în favoarea acestei măgării, a bâiguit ceva în legătură cu faptul că am inițiat o scrisoare în care solicitam președintelui Comisiei Europene să ia cunoștință și de puncte de vedere diferite de cele ale dlui Bănescu atunci când evaluează situația din România. E regretabil că un europarlamentar nu are - sau nu exprimă public - nicio umbră de înțelegere a faptului că Uniunea Europeană este o construcție democratică, nu o teocrație laicizată. Doar Ceaușescu credea că oricine îi scrie merită pușcăria.

Mă grăbesc să adaug un gând care mă bânuie intermitent de mai mulți ani: cum se face că, printre "intelectualii lui Bănescu", se numără mulți care se întreceau în a-l consua pe Emil Constantinescu în ultimul an de mandat și mai abitur după încheierea acestuia? Să fi fost ei iritați de faptul că acesta a respectat cu strictețe spiritul și litera legii, fiind cucerit tocmai de tentația autocratică a președintelui jucător? Sau Constantinescu a greșit fiindcă i-a tratat ca pe egali, când ei de fapt așteptau privilegiu și prebende? Sau cei înregimentați sunt de fapt cu mult mai mulți decât credem noi? Aceste ipoteze nu se exclud, dimpotrivă. Oricum mă gândesc adesea cum oare ar fi reacționat intelectualii pro-Bănescu dacă președintele Constantinescu ar fi comis a suta parte din transgresiunile preferatului lor.

A doua categorie pe care o evocați este cea a intelectualilor care tac. Trebuie să recunoaștem că unii tac pro-Bănescu, ca să zic așa, și alții dimpotrivă. Ca să nu tacă, ei trebuie să fie stârniți de cineva: colegi, ziariști, prieteni. Am văzut mulți tăcuți devenind o clipă lovacii, de exemplu fiindcă li s-a părut că înlocuirea dlui Patapievic de la conducerea ICR e o catastrofă. Unii știau bine de ce protestează - s-a dovedit că datorită ICR avuseseră un număr de oportunități, ca să nu spun privilegiu; când, de exemplu, ești remunerat cu mii de dolari ca să-ți prezinți propria carte în străinătate, ai toate motivele să te superi când se schimbă calimera. Alții însă protestează dintr-o presupusă solidaritate intelectuală, la limită - din snobism, fără să încerce să afle exact ce anume apără de fapt.

Dintre cei care tac critic la adresa puterii, fie ei intelectuali sau mai puțin, se recrutează masiv cei ce votează contra puterii instalate și în favoarea unei schimbări de guvern sau de regim politic. Este cel mai important exercițiu al puterii într-o democrație, și am văzut în întregul an care abia

ce-a trecut cum "marea mută" a devenit foarte elocventă. Am colecționat lozinci și fotografii de la manifestațiile din iarna trecută, sper să scriu ceva despre asta. Multe sunt pline de umor - "Eba, tatăl tău nu vrea să vorbește cu noi!"; "Roberta, numără-ne!"; "Securistule, ne-ai ciuruit!" - și foarte multe vădesc o judecată politică matură - "Ce vrem noi? Demnitate și respect."; "Politicienii au compromis politica; trebuie, totuși, reinventată."; "Contractul social a fost denunțat unilateral; ce nu înțelegeți?". Dacă nici aici nu regăsim vocea intelectualului critic, nu știm unde să o căutăm.

- Ați amintit de ICR. Sunteți în noua echipă de acolo... Ce ați găsit?

- Întâi să vă spun ce am căutat: în subordinea ICR sunt în momentul de față și trei centre de formare doctorală - Accademia di Romania de la Roma, Centrul de studii de la Veneția și Centrul cultural "Dimitrie Cantemir" de la Istanbul. În anii '90, comunitatea academică din România a purtat un lung război cu Ministerul de Externe pentru a reda centrelor de studii din Italia - singurele care existau atunci - statutul lor original, de școli doctorale. Am izbutit într-un târziu, după 1996, datorită ministeriatului lui Andrei Pleșu și direcției - mult prea scurte, din păcate, a Școlii de la Roma - exercitate cu deosebit ingeniu de către regretatul italianist clujean Marian Papahagi. Or, care ne-a fost surpriza aflând că dl. Patapievic și colegii săi vor să uniformizeze toate centrele culturale, inclusiv cele trei de care am vorbit, și evaluează exclusiv acțiunile culturale, mai ales cele adresate românilor din Italia sau Turcia, interzicând de fapt orice cercetare științifică, de arhive, a directorilor celor trei centre în cauză, neglijând problematica bursierilor și teoretizând chiar "inutilitatea" elaborării unor teze de doctorat.

La Roma există de mult un director și un adjunct. În ultimii ani, adjunct a fost un domn calificat ca dansator într-un ansamblu de călușari. În 2012, pentru primul semestru, directorul "plin" al Accademiei de la Roma, colegul nostru, distins profesor de istorie și civilizație antică, Mihai Bărbulescu, de la Universitatea din Cluj, a fost drastic depunctat de conducerea ICR fiindcă nu a organizat un concert de jazz. N-am înțeles de ce trebuia el să organizeze concerte, când avea alături un călușar emerit. Să fim bine înțeleși, unora ne place jazz-ul. Dar, așa cum Pârvan sau Iorga nu aveau a fi notați pentru concerte, nici succesorii lor nu-și dovedesc excelența pe asemenea temeuri.

Pe de altă parte, trebuie să spun că eu sunt doar una din zecile de voci ale Consiliului ICR, organism colectiv care se întrunește, conform legii, semestrial, așa că nu pot spune că așa fi găsit eu însămi ceva, fie bun sau mai puțin. Am fost informați de conducerea executivă actuală, în frunte cu prof. Marga, de unele excese ale fostei echipe, mergând de la conferințe cu public remunerat pentru prezență - așa vrea totuși să cred că e vorba de o confuzie pornită de la cheltuieli de protocol pentru recepții, altfel nu am pomenit vreodată să fie plătit publicul ca să asculte o conferință - până la Festivalul Piftiei dintr-o capitală vecină; festivalul a constat, firește, în consumul colectiv de piftie pentru producerea căreia s-au cheltuit nu puține mii de euro.

Cum totuși e vorba de ce am auzit, nu de ce am constatat eu însămi, prefer să mă opresc aici.

- În vara lui 2012, ați inițiat Apelul intelectualilor din România, adresat Consiliului Superior al Magistraturii, împotriva procurorilor care anchetau țărani, la suspendarea lui Traian Bănescu, pe drumurile satelor, în curți, cu biblia pe caroseria mașinii. Mi-am dat adresa, chiar și CNP-ul, dacă nu mă înșel, când am semnat. Însă n-am

primit nici un răspuns, deși termenul legal a trecut, cum a trecut...

- În vara trecută, am inițiat o scrisoare către liderii Comisiei Europene și o sesizare adresată CSM în legătură cu acțiunea incalificabilă a DNA și Parchetului, menită să înspăimânte electoratul rural. Nici una, nici cealaltă, nu au produs vreun răspuns - dovadă că suntem mai europeni decât credem. DNA și Parchetul au răspuns indirect, acuzându-l pe dl. Dragnea de "solicitare de foloase necuvenite sub formă de voturi". Această enormitate singură și descalifică o instituție populată, teoretic, de juriști, și s-ar cuveni să facă părul măciucă dnei Reding și altor comisari europeni, specializați și ei în solicitarea "necuvenită" de voturi. Eu nu sunt jurist, dar știu din propria mea profesie că meseria politicianului este să solicite voturi, așa că mă întreb în aceste condiții ce poate să răspundă CSM unei sesizări civice solid argumentate, cum a fost a noastră.

Problema non-răspunsului Comisiei Europene e încă și mai complicată. Lăsând la o parte orice inflamare, e clar că partizanatul politic a invadat un spațiu conceput de fondatorii UE ca fiind prin definiție tehnic. Dar e clar și că, în pofida impresiei generale din România, în cei opt ani ai mandatului lui Traian Bănescu, susținătorii lui, oricare vor fi fost ei, și-au făcut cu asupra de măsură treaba - adică s-au calificat drept interlocutori de încredere - în cele mai importante centre de decizie din Europa și SUA. Cum e la fel de clar că, la vârful USL, dimensiunea internațională a politicii din România nu e luată în calcul mai deloc. De aici și impresia păgubitoare că, după un moment de excelențe tactice, USL a suferit o înfrângere strategică la Bruxelles și Washington.

Nu vreau să ajung ca aceia care una-două își amintesc tinerețile pierdute, dar nu mă pot abține: în 1992, la sfârșitul lui iunie, Emil Constantinescu era desemnat candidat unic al CDR; în primele zile ale lui iulie, deja, regretatul Corneliu Coposu îl conducea în marile capitale ale Europei, pentru a întâlni acolo pe principalii lideri ai Internaționalei Creștin Democratice, iar în august, dl. Constantinescu participa la Convenția republicană din SUA și se întâlnea cu senatori, congresmeni și personalități de vârf ale administrației americane. Începând din acest moment, am organizat un mic nucleu de corespondență și relații internaționale, iar președintele CDR a călătorit frecvent în străinătate și a avut permanent contacte în principalele capitale ale lumii libere, astfel încât, în 1996, rezultatul alegerilor prezidențiale a fost salutat unanim. Cu atât mai mult este necesar în actualul context, în care România este parte integrantă a UE și NATO, ca partenerii noștri să fie familiarizați cu punctele de vedere alternative din țară. Asta nu se întâmplă repede, e nevoie de perseverență și chiar de ingeniozitate, fiindcă imaginea favorabilă lui Traian Bănescu s-a construit cu mijloace importante, unele vizibile, altele mai puțin, în decursul a aproape un deceniu de abilă dezinformare.

Problema de fond este însă alta: în ultimă instanță, aceleași importante mijloace, materiale și nu numai, pe care statul român le-a investit în construirea imaginii externe a României, au fost exploatate fără nici o rețineră pentru a distruge această imagine în momentul în care interesul unei singure persoane o cerea. Sigur, rezultatele celor trei episoade electorale din anul trecut au șubrezit poziția pro-prezidențială, dar e foarte greu, de pildă, să o convingi pe dna Merkel că nu o persoană privată, ci însuși președintele

României, a mințit-o fără să clipească. Am văzut în ochii multor interlocutori dinafara României o undă subită de neîncredere când le evocam enormitatea unor declarații sau acte ale adversarilor USL: nu se poate, îmi transmiteau ei tacit, vorbești de persoane oficiale, nu pot număra aiurea voturile parlamentului, nu pot fi mincinoși pe față... Ba pot, le spuneam eu, dar tot sceptic mă priveau.

În fond, așa-zisa coabitare are măcar un singur avantaj: oferă liderilor USL, în frunte cu candidatul acestei formațiuni la președinția României, Crin Antonescu, și guvernului USL, răgazul de a-i convinge pe deplin pe marii parteneri ai României în plan internațional, că USL are deplina legitimitate de a dezvolta politicile pro-occidentale și valorile democratice în numele cărora au fost votați în 2012 de o majoritate covârșitoare a cetățenilor României. Nu pot decât să sper că vor folosi acest răgaz din plin. E adevărat că alegerile se câștigă în România, dar, cum am văzut, ele se pot pierde în fapt la Bruxelles. Asta e prețul integrării, care ne aduce multe avantaje de care nu trebuie să uităm, și e, pe de-asupra, un preț pe care nu avem de ce să-l plătim. Trebuie doar să facem un efort de proiecție externă a propriilor noastre convingeri și proiecte.

E foarte clar și că nu vom putea convinge pe toată lumea: în condițiile crizei globale, se confruntă - și în Europa, și în SUA - opțiunea pentru politici restrictive, cu unele nuanțe extreme, și opțiunea favorabilă unor politici dominate de valori democratice și de o viziune mai generoasă decât cea hiper-austeră - o austeritate care ia de la cetățeni pentru a prezerva, în fond, marea finanță globală. Suntem confrunțați în România cu una din fețele cele mai dezagreabile ale acestui darwinism social, mergând de la încercarea de "reformă a sistemului de sănătate" care să ia de la pacienți pentru a îmbogăți marile corporații, până la acumularea de colonie franceză sau de onorarii nemăsurate din bani publici, în beneficiul câtorva favoriți ai regimului. Am militat mai bine de douăzeci de ani pentru o dreaptă liberală, cumpătată și generoasă, nu pentru ca o falangă minusculă de privilegiați fără obraz să monopolizeze resurse și prestigiu ca să ne facă pe toți de golani și de borfași, și, încă și mai grav, să ne acuze cu totul aiurea de anti-occidentalism.

Dacă e să distingem corect, ei sunt cei care, în NATO fiind, visează la un regim în Rusia, cu o oligarhie bine protejată contra indiscrețiilor presei, cu un țar votat mai mult sau mai puțin liber din patru în patru ani, cu o opoziție politică și civică strivită - când nu e de-a dreptul asasinată. Nu știu dacă ați remarcat, dar, cel puțin în primele mandate ale lui Putin, principalii lui ideologi și susținători din zona intelectualilor publici erau, aproape toți, aceiași care, la începutul anilor '90, conduceau ONG-urile cele mai pro-occidentale din Rusia, cele care aveau susținerea cea mai importantă din partea fundațiilor americane și militau cel mai vizibil pentru democratizare. Să nu te-apeuce complotita? Să nu te întrebi, de fapt, nu cine vrea să ne scoată din NATO, ci oare cui îi e de folos să evoluăm ca Rusia, nu ca Polonia?

- Nu vă pare rău că v-ați amestecat în viața publică, mai ales că s-au vărsat pe seama dumneavoastră nu o dată înjurături birjărești?

- Am fost grav afectată în primăvara lui 1990, când nu orice ziar, ci *România Liberă*, m-a făcut albie de porci pentru eforturile de reformă din Facultatea de istorie, al cărei decan proaspăt eram. Am fost uluită, apoi însă am dezlegat misterul: ziaristul care venise, pasă-mi-te, să ne interviezeze

- pe mine, pe studenți, pe câțiva colegi - era prieten cu unul dintre profesorii cei mai contestați de studenți. Ambii au ajuns de altfel apoi la "România Mare". Dar, după șocul de-atunci, m-am cvasi-imunizat, necăjindu-mă doar atunci când, pentru a-mi face mie rău, erau atacați alții - părinții mei defuncți de exemplu. Am ajuns astfel destul de repede pe lista neagră a lui Vadim, unul dintre cei 172, parcă, "de împușcat". Când am ajuns la președinție și dl. senator a început să-mi trimeată tandre salutări prin intermediul Mitzurei Arghezi - Doamne, cât îmi fermecase copilăria *Cartea de adormit Mitzura*, și acum adormea în Parlament sau la conferințe de presă, nefericita - m-am și amuzat, m-am și scârbit. După asta, doamna în cauză a fost și martor în procesul de calomnie pe care i l-am intentat șefului ei - evident, martor în favoarea acestuia - și a declarat că precis am luat mită, auzise ea personal pe culoarele parlamentului de la cineva, nu mai știa bine de la cine..

Nu e deloc plăcut. Dar este un război just, care trebuie să fie purtat. Am înțeles asta cu adevărat pe 14 iunie 1990: republica literelor nu poate fi liberă dacă cealaltă, republica adică, nu e liberă. În ultimă instanță, avem de ales între a fi înjurați pe degeaba și a fi înjurați fiindcă am făcut câte ceva. Eu știu că am izbutit să contribuie la instalarea libertății academice în facultate, în parte chiar în universitate, că apoi am contribuit la prima alternanță democratică la putere, și că, așa cum am mai spus nu odată, am participat la acțiunea politică a unei echipe care a mutat granița NATO și UE de pe Tisa pe Prut. Mă mândresc și pentru faptul că am contribuit, în ultimii ani, la limitare rinocerizării României. Pentru asta, pot să suport injuriile conjugate ale vadimiștilor, bășiștilor și altor distinși birjari de serviciu.

- Fără intrarea în NATO, nu cred că eram

acum în UE. E un merit imens al echipei din care ați făcut parte. Mi-am amintit de un episod comic din aceea perioadă. Îl menționez ca să descrețim frunțile cititorilor. E vorba de un tren al armatei americane oprit de un șef de gară din Oltenia, după ce a traversat trei sferturi din țară, fiindcă nu avea actele în regulă. S-a turnat și un film după el. Cum a fost atmosfera la Palatul Cotroceni? Ce reacții a stârnit?

- A propos de incidente hazlii, eu eram la Washington când cu trenul, la întoarcere mi s-a povestit, dar, spre regretul meu, episodul își epuizase deja potențialul comic. Serios vorbind, aveți perfectă dreptate, nu aveam nicio șansă cu Uniunea Europeană dacă nu am fi deschis ușa NATO. Temerea noastră, înainte de summit-ul de la Washington din aprilie 1999, era că se va lua decizia inversă - nu intră în NATO decât un stat membru UE, ceea ce pentru noi ar fi fost foarte dificil, câtă vreme procesul de integrare în UE e cu mult mai complex și are în vedere un întreg ansamblu societal, în vreme ce NATO are, desigur, condiționalități militare și politice, dar nu examinează și educația, și justiția, și emisiile de carbon, și... Din fericire, liderii NATO de atunci - președinții SUA și Franței, primul ministru britanic - deveniseră brusc perfect conștienți de importanța strategică a României din cauza conflictului iugoslav. Atunci s-a văzut că o Românie activ aliată NATO poate deschide spațiul balcanic cu un minimum de efort militar, în vreme ce o Românie angajată doar formal în relația cu Alianța ar fi putut bloca, întârzia, sabota... Or, după eșecul mineriadei, nu mai existau pârgii care să blocheze o decizie a României în favoarea NATO și UE. La începutul lui mai s-au succedat, fără pauză aproape, vizita Papei Ioan Paul al II-lea la București, cu o valoare simbolică excepțională, și vizita lui Tony Blair, care se pusese de acord cu Clinton și anunța acum sprijinul ferm al guvernului Maiestății Sale Britanice nu doar

Andrei Florian

Povestea fructului oprit

pentru primirea în NATO, ci și pentru începerea negocierilor de aderare la UE. Începând din acest moment, doar o răsturnare integrală de situație ar mai fi putut schimba cursul evenimentelor. Din ferice, PSD a înțeles atunci lecția ultimilor ani și a continuat ferm politicile de integrare europeană și euro-atlantică, precum și colaborarea cu UDMR, care aducea o contribuție decisivă la crearea unui mediu cordial în vecinătatea României. În 2000, am ajuns la Washington la câteva zile după vizita oficială în SUA a președintelui Ungariei, Goncz Arpad, și toți colegii de la Departamentul de Stat și de la National Security Council cu care mă vedeam îmi spuneau "a pledat Goncz pentru integrarea României de credeam că e președintele vostru, nu al Ungariei". Regret că această atmosferă s-a deteriorat atât de grav de când guvernul maghiar a adoptat deschis poziții extremiste și un discurs iredentist pe care îl speram depășit. Dar nu poți să te asociezi cu reprezentanții Jobbik și să prezervi în același timp valorile democratice ale Uniunii Europene. Păcat.

- Mai are România șansa normalizării? Ce le-ați spune tinerilor valoroși ca să nu se demobilizeze?

Când eram decan, la începutul anilor '90, nu le spuneam mai nimic, mă zbăteam să le fac rost de burse; am condus câțiva ani buni Școala Doctorală Francofonă în științe sociale de la București, datorită căreia, vreme de 10 ani, mulți tineri istorici și-au putut urma studiile de nivel doctoral în mari universități de expresie franceză. Doar că nu-i lăsam să plece înainte de a da un concurs în țară, măcar pentru un post de preparator. Din seriile acelea nu au rămas aproape nici unul/una în străinătate.

La cererea Președintelui Constantinescu, am prezentat în 1997 un proiect de Școală Normală Superioară - cu internat - unde cei mai buni elevi ai claselor terminale de liceu din toată țara puteau învăța și concura pentru burse în marile universități din Occident, de unde reveneau ca profesori ai aceleiași școli după încheierea studiilor, urmând ca, în 3 ani, să dea concursuri în universitățile din România sau la institute de cercetare. Nu erau atunci bani, și poate nici nu era cea mai bună idee, dar era o modalitate de a deschide măcar discuția.

Multă vreme le-am spus tinerilor mei colegi că, mai ales pentru umaniști, e mai interesant să lucreze într-o universitate mare din România decât într-una anonimă din Occident, dar programul de guvernare "Funeriu" + criza mi-a cam tăiat glasul fiindcă a blocat complet concursurile și ascensiunea tinerilor universitari. Nu prea mai am ce să spun când nu găsesc pentru tinerii mei doctori posturi în România, și după asta unii dintre ei își găsesc posturi de vârf în Occident: vă dau un exemplu concret, soții Mădălina și Dan Dana, ea epigrafistă, cu o remarcabilă teză despre cultură în cetățile pontice, el - autor al unei excelente teze de istoriografie despre Zalmoxis (o variantă mai scurtă a acesteia, în limba română, s-a publicat și la Polirom). Speram să le găsesc plasament într-o universitate din România, nu s-a putut, spre paguba noastră și norocul lor: el este acum cercetător la CNRS/Paris, iar ea - conferențiar la Universitatea Paris I - Sorbona.

Marele avantaj al universităților românești este totuși faptul că, atunci când apare un post, tinerii nu întâmpină o concurență prea acerbă; rareori se înscriu mai mult de doi-trei pe un loc. În Occident, sunt peste o sută de candidați pentru orice post. Față de experiența noastră în vas închis, tinerii savanți români au avantaje enorme: pot călători, pot concura pentru burse în întreaga lume, pot citi aproape orice revistă on-line.

Salariul însă - să nu mai vorbim, sunt oameni tineri, au nevoie de casă, vor să se căsătorească, să aibă și copii: ar trebui să urmeze o carieră universitară ca pe un hobby, și să câștige bani adevărați într-o corporație. Nu așa se face știință.

Și mai e și lamentația perpetuă din jur. Am spus de multe ori, de vreme ce nu pot să afirm că sunt cei dintâi, românii aleg să se considere cei din urmă. Rezultatul poate fi uneori comic: doctoranzi de-ai mei - serioși, vrednici, meticuloși - ajung să nu citească studiile savanților români nici măcar atunci când sunt direct pertinente pentru tema lor (sau când sunt scrise de conducătorul lor științific, ceea ce e cam imp(r)udent). Dar despre statutul limbii române ca limbă a publicațiilor științifice am prea multe de spus ca să încep aici.

- Europa de acum este cea din visurile și speranțele din anii '90?

- Nu e o problemă care să țină de modificări ale Europei, sau ale Occidentului îndeobște. Există, desigur, momente mai faste și altele mai puțin în evoluție oricăror organizații, și nu pot spune că suntem într-un moment prea prielnic: criza globală se complică cu un deficit de leadership la nivel european, cu o problematică destul de complicată la nivel transatlantic, ș.a.m.d. În esență însă, e vorba de veșnicul contrast între iluzii și realitate.

Am citit de mult, înainte de 1989, un remarcabil eseu al lui Ion Vianu despre Occidentul văzut din Est ca Țara făgăduinței. Asta nu m-a împiedicat să am o mulțime de iluzii eu însămi la începutul anilor '90, în pofida faptului că avusesem șansa de a face câteva călătorii de studii chiar în vremurile de restriște. Cu toate astea, în euforia primelor luni de după revoluție m-am lăsat și eu dusă de valul idealizării Occidentului democratic.

Am înțeles totuși, poate mai repede decât alții că, tocmai fiindcă era democratic, Occidentul răspundea înainte de toate imperativelor pe care propriii cetățeni le formulau. Eram în 1992 la Luxemburg, la o reuniune referitoare la largirea UE, când am aflat două - ba nu, trei lucruri importante. Un participant italian foarte simpatic, primar al unui mic oraș, mi-a spus aproape cu tandrețe "De ce ar trebui să împărțim noi banii noștri munciiți de 50 de ani cu voi, cei din Est? Munciiți și voi 50 de ani." Un rus absolut remarcabil, nepotul faimoasei Alexandra Kollontai, le-a spus organizatorilor: "Fiți mai atenți, noi discutăm despre integrare, dar mafiile noastre sunt aproape complet integrate!" Iar un oficial important al UE, sicilian, a afirmat, zâmbind discret, că, în opinia lui, marea eroare a sicilienilor a fost să accepte unirea cu Italia, adică să fie coada Italiei lui Cavour când puteau deveni liderul necontestat al Africii.

Așa am început să interiorizez ideea proverbială după care în politica internațională nu există sentimente, ci doar interese. Asta m-a ajutat mult în anii Administrației Constantinescu, în care nu am proiectat și acționat în planul politicii externe cu naivitatea euforică din 1990. Așa că acum pot spune cu destulă convingere că nu Europa, ci perspectiva noastră asupra Europei s-a schimbat: acum o vedem de-aproape. Din această perspectivă, înțelegem mult mai bine de ce există în toate statele membre sentimentul unui deficit de democrație la nivelul Comisiei Europene. La origine, această comisie avea rolul tehnic de a regla piețele cărbunului și oțelului, drept care putea foarte bine să lucreze fără a fi supusă vreunui scrutin popular. Acum însă, Comisia încearcă să fie chiar mai mult decât "gardianul tratatelor", fără a răspunde în fața cetățenilor Europei.

Experiența noastră din vara trecută ar trebui să

dea de gândit inclusiv susținătorilor guvernului de tehnicieni: dna Reding e expresia perfectă a unui atare guvern fără răspundere politică.

Și încă o vorbă: diverși interlocutori interni de la PDL et Co. încearcă să convingă opinia publică de faptul că asemenea reflecții pe marginea normelor de organizare a UE ar fi "anti-occidentale", ca și când exigența unui plus de democrație ar fi străină spiritului Europei. Am convingerea că, dimpotrivă, lupta cu derivate nedemocratice, fie în România, fie în UE, reprezintă singura poziție pro-europeană autentică.

- Peste 100 de ani, să spunem, ce ați dori să se știe despre doamna Zoe Petre?

- Chiar că nu m-am gândit vreodată în acești termeni! Lăsând la o parte secolele, există o dublă tradiție în familia mea, și din partea tatălui meu, Emil Condurachi, și din partea mamei, Florica Moisil, și a tatălui ei, Constantin Moisil. Moisileștii au fost constructori de instituții, multă vreme la Năsăud - oraș grăniceresc, deci unde românii aveau un alt statut decât în restul Imperiului - și apoi, datorită bunicului, în România unificată: profesor de istorie toată viața, mai întâi la Tulcea, apoi în București, la liceele "Matei Basarab" și după asta "Spiru Haret", el a organizat și apoi a condus, din anii premergători primului război mondial și până la sfârșitul vieții, în 1958, Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române. În 1923 devine și Director General al Arhivelor Statului, până în 1938. În acei ani, reușește să facă să fie adoptată o nouă lege a arhivelor, să înființeze și să organizeze patru mari filiale regionale și numeroase arhive județene, să publice "Revista Arhivelor" și să stimuleze apariția de reviste locale consacrate publicării de documente și fonduri arhivistice, să înființeze Școala Națională de Arhivistică - una din cele mai bune din Europa acelei vremi - și un Muzeu al Arhivelor; în fine, dar nu în ultimul rând, să transforme instituția arhivelor dintr-un depozit de documente într-o instituție de cercetare istorică și diplomatică. Încă înainte de 1900, Constantin Moisil înființa la Tulcea primul cinematograf școlar, unde se proiectau filme didactice și documentare; tata îmi povestea că, în ultimul an înainte de pensionare, bunicul îl rugase să-i cumpere de la marele fotograf de la Roma, Alinari, diapozitive pentru lecțiile de istorie antică de la liceul "Spiru Haret".

Despre rolul tatălui meu, Emil Condurachi, în organizarea Institutului de Arheologie al Academiei, de la expoziție la șantier și de la publicații la apariția de monografii, precum și în activitatea de 25 de ani a Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, s-a vorbit de curând, la începutul anului trecut, când se împlineau 100 de ani de la naștere și 25 de la dispariția lui.

Am să fac o mărturisire: în ziua de 29 noiembrie 1996, când, în Parlamentul României, Emil Constantinescu depunea jurământul în calitate de președinte al țării, și când s-a intonat imnul național, n-am putut să nu mă gândesc că, fie și mai de departe, că Andrei Mureșanu se numără printre strămoșii mei. Asta impune mari răspunderi și o datorie de onoare imposibil de ocolit.

Vă mulțumesc pentru interviu.

Interviu realizat de
Alexandru Petria

comentarii

Despre Anton Dumitriu ca interpret al „Cogito”-ului cartezian

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: Și parcă-l văd spre seară grăind o sacră lege,/ lângă izvor, sub poala pădurii de stejari:/ „Ca nu cumva vreodată să rătăcești, alege,/ din tot ce vei percepe, percepțiile claril!” (C. Oprișan, *Psihaion*, p. 24).

Amintindu-și de vizita pe care în tinerețe i-o făcuse lui Blaga, Ion Papuc regreta peste ani că nu i-a arătat atunci caietul în care copiasse poeziile bliagene interzise de mercenarii ocupantului sovietic (ca și volumele filozofice și toate celelalte scrieri ale sale pe care Lucian Blaga fusese obligat să le scoată cu mâna lui din circuitul public ale bibliotecii clujene unde lucra într-o cămăruță sub o scară).

Cumva la fel am regretat și eu că nu i-am dus lui Anton Dumitriu (1905-1992) vreo două eseuri pe care le scrisesem despre câteva aspecte ale gândirii sale. Mă temusem atunci că îi va dispăcea partea de așa zisă „critică”, deși din manuscrisul volumului meu despre filozofia lui Noica (pe care l-a citit cu surprinzătoare atenție) probabil că tocmai vioiciunea „criticii” l-a făcut să creadă că aș poseda o „vocație filozofică indiscutabilă” (document olograf din arhiva proprie).

Unul din textele mele făcea referire la *Cartea întâlnirilor admirabile* (1981; ed. II-a, 1986, cuprinsă în vol. *Eseuri, împreună Știință și cunoaștere* și cu *Aletheia*), la *Homo universalis* și la articolul intitulat *Misticismul lui Descartes*, publicat de Anton Dumitriu în 1938, an în care devenise doctor în filozofie cu o lucrare despre *Bazele filozofice ale științei* (244 p., 1938). Din ele mă interesase în 1990 variația interpretării „momentului Descartes”, de obicei considerat drept mare cotitură prin schimbarea interesului filozofic dinspre lumea creată de Dumnezeu înspre subiectul cunoscător care

„conceptualizează” lumea asupra căreia omul acționează prin tehnică și știință.

Anton Dumitriu acordase acestei probleme un întreg capitol în ultima sa carte, *Homo universalis* apărută în 1990. Dar eu începusem prin a evoca interpretarea pe care o dăduse la 33 de ani, într-o perioadă în care publicarea gândirii sale nu era împiedicată de niciun păzitor al sclaviei intelectuale, cum avea să se întâmple în comunismul care-i interzisese toate cărțile din tinerețe (ultima fiind cursul litografiat de istoria logicii, din 1947-1948) și care, în schimb, cocoțase în posturi de decizie „culturală” niște politrucii semi-analfabeți responsabili cu selecția inversă.

Din esul *Misticismul lui Descartes* îmi plăcuse aristotelismul pe care-l făcea vizibil sensul scos atunci din răsturnarea frazei: nu fiindcă gândesc exist, ci invers, numai pentru că exist gândesc (Isabela Vasiliu-Scraba, *La granița dintre philosophia perennis și philosophia garrula*, în vol. *Inefabila Metafizică*, 1993, p. 153-160). Eram după doi ani de studiere intensă a kantianismului și văzusem în poziția tânărului Anton Dumitriu o replică dată formalismului kantian care nega pur și simplu percepția nemijlocită pe care noi oamenii o avem asupra propriei noastre existențe.

Iată și termenii prin care Anton Dumitriu tratase în 1938 problema trăirii mistice a unor revelații de o covârșitoare limpezime: „Descartes se îndoieste: în această eliminatoare îndoială o lumină se face în spiritul său, un fulger care spintecă întunericul neștiinței raționale, care cuprinde sufletul lui, incendiindu-i toate ungherele cele mai obscure, pentru a sfârși într-o luciditate divină: *sum*” (A. Dumitriu, *Misticismul lui Descartes*, 1938, p. 10).

Peste niște ani, când ajunsese cu greu să-și

vadă publicată magistrala sa *Istorie a logicii*, prețuită mai mult în Occident decât în țară, filozoful Anton Dumitriu n-a mai putut aminti de „întunericul neștiinței raționale”. Singurul lucru pe care avea îngăduința de a-l spune în comunism despre Descartes era că raționalismul modern al omului de știință pretinde a se trage din filozoful francez: Pentru ca ceva să fie admis în conștiință trebuie să fie clar și evident, notează logicianul Anton Dumitriu (*Istoria logicii*, 1969, ed. II-a, 1975, ed. III-a în engleză, 1977, cu reeditări după 1992), premiat înainte de 1948 de Academia Română. Dacă asemenea argumentare nu este foarte subtilă, ne putem ușor imagina că acesta trebuie să fi fost nivelul cenzorilor de care depindea publicarea volumului.

În închisoarea din Aiud, unde avea să treacă în lumea de dincolo ca Mircea Vulcănescu și ca mulți alți români martirizați cu milioanele în Siberia și în sutele de locuri de detenție de pe teritoriul României ciuntite de Bucovina de Nord și de Basarabia, un strălucit student al lui Blaga și D. D. Roșca avusese măcar libertatea de a-și exprima în versuri gândirea filozofică nedistorsionată de teama cenzorilor comuniști.

Constantin Oprișan meditează după gratii asupra raționalismului al cărui părinte ar fi fost Descartes, un raționalism „științific” în care adevărul îmbracă haina legii ca raport „ce nu există-n sine” ci este purtat de subiectul cunoscător. După viziunea poetului filozof, necuratul s-ar lăuda că el ar fi necesitatea, „lanțul”, că omul ar fi obiectul său, și, generos, el (ducă-se pe pustii) l-ar mai lăsa pe om să afle câte ceva, întrucât „legea sunt eu însumi, concept obiectivat/ De cresc în spațiul cosmic sau scad în amănunt,/ mă regăsesc în mine de mine proiectat,/ și mă privesc narcisic în ceea ce nu sunt”.

Goethe consemna în *Dichtung und Wahrheit* că dincolo de ritm și rimă, (caractere de căpătâi ale poeziei) el prețuiește mai cu seamă ceea ce rămâne dintr-un poet într-o traducere în proză. Aceasta ar fi latura care, „în toată puritatea și perfecțiunea ei”, ar da „adevărate valoare a plăsmuirii poetice” (Goethe, *Poezie și Adevăr*).

Dacă selecția inversă n-ar fi distrus așa cum a distrus învățământul filozofic românesc, gândirea lui Anton Dumitriu ar fi trebuit să fie tema a zeci de doctorate post-comuniste. După criteriul lui Goethe, și poezia celui care i-a ajuns student lui Heidegger prin anii patruzeci s-ar fi convenit să se bucure de o mai mare prețuire. Fiindcă tradusă în proză, ea vădește o gândire din cele mai interesante.

Cu o fină trimitere la cadrul în care i-a fost dat să-și fructifice solida sa pregătire filozofică, dar și la prejudecățile ce întemnițează gândirea, la înlănțuirea minților mai slabe pe calea manipulării și, mai ales, la înlănțuirea adevărului într-o lume în care minciuna a devenit atotputernică, Costache Oprișan încheie *Monologul diavolului* prin următoarele versuri: „Miraculos e lanțul, principiul meu suprem!/ Îl aflu în gândirea și inima oricui,/ E lege, rațiune, metodă și sistem,/ E însăși viața lumii, iar eu sunt geniul lui” (C. Oprișan, *Monologul diavolului*, în vol. *Doi poeți damnați: Constantin Oprișan și Ștefan Vlădoianu*; versuri memorate în închisoare de Ghe. Calciu, Iosif V. Iosif și Marcel Petrișor, București, 1995, p. 54-55).

Andrei Florian

Mărul

traduceri

Adevărul, până la greșeală (II)

Jean-Paul Michel

Niciun poem, niciun vers, nicio pagină care să nu fi fost chemate de un fapt, de un eveniment real - cel mai adesea databil - sau de răsunetul lui, și parcă provocate să răspundă de acest fapt.

Această idee că o pagină scrisă răspunde întotdeauna unei secvențe reale trăite cu violență, ca un fel de rugăciune, de apel, îmi apare astăzi pentru paginile de ieri, cum îmi vor apărea poate, mâine, faptele prezente care îmi ordonă să scriu astăzi.

Violența emoțională caută scriitura ca pe ecoul care o va potoli, o va exalta, îi va face dreptate. Nu voiam să păstrez nimic altceva într-o carte. - Aceasta a fost multă vreme Evanghelia mea, în Poezie.

Să pot păstra goale în jungla mea bizară blândețea, durerea, fără prea multe preparative! Zei ai Tinereții, alungați din cărțile mele ceea ce apasă și raționează prea subtil! Nu e grav dacă ele sunt cu picioarele puțin strâmbe, dacă sughiță, pline de oase dure; dar aveți milă, cruțați-le de fasoanele prețioase și de sentințele pseudo-savante!

E de ajuns să ricoșezi.

- Amintiri suave de pietre de pe plajă care sar în luminoasa Dordogne, la doisprezece ani!

Zboară, poemul meu, ca și ele! Alege-ți cititori grei.

Ridică-i!

Am cunoscut în corpul meu dezgustul de a fi om; lasitudinea și plictisul comicului sexual, nebunia înjosirii, de asemenea dăruirea, gustul gunoiului și al profanării care sunt ceea ce iubirea are cel mai puternic. Am dat și am luat de la ele - fără prudență, și cu bucuria rătăciților. Dacă nu m-am supus tuturor acestora, cel puțin solicitările desfrâului mi-au fost cunoscute. Cât despre cele în care nu m-am pierdut în mod direct, le cunosc cu gândul.

Am fost în comuniune cu cei mai răi. Le-am lădat viciile. Am simțit chiar adesea că, din punctul de vedere al sacrului ca și din punctul de vedere al artei de a scrie, inscripțiile obscene cele mai naive valorează mai mult decât majoritatea cărților. Sălbăticia lor le dă acea strălucire care însuflețește tot ceea ce este barbar, brut și mângălit în grabă. Se simte în ele bucuria în viciu, gustul răului pentru rău, excitația animală unită cu delectarea îngrozitoarei ofense față de sine. Imolări emoționante, chinuri, mărturisiri incredibile, reverii, comuniuni și sacrificii, și, la brute, ceremonii ale dăruirii de sine.

În afară de orgia feroce a posedaților: alcool, muzică, chipuri pictate cu sânge și transe - dansul beat în foc -, nu văd nimic care să poată fi comparat cu chinul sexual. Aceeași cheltuire nervoasă, aceleașitribute, același gust al murdăriei și al distrugerii, aceeași îndepărtare, dintr-o dată, de „lume” - aceeași bucurie a idioților și a animalelor, sportită prin crima de a profana, mai mult decât lucrurile, chiar numele lor, și prin asta, din aproape în aproape, înlănțuirea figurilor care alcătuiesc lumea.

Ceea ce este pătrunzător, strălucitor, desfrânat în cuvintele unui bărbat ieșit din fire. Ale unei femei care imploră să fie sfărâmată, devorată, murdărită și umilită! - și care cere, în fond, mai întâi să-i fie batjocorite imaginea, minciunile, *numele*. Dezinteres inegalabil în sacrificiu. Victorie, atâta timp cât durează, a infinitului asupra finitului în ceea ce este omenesc.

Sunt uimit de faptul că furoarea sexuală nu dă naștere la mai multe crime, defenestrări, sugrumări, mutilări, torturi, sinucideri. Fără îndoială asta ține de

acele brutale căderi de tensiune care ritmează distribuția electricității sexuale, și care sunt consecința indirectă a violenței duse la exces. Aș fi însă înclinat să cred că violența făcută limbajului singură poate fi suficientă pentru a-l mulțumi pe criminal în omul care clocotește de mânie; că aceasta este, la propriu, crima care contează pentru el. Căci ceea ce este profanat, în ceremoniile martiriului amoros, este în fond mai puțin corpul decât imaginile sale, sintaxa legăturii sociale, textul comunitar și, Sade are dreptate, *Legile*.

Beat, m-am simțit adesea egalul unui sfânt. Vreau să spun: mult departe de datorie și de teamă. Beția alcoolică, foamea carnală sunt comoara celor săraci, parcă niște drumuri mai scurte pentru încercarea infinitului. Oamenii superiori nu au niciodată decât un acces în plus la nelimitarea vieții lor: vertijul gândirii lor. În plus trebuie să fie bogăți în exces pentru ca acest drog să aibă aceeași putere de a face să plutească, o dată pentru totdeauna, în voie, „lumea” vulgară.

Existențele excedate de existență mă emoționează. Ambiția nemărginită de a fi, de a face, de a poseda chiar. Acestea sunt niște obiecte de alegere pentru cel care are curiozitatea contradicțiilor tragice: atâta vigoare și energie nebunește cheltuite, atâta dăruire de sine și risc pătimaș - pentru niște realizări atât de mizerabile.

Comicul rezultatelor? - Cauzele emoționante!

Abjecția nu este cunoscută decât de sfinți.

O, cum înțeleg sfințenia, acum! Incredibila încredere în semne! Enorma ipocrizie a bărbaților, a femeilor - smulși din nonșalanța feroce a animalelor.

Numai cineva care este real poate voi să se înjosească. Asta îl spală de minciuna de a fi „om” cu atât de puțină cheltuială. Nietzsche: să cobori în noroi. Să cunoști. Să nu urci din nou la suprafață decât atunci când te asfixiezi. Sfințenia nu se poate naște decât dintr-o relație-limită cu oroarea, dintr-o încercare a disperării totale, căreia i se opune încrederea totală a unui pariu pe cele mai *disperate* magii ale mântuirii.

Tot restul este animalitate ignorantă.

Ah, cum iubești frumusețea când ai *cunoscut* această frumoasă specie! Când știi *la ce să te aștepti*. Cum înțelegi monumentele și legile, pictura și poezia, machiajul și decorurile de biserică!

Trebuie să fi coborât în cea mai întunecată prăpastie fără fund pentru a exulta, la întoarcere, datorită unei singure imagini pictate! Să preferi, cel puțin câteva ore, din inocenta zi a oamenilor, pluriere rochiei greutateii corpului.

Entuziasmul, nerăbdarea, naivitatea, bunăvoința, optimismul, mari furnizori de crime.

Nu am ajuns la bine decât prin plictisul de rău, prin oboseala de dezordine, de efectul celui de dezgust care urmează după sațietate. Îi aleg pe cei cărora le dăruiesc. Un asemenea defect de acomodare la viața medie, la ei, le-a adus adesea sufragiul meu.

Ceea ce vreau nu este pur și simplu „moral”. Să reziziți în viața sordidă printr-un scandal strălucitor, în fața relei-credințe a maeștrilor, frica sclavilor.

Vreau să adorm ca un animal, rupt în două, departe de orice minciună istovitoare. Capul meu să se rostogolească în martiriu, o, Zei!

Trebuie să devii *animal*. Acest exercițiu cere o abnegație supraomenească.

Nu mai știu să scriu. Egalitatea nervilor pe care îi

presupune o muncă intelectuală prelungită îmi lipsește. Abia mai am forța să notez, în fărâme, fără nicio grijă de viteză, vreo idee care mă uimește o clipă. Ea mă va decepționa mâine, îmi imaginez.

Insomnia îmi devine obișnuită. Această stare nu este numai nocturnă. Cunosc echivalentul ei diurn: un fel de voință fără obiect. Viața mea cea mai reală va fi fost această istovitoare succesiune de zguduiri aistezice. Totuși, nu mi-am menajat eforturile pentru a merge înspre puțin calm. Munca este singura activitate care este pentru mine fericită. Caut oboseala ca pe un medicament foarte dezirabil.

Minciuna oricărei literaturi mă înnebunește. Cărțile se dublează în mod comic în fața vidului, fiecare sprijinindu-se pe o carte apropiată, căreia îi datorează ceea ce mai bună ocazie de a se susține reciproc. Niciun adevăr nu ține decât de sistemul a ceea ce îl limitează, îl contrazice. Laudă dușmanilor noștri, deci! Laudă calomniatorilor noștri! Laudă pentru ceea ce opune limbajul limbajului! Cărțile noastre vor fi salvate de cărți, minciunile noastre de minciuni! Glorie speciei care a inventat semnele!

Aș face cu plăcere mărturisirea pierderii mele pentru partida orgoliului, dar mă tem că nu sunt copt pentru genuflexiunile publice. Mi-a fost dat să verific, în mai multe împrejurări recente, în ce măsură trăsăturile cele mai marcante ale Bisericii produc întotdeauna la mine aceeași mișcare de retragere instinctivă, în timp ce, pe cât de departe trebuie să admit că mă găsesc de punctul meu de plecare, mă simt încă înclinat spre vechea compasiune pentru eroismele bizare, care a dat întorsătura cea mai curată vieții mele.

Lăudam „libertatea”, nu cred decât în destinațiile fatale. Îmi băteam joc de ceremonii, văd că ele sunt *totul*. Plasam printre profanări faptele de vitejie cele mai dezirabile, nu mai cer decât exerciții și încercări. Numele zeilor este celălalt nume a ceea ce este cel mai real, după câte văd. Cunosc acum *disperarea* vechilor recursuri poetice la Mistere. Treimea! Sfântul Spirit! Iubirea! Botezul! Sacrul! Harul! Orgoliul meu de copil interzisese Figurile care cereau ca în fața lor să renunți, să te înjosești, sa te umilești. Ghicesc astăzi, criptată pe dosul acestor rebusuri, profunzimea unei cunoașteri fără iluzie - dublată de un enorm curaj. O idee simplă, un nume: aprobarea cătorva reguli simple! și această încercare de forță admirabilă: să figurezi maleficul și talmeș-balmeșul contradictoriu a ceea ce numim realitate prin câteva imagini decisive. E foarte sigur: „A ști” nu înseamnă niciodată numai A boteza! Nu îmi imaginez, totuși, într-o zi, „rozariul cu clești”.

Ah, dacă am putea merge drept la Verb! Dacă poezia ar putea dansa, cu chipul pictat. Foc care cântă! Dar vechile frumuseți sunt departe. - Doar să ne plasăm acum speranța în vreo singurărate destul de integră.

Nu există zei.

Iată de ce rugăciunea are preț.

Nimeni nu ne ascultă.

De asta, poate, cânturile noastre sunt atât de pure.

În românește de
Letiția Ilea

Poeme de Pere Bessó

Pere Bessó González (València, 1951) este poet și traducător, licențiat în filologie modernă, cu numeroase volume de poezie, premiat în 2000 cu premiul Vicent Andrés Estellés de poezie pentru volumul Narcisa amintirii.

Cu un bogat amplius poetic, Pere Bessó este un excelent autor de poeme, schițări, uneori aforistice, alături de secvențe de spiritualitate și trăire intelectualizată, metamorfozate în veritabile miniaturi prețioase.

Cititor de poezie înrăit, Pere Bessó își însoțește adeseori poemele de motto-uri din poezia universală, fără să ignore poezia de expresie românească, atât din

țară, cât și din Basarabia. Mai mult, Pere Bessó este un împătimit cititor, traducător și promotor al poezilor români, ale căror scrieri, trecute prin subtilitatea versiunii catalane și castiliene traversează astfel Europa și Atlanticul, ajungând să fie cunoscute astfel în spațiul iberic și în întreaga Americă latină.

De o generozitate copleșitoare, traducerile și poemele semnate Pere Bessó transfigurează vasta cultură mondială, de la mituri la literatură, pentru a se întoarce sub privirile cititorilor într-un joc subtil de sensuri ascunse și sensuri revelate.

Rămășițele tristeții

“Să zboare până vor cădea în cenușă
sunt ultimele păsări
Le-au trimis să moară ca zeei
nu în foc
ci în resturile calde ale tristeții.”
Edna Pozzi

Stranie cenușa de pe aripa
acestei păsări care în zori
tânjește după mov.

Cercul invers

“Cuvinte împinse
în spatele tăcerii. Ce puțin contează
spațiul care te lasă ție însuși”
Hélène Dorion

Ignoră durerea.
Nu e timp pentru plâns:
Doar lemne arse.

Visul furnicii

“dar cușca va fi goală, doar un
fir verde din mantia sa
pe podea”
Claire Dyer

Inima ta e un nor gri de furtună,
semn că întunericul se apropie
de mâinile tale precum o rană dulce,
dacă ai avea încredere.
Dar o teamă convulsivă mă alungă.

Hanah

La zorii zilei urlă
dar nu există lupoaice albe
de atâta durere

Saten negru

“E un dans de funigei cuvântul
deasupra pietrei”
George Vulturescu

În ceața nopților pe sfârșite ce n-au fost niciodată
nostalgii de saten negru se agită cenușa fulgerelor
lipsite de răscumpărarea poemului fiecare sfâșiere
a cărnii primește lumină din rădăcina dorinței
planata otrăvitoare cuvântul ce face leneș dansul
pânzelor de păianjen pe pietre.

Familie

Iată limba mea
suspendată ce confundă
vii și morții.

Fântâna

Pasărea zorilor
o ciocârlie atât de geloasă
încât corupe tăcerea.

Ea

“Nu, Dumnezeu, nu, nimic mai mult decât cen-
trul
și totul
învârtindu-se împrejur”
Maria Benyeto

Doi munți
oglindea iazului:
sânii tai tulburi.

Roata morții celei mici

când despărțirea este profundă
apele luminii golesc
cu ciuturile inima.

Străinul și trandafirul

“O mapă de trandafiri
pe genunchi”
Anne-Marielle Wilwerth

Trandafirul în scuiptoarea sufletului tău,
prietenă, este culcușul luminii mele,
lampa despuiată,
uleiul după atâtea secole,
pulberea noastră a reunit stelele
de propriile ceruri,
o față de masă de rouă peste genunchi.
Vei spune că te fură peisajul de spume,
că nu există diferență,
că vorbele tale incendiate de petale prinse de

Andrei Florian

Povestea Omului

zăpadă
sunt cuvântul meu, sacrilegiu în limba nisipurilor
de insulă tutelată,
sandaua unui profet,
chipul tău este un felinar care-l reflectă pe al meu.
și vei spune că pacea nu merită această iubire
care ține de la un pământ la alt pământ plantat
cu trandafirii lui în secret,
imensa noapte precum un trup ce se diluează la
contact
cu leșia în palmă.

Cu picioarele încrucișate

Aripi înfrigurate de fluture
pentru vânzătorii de ceai din tranșea mea de pe
plajă
Frida Kahlo,
Tina Mondotti
și persoana a treia a verbului
și-au deschis inima spre lupta de clasă
norii în salopete albastre au aprins spiritele
revolta valurilor ce-au prins aripi
pasăre marină însângerată de sare și curenți
destinul poetului minor
din florile galbene căzute pe treptele visului

(Purpura condamnării acest așternut pustiu al
dimineața)

Certitudine

“exilat
de tine proscris de mine însumi căutând lumina
cea
întunecată în ținutul unde oglinzile vecerniei
ne împrăștie”
Anna Montero

Nu există păsări lente în exil pentru noaptea ta,
doar frângerea aripilor și o respirație despuiată
care îmbălsăma aerul cu ultima suflare.

Conștiința eros

În colțul
ochilor un flash:
șobolanul îmi roade ficatul.

Rezistență globală

Pieptul tău nu acceptă
înfrângerea stropită
cu sânge a iubirii.

Umbra cea de pe urma

Ești femeie granița contradictorie
Piele de abanos, dar coaja de portocala.
Amintește-ti:
În însăși oboseala
găsești esența umbrei,
precum condamnarea
de a semăna confuzia pas cu pas.
Nu vrei să renunți la confortabilul semiîntuneric,
dar nici nu-ți permiți
să zdrobești pentru totdeauna zorile.
Ești un excipient confuz,
eticheta a luminii clandestine,
cel mai diafan intermediar.

Prezentare și traducere de
Alice Valeria Micu

reportaj

Pe urmele îngerilor din Moscopole

Catia Maxim

O călătorie reprezintă prilej de îmbogățire, testare de cunoștințe, tatonare de prejudecăți, obiceiuri și, nu în ultimul rând, deschidere spre alt univers. În urmă cu trei ani, am călătorit în Albania (Moscopole), pentru documentarea unui roman a cărui acțiune se desfășoară pe la 1788.

Nu vă închipuiți c-am avut parte de imboldul unui Mecena! Cum scrisul aduce tot mai mult cu un act de sinucidere, exersat din toată ființa, l-am făcut pe dracul în patru și-am pornit-o la drum. Am avut totuși șansa să călătoresc alături de familia sculptorului aromân Mihai Tugearu și să străbat ținuturi cu miros de praf de pușcă, din Albania și Macedonia, cu țintă precisă, orașul Moscopole, Voskopoje în albaneză, locuit preponderent de aromâni, în secolele XVII-XVIII, ținut prosper cu 70 de biserici creștine, academie, tipografii, străzi asfaltate cu piatră de munte, case cu etaj și apă curentă. Am străbătut Bulgaria, Grecia, localitățile Salonic, Veria, Kastoria și-am ajuns în Albania. Până la granița cu Albania, nu am avut impresii contradictorii: cunoșteam Bulgaria și Grecia, vizitate de mai multe ori. La intrarea în Albania însă, m-am întrebat dacă la fel arăta și România înainte de '89? Autoturisme autohtone, ce-ar fi făcut deliciul programelor Rabla, așteptau dinspre Grecia, în șir indian, ca să intre în țară. Cercetam curioasă chipul oamenilor, mă străduiam să deslușesc sau să compar, dar mi se părea că aparțin unei lumi atemporale. Intrigată, pentru că statul la coadă se prelungea, am coborât din mașină, mi-am aprins o țigară și priveam curioasă. Evident, la rândul meu eram cercetată. Ușor amuzată, am stins țigara neterminată, conștientă că trebuia să fiu atentă, cum mă comport. Senzația de sărăcie lucie începea să mă frământa. La vamă, am exersat un dialog cu vameșul, dar cum nu știa decât albaneza, a fost imposibil. Zâmbetul lui amabil și dorința de-a ne înțelege mi-au dat imboldul să cercetez mai atent un univers virgin, interesant și paradoxal, mai inocent prin sărăcia lui. Urma să poposesc la Korçe, unde aveam să stau șase zile. șoseaua destul de bună, am străbătut-o ușor. Am avut răgazul să privesc câmpuri acoperite cu porumb înalt și verde și mă tot minunam de fiecare porțiune lucrată, uimită că nu vedeam nicio bucată lăsată pârloagă. Pe măsură ce mă apropiam de oraș, apăreau câmpuri presărate cu niște ciuperci de beton, de mărimi diferite, cazemate din război, marca Enver Hoge. Mai târziu, mi s-a explicat că dărâmarea lor ar fi extrem de costisitoare. Senzația era frustrantă și dureroasă.

La Korçe, Kurçeaua pe armânește - pe vremuri, alături de Șipsca, făcea parte din Moscopole - am ajuns la amurg, când clădirile, scaldate într-o lumină cam bizară, îngroșau liniile necunoscutului. Prima impresie, legată de trafic, a fost că se desfășura fără noimă apoi, când am luat la pas străzile, am constat că pe trecerea de pietoni nu aș fi avut șansa să traversez nevătămată, în schimb prin oricare alt loc, să fi făcut numai semn șoferilor că vreau să traversez, ei și opreau amabili. Am poposit la un hotel-pensiune Hotel Gold, rruga (strada) Kostandina

Gaçe, undeva în centru, unde mi s-a atras atenția să fiu atentă pe stradă, să nu mă aventurez prin mulțime și, în ruptul capului, să nu mă duc la bazarul din vecinătatea hotelului Grand. Evident, interdicțiile m-au împins la contrariu. Tot ce-am văzut și simțit, m-am străduit să păstrez pentru roman, numai că alchimia orientală, cu iz de creștin și musulman, constituie avantajul pictorului de geniu a cărui pictură are darul să etaleze nuanțe ce induc trăiri similare amurgului. Senzații de cald și răcoros, familiar și străin, prietenos și războinic, vacarm și liniște, laolaltă, mi-au provocat un soi de beție. Pierdută prin mulțime, în mijlocul bazarului din Korçe, încercam să găsesc și cea mai mică asemănare cu bazarul Europa, situat la ieșirea din București. Nicio șansă! Bazarul din Korçe mi s-a părut exotic și sigur, iar trecerea de la atmosfera din bazar la piață și magazine s-a făcut mult mai firesc. Oamenii? Prietenoși, amabili, doritori de distracții și plimbări în aer liber! Întâmplarea a făcut ca șederea mea la Korçe să coincidă cu Festivalul berii - mult gustata bere Korçe a albanezilor - cu străzi animate până târziu, când numai răcoarea venită dinspre munți înfiora epiderma și zorea spre casă, apoi dimineața, orașul își etala aceleași străzi înguste (rruga), pietruite cu piatră de munte, asemănătoare ulițelor - sukaki - ce alternau cu largi bulevarde. Lipsa frecvență a plăcuțelor, cu denumirea străzii și indicarea numărului poștal, reprezintă o ciudățenie pe care n-am reușit s-o pricep.

Ziua, când am pornit spre Moscopole, aflat la 18 kilometri de Korçe, a fost presărată cu emoții: urma să văd locuri despre care citisem și aveam să se regăsească în descrieri ale romanului *Îngerii din Moscopole* (Tracus Arte, 2011). Curiozitatea mare, testam, nemijlocit, impresii și informații din documente studiate, fie acasă, fie la bibliotecă.

Șoseaua spre Moscopole, cât două benzi foarte înguste de automobil, neasfaltată pe porțiunea dinspre Korçe, începe după un bizar sens giratoriu și continuă spre munții ce îmbrățișează ținutul. Treceam pe lângă ogoare presărate cu porumb și cazemate mângâiate de lumina unui soare generos și blând și încetineam, ori de câte ori, din sensul opus apăreau mașinile blindate cu trupe NATO, găzduite și de Albania. Până la Moscopole, drumul, asfaltat parțial - prima jumătate, neasfaltată, a doua, până la intrarea în oraș, asfaltată - se datorează unei realități, de care nu suntem străini: banii Comunității Europene pentru asfaltarea drumului se pare c-ar fi ajuns la destinație pe... jumătate. Pe măsură ce mă apropiam de ținutul Moscopolei, răcoarea se simțea dinspre păduri de pin și plopi lombarzi, izvoare își susurau sau țipau melodia, când se șteau din munte. Am depășit o mică așezare musulmană, sărăcăcioasă și prăfuită, apoi am intrat în zona centrală a așezării moscopolene. Piatră, munți de piatră spulberată și arsă! Puține case renovate și o animație străină, datorată sărbătorii din 15 august, de Sfânta Maria, când pe platoul central, urma să se serbeze Ziua Aromânilor de Pretutendeni.

Planul meu avea câteva ținte precise: să găsesc locul unde a funcționat academia moscopoleană,

Andrei Florian

Portal 2

al cărei rector Teodor Cavaliotti, apreciat de lingvistul Thnumann, urma să devină unul din personajele romanului, mănăstirea Prodrom, aflată la ieșirea din oraș, în inima pădurii și biserica Sfânta Maria (Shen Maria), singura rămasă în picioare din cele 70 de edificii asemănătoare, din secolul XVII-XVIII. Aveam însă nevoie de o hartă, inexistentă la București, și de informațiile unui localnic. Dezorientată, mă uitam în dreapta și-n stânga! Am avut noroc să dau de un grup de tineri aromâni, reprezentanți ai câtorva ONG-uri, care se ocupau de organizare și desfășurare în condiții optime a evenimentului de a doua zi. Amabili și surâzători, m-au invitat la sediul lor, o cabană cochetă, viu colorată pe un fond de munte verde-intens. Acolo, am întâlnit-o pe Eftichia Pleci, bunica proprietarului. La 83 de ani, veselă, optimistă și plină de lumină, bătrâna reușea să-și poarte straiul negru cu o turburătoare eleganță. Pe loc, m-a luat de mână și m-a purtat spre un colț mai retras din livada ce înconjura cabana. Ne-am așezat pe o bancă și, ca și cum ar fi continuat o poveste, recent întreruptă, mi-a povestit istorii dramatice, grave, auzite de la bunicii ei despre locul pârjolit de trupele lui Pasha Ali, guvernator de Ianina, la început de august 1788 și alte bătălii succesive iscate din pulberea Balcanilor. Aflam despre o așezare prosperă și civilizată, un oraș canalizat, cu străzi și drumuri asfaltate cu piatră de munte, case fortificate ca niște cetăți, așezăminte sociale și culturale din marmură adusă de la carierele din apropiere, cu parcuri și fântâni arteziene a căror apă izvorâtă din munți păstrează același gust până în zilele noastre. Eram fascinată de istorii și, înainte de a porni la iscoditul cărărilor, i-am ascultat îndemnul: "cându ajuntzi la Prodromitza, s-aprindzu o tzeară". Nu știu dac-am scris corect! Scrierea în aromână prezintă dificultăți și pentru aromâni - care vorbesc limba maternă, nu învățată la școală, cum stă bine oricărei minorități, astfel încât limba de-acasă să evolueze spre un aspect cât mai literar - dar mite pentru o mucană! Când să-mi iau rămas-bun, ca să-mi fie drumul mai "ușorlu", maia Eftichia mi-a dăruit o bomboană de ciocolată și trei prune din bătrâni ei pruni din care, toamnă de toamnă, adună fructe dătătoare de cea mai strașnică răchie...

diagnoze

Răspunderea culturii (I)

Andrei Marga

Conferință la Academia Română,
București, 6 martie 2013

Hegel socotea cultura drept fruct al libertății spiritului. Nu există vreo cauzalitate naturală care să ducă la cultură, aceasta reprezentând rezultatul libertăților asumate de oameni. Ei crează un regn al operelor spirituale, peste cel al naturii. *Dar acolo unde este libertate, se poate vorbi și de răspundere.* Asupra acesteia mă concentrez în intervenția de față.

Răspunderea culturii este pe măsura dificultăților vieții umane. Ne dăm seama de magnitudinea acestora parcurgând literatura diagnozelor date societăților europene actuale. De aceea, voi începe cu preluarea rezultatelor acestei literaturi (I), pentru ca, în continuare, să abordez ponderea culturii în geneza modernității (II) și „cotitura culturală” din societățile contemporane (III), să înaintez, apoi, examinând ideologia dominantă în cultura de astăzi (IV) și criza din România (V), pentru a încheia cu răspunsul la întrebarea : ce are de făcut acum cultura noastră? (VI).

Înțeleg prin cultură ansamblul compus din idei filosofice și teologice, simboluri artistice, teorii științifice și programe ideologice, precum și din încorporarea acestora în instituții, tehnologii, comportamente. *Cultura este întregul constituit din idei, imagini, expresii ale trăirii și căutării sensului, dar și din obiectivarea acestora în viața comunităților.* Iar dacă este vorba de cadrul pe care-l iau ca referință, cel european, atunci apar susținerea că ceea ce numim cultură europeană s-a specificat în raport cu alte culturi pe câteva planuri: competență tehnică, comportament economic, capacitate administrativă, acțiune politică, cultură spirituală. Mai exact spus, cultura europeană este știință nomologică capabilă de aplicații tehnice, comportament economic ghidat de principiul randamentului, administrație ce trece examenul eficienței, voință politică formată în urma dezbaterii publice a cetățenilor maturi, cultură spirituală ce stă pe suportul interpretării adevărului drept corespondență a propozițiilor cu stările de lucruri, a libertății ca autonomie și al considerării vieții ca unică în condițiile pământești (Andrei Marga, *The Destiny of Europe*, 2012). Înainte, însă, de alte considerații, vreau să răspund la întrebarea: în ce lume trăim?

I

Avem astăzi la dispoziție o literatură bogată consacrată evaluării societăților europene actuale. Evocarea nu poate să nu-l amintească pe Max Weber, cu sumbra sa previziune (din *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, 1920): marketizarea, raționalizarea crescândă, birocratizarea tot mai amplă vor duce la o „carcasă tare ca oțelul a supunerii”, încât „copacii libertății nu cresc până la cer”. Ceea ce a urmat a confirmat scăderea spațiului pentru libertățile individuale. James S. Coleman (*The Asimetric Society*, 1983) a observat că „persoana naturală” este covârșită în societate de greutatea decizională a „actorilor corporativi” (instituții, organizații etc.). Pe de altă parte, s-a produs o

expansiune a individualismului narcisic, care „videază” societatea de valori și permite un nou „dresaj social”, printr-o „socializare care desocializează” (Gilles Lipovetsky, *L'ère du vide. Essais sur l'individualisme contemporain*, 1983). Intuiția schimbării societății, în sensul „agonismului”, a lui Baudelaire sau Rimbaud, se confirmă. Am ajuns, în orice caz, într-o societate plină de cinism. Altădată, David îl biruia pe Goliat, astăzi Goliat îi amintește lui David cine e sus și puternic și cine e jos și supus. Diogene din Sinope călca pe covoarele scumpe din casa lui Platon, invocând „naturațea” vieții. Astăzi gestul nu mai este îngăduit (Peter Sloterdijk, *Kritik der zynischen Vernunft*, 1983). Horkheimer și Adorno (în *Dialektik der Aufklärung*, 1947) au anticipat „societatea mediatică” de astăzi, indicând „uniformizarea” și „standardizarea” cunoștințelor, sensibilităților, gusturilor drept caracteristice. S-a trecut la o „societate a comunicațiilor”, care nu este neapărat o „societate a transparenței”. Se destramă „realitatea unică” (Gianni Vattimo, *La società trasparente*, 1982), dar se instalează „haosul”. Minciuna s-a extins în societate atât de mult încât oamenii încep să se obișnuiască că adevărul este greu de stabilit. S-a intrat într-o „societate a minciunii”, la care consimt atât minciinoșii, cât și cei mințiți (Wolfgang Reinhard, *Unsere Lügen Gesellschaft*, 2006). Ne-a mai rămas doar efortul individual de a rămâne cu conștiința curată într-o societate în care se minte sistematic. Suntem într-o „societate infantilă” (Alexandra Viatteau, *La société infantile*, 2007), în care verticalitatea comportamentelor a fost înlocuită de „conduita ludică”. Suntem în „societatea indiferenței”, în care fidelitatea față de principii și convingeri s-a stins, iar individul tot mai însingurat se refugiază în „tribalismul” asigurat de diferite „identități” (Alain-Gerard Slama, *La société d'indifference*, 2009). S-a intrat, pe de altă parte, într-o „societate postseculară”, care ne pretinde să reevaluăm importanța religiei. Dincoace de „patologiile rațiunii” (Habermas) și de „patologiile religiei” (Ratzinger), trebuie să relaționăm într-un fel nou științele, filosofia și religia (Habermas, Ratzinger, *Dialektik der Säkularisierung. Über Vernunft und Religion*, 2005). Suntem, oricum, într-o „societate invizibilă” – o societate cu o țesătură ascunsă de raporturi, ce scapă înțelegerii noastre și controlului nostru (Daniel Innerarity, *La sociedad invisible*, 2004). Alții ne spun că ne aflăm într-o „societate a cunoașterii” (Peter F. Drucker, *Post-Capitalist Society*, 1993), în care conceptele, teoremele, teoriile susțin performanțele, cum anticipa același Hegel, dar nu am ajuns cu aceasta într-o „societate a înțelepciunii”. Riscurile ne însoțesc pretutindeni (până și în alimentele cotidiene), încât nu se poate intra în realitate fără a păși în risc. Suntem într-o „societate a riscului” (Ulrich Beck, *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, 1986), în care riscul este ubicuu. Dar rămânem, în pofida a orice, „narcisici” (Hans-Loachim Maaz, *Die narzisstische Gesellschaft. Ein Psychoprogramm*, 2012), adică oameni cu „deficite în relațiile de viață timpurii”, „lacune ale iubirii timpurii”, „eșecuri tragice în iubire”, „iluzionară oglindire de sine”, „sensibilitate și îmbolnăvire la minima

confruntare cu realitatea”. Narcisismul îl face, în mod iluzoriu, pe fiecare, o creație de sine, dar îl și duce la pierzanie. Ne amintim că, la Ovidius, Narcis sfârșește privindu-și chipul în oglinda apei liniștite, nemaisuportându-se, și dispare încet, epuizat de iubirea de sine.

Dincoace de aceste diagnoze, care se bucură de notorietate astăzi, apar teza după care am intrat în „societatea nesigură” (Andrei Marga, *Diagnoze. Articole și eseuri*, 2009). Thomas Jefferson și Adam Smith ne-au lăsat imagini exaltate asupra certitudinilor pe care, ca oameni, le avem într-o lume guvernată de o „ordine naturală”, accesibilă cunoașterii. Acum, tocmai acea „ordine naturală” și cunoașterea ei par îndoielnice. Valorile – adevărul, binele, frumosul etc. – sunt supuse „deconstrucției”. Nu mai au trecere nu doar adevărul, binele, frumosul în sine, dar nici măcar adevărul, încredere, ci, mai curând, sunt primite cu suspiciune. Cunoașterea câștigă în specializare și concretețe, dar a pierdut în înțelegerea lumii. Nesiguranțele covârșesc siguranțele de odinioară.

II

A recunoaște nesiguranța nu înseamnă lamentație sau teamă, ci imboldul spre a „prinde” mai în adâncime lucrurile. Suntem, foarte probabil, într-o „înfundătură” („încurcătură” poate) a modernității târzii, din care trebuie găsită o ieșire. Problema este eminentamente culturală. Heidegger (în studiile despre Hölderlin, 1952) considera că poezia deschide noile orizonturi într-o lume devenită repetitivă, chiar opacă, iar filosofii le explorează. Se poate discuta cui anume – artei, filosofie, religiei – îi revine deschiderea de orizonturi. Este limpede însă că de cultură atârna ieșirea din situația pe care diagnozele amintite (lume a dezecilibrelor, a cinismului, a vidului moral, a uniformizării, a riscului, a minciunii, a indiferenței etc.) au captat-o deja sub aspecte multiple.

Nu este întâia oară când cultura se dovedește hotărâtoare. În definitiv, chiar emergența societății moderne a fost una în fond culturală. Douglas North a argumentat că propoziția luată frecvent ca un adevăr de la sine înțeles, „de la economie pornește totul”, trebuie circumstanțiată, căci se poate vorbi justificat de „dependența economiei de premise culturale” chiar în zorii modernității (Douglas C. North, *The Paradox of the West*, 1995). Altfel spus, a existat o „corelație istorică” între „creșterea economică” (măsurată în produsul pe cap de locuitor) și dezvoltarea libertății. În mod limpede, libertățile nu au rezultat nicidecum din „creșterea economică”, oricât de importantă este aceasta pentru a lărgi posibilitățile de mișcare, de comunicare, de exprimare.

Pe de altă parte, multe experiențe au confirmat că „eșecurile organizării umane presupun nu doar înapoierea economică, ci înapoiere socială, intelectuală și politică, de asemenea... Spre complexa interacțiune dintre economie și politică trebuie să îndreptăm cercetarea cheilor care dau seamă de ridicarea Occidentului. Mergând înapoi un mileniu, cercetând rădăcinile libertății moderne, trebuie să privim, deopotrivă, spre cadrul instituțional și spre contextul intelectual din care au ieșit percepțiile care au ghidat acțiunile umane”. Creșterea economică a depins, după multe indicii, de cadrul instituțional, care, la rândul lui,

a depins de contextul cultural, care, mai departe, a depins de ideile de libertate cultivate, ce s-au răsfrânt în percepțiile ce au stat la baza acțiunilor (Andrei Marga, *Relativismul și consecințele sale*, 1988). Șirul dependențelor se încheie, la un capăt, cu valorile generate de contextul cultural, în jurul cărora se configurează acțiunile. *Desigur că „interesul personal” pune cel mai adesea în mișcare oamenii, dar chiar „interesul personal” nu este ceva dat, ci eminamente o variabilă mijlocită cultural.*

Putem lua, ca sprijin, de asemenea, experiența reconstrucției postbelice a Germaniei, așa cum o redau astăzi studiile de istorie economică. Se știe că „planul Marshall” și reforma monetară au avut o importanță majoră în refacerea acestei țări. Hotărâtoare, însă, în reconstrucție au fost înalta calificare a forței de muncă germane (chiar afectată de distrugerile războiului) și înțeleptele decizii ale politicienilor devotați interesului public (care au decis, în 1947, lansarea producției pe cărbune și de mașini, ceea ce a stimulat producția agrară și alte industrii, până la crearea unui circuit economic autopropulsor). Așadar, componente culturale au condiționat mai profund reconstrucția germană.

Nu trăim deloc astăzi într-o „lume dezlegată de cultură”, ci într-una „dependentă de cultură”. Confirmăm aceasta observând deplasarea din literatura economică a ultimelor decenii, de la paradigma clasică a „muncii și producției”, la noua paradigmă a „producției și consumului”, care aduce cu sine conștiința dependenței economiei de cultura consumului, dar și întrebări grave: sunt consumatorii tratați drept persoane umane? Sunt aceștia priviți ca persoane capabile de evaluare proprie? Sunt aceștia considerați ca oameni informați? Sunt aceștia socotiți înțelepți?

III

Se poate observa, de asemenea, un fapt: criza începută în 2008 nu ar fi fost posibilă în afara rețelei de comunicații, care fac, de altfel, ca o țire să fie de la început internațională, uneori înainte de a fi națională, și fără conduitele orientate spre profit direct și maximizat ale băncilor și firmelor. Cu alte cuvinte, criza a depins de componente culturale. *Nu dă rezultate dizolvarea finanțelor și economiei în fenomene culturale, dar nu mai putem izola economia de cultura comunității respective.* În definitiv, tranziția de la socialismul răsăritean la societatea deschisă a depins de nivelul cultural, iar modernizările postbelice așisderea. Nu este destul să fie libertăți pentru a și face ceva, după cum nu este suficient să ai bani pentru a forma o societate nouă (Andrei Marga, *Die kulturelle Wende. Cotitura culturală*, 2005).

Este meritul lui Friedrich H. Tennbruck (*Die kulturellen Grundlagen der Gesellschaft. Der Fall der Moderne*, 1990) de a fi inițiat conceptualizarea medierii culturale a oricărei activități, inclusiv economice, și caracterul constitutiv al culturii pentru societate. Chiar și în condițiile în care nu are relief într-o societate și nu are reprezentanți nominalizabili, cultura contează (culture matters). Deja Georg Simmel vorbește de „dependența culturală a pieței”. Nu există, de altfel, „fragment” social fără „trăsătură culturală”. De aici nu rezultă nicidecum constrângerea de a gândi cultura ca un fel de nouă „substanță” a realității sociale. *De cultură realitățile din societate depind tot mai evident, fără ca acestea să fie doar exteriorizarea culturii.* De altfel, ceea ce interesează cu adevărat astăzi este răspunsul la întrebarea „how culture

matters?” sau „cum pune cultura oamenii în mișcare?”. Mulți ne-au arătat, că alături de structurarea normativă a acțiunilor, mai trebuie luată în seamă reflexivitatea individuală (Franco Crespi, *Kultur und soziale Praxis*, 1991), care este un fenomen eminamente cultural, că ceea ce numim cultură este o realitate mai mult decât „țesută” – este imanentă acțiunilor sociale (Walter R. Bühl, *Kultur-Wandel*, 1987), că este cultură numai acolo unde se imprimă un sens.

Astăzi sunt cercetări avansate ale unui fapt constatat mereu – eficacitatea ideilor, a difuziunii și a contagiunii culturale, a imitației în economie, justiție, politică. S-a trecut deja de la cercetarea relației dintre cultură și economie la analiza „culturii economice”, de la binomul justiție și cultură la „cultura juridică” și de la raportul politiciii cu cultura la examinarea „culturii politice”. Performanțele – economia, justiția și politica – se dovedesc a fi mai dependente de concepte, simboluri, imagini, expresii ale sentimentelor decât s-a crezut cu un secol în urmă.

În ultimile decade s-au dezvoltat abordări realiste ale culturilor, conduse de „perspectiva interacționistă”. Acestea pleacă de la asumția legăturii culturii cu celelalte componente ale mediului și a interacțiunii culturilor diferite. Într-un excelent studiu (*Cultural Change and Economic Performance: An Interactionistic Perspective*, 2000), Zhichang Zhu a întărit, cu argumente, concluzia după care, „culturile pot să aibă de jucat un rol ce facilitează sau împiedică performanța economică”. Plecând de la observarea rolului pe care confucianismul l-a avut recent în modernizarea Chinei continentale și a transformărilor în care însăși străvechea filosofie de viață chineză a intrat – a dezvoltat trei teze: „cultures interact with and hence influence, each other. No culture, from a long-term point of view, can escape from encounters with other cultures; no culture can remain unchanged in the cultural ecology. Cultures changed especially in the times of intensive economic growth/fall”. Prin „ecologie culturală” se desemnează faptul că diferite culturi constituie, împreună, „an interactive community” și că modul de a fi al culturilor este, de fapt, interacțiunea lor. În cazul, de exemplu, al culturii chineze, pe timpul lui Marco Polo se realiza o anume interacțiune, iar acum, în epoca Internetului și a sateliților de comunicații, interacțiunile sunt mai ample.

Apare astfel o justificare puternică pentru a cerceta culturile din punctul de vedere al interacțiunilor, al deschiderii lor pentru schimbări și al modalităților de schimbare. Justificarea este dictată și de argumente factuale căci, de pildă, modernizarea Japoniei nu ar fi fost posibilă fără „revizia” culturală înregistrată de Reforma Taika (secolul al 7-lea), restaurația Meiji (secolul al 19-lea) și ocuparea străină de după al Doilea Război Mondial. Modernizarea Chinei are, la rândul ei, surse culturale identificabile și a înregistrat, pe parcurs, o „revizie culturală” ce trebuie evocate atunci când este vorba de a dinamiza recentă a societății ei. *Probabil că disponibilitatea la „revizia culturală” este ea însăși indiciu al profunzimii unei culturi.*

IV

Atunci când Argentina a intrat în colapsul economic s-a acuzat prevalența unei ideologii neoliberale împărtășită de regimul postperonist Menem. Atunci când s-a pregătit schimbarea din 1989 din țările Europei Centrale și Răsăritene soluția care s-a configurat – și care s-a dovedit

eficace în demantelarea unui sistem totalitar – a fost eliberarea dreptului la liberă inițiativă, privatizarea întreprinderilor, crearea economiei de piață, a statului de drept, pluralismul politic. Toate acestea proveneau din neoliberalism. Atunci când, în 2008, a izbucnit criza financiară și economică, tocmai piese de bază ale neoliberalismului – mai ales politica „dereglementării” – au fost acuzate ca sursă a crizei, iar măsurile anticriză au debutat, în Germania și SUA, cu ample intervenții ale statului în sprijinul băncilor și marilor companii aflate în pericol. Atunci când s-a reflectat asupra originii crizei instituțiilor, marginalizării valorilor, confuziilor decizionale, incapacității decidenților, marasmului moral, care se trăiesc astăzi, degetul arătător al multor intelectuali de referință s-a îndreptat spre neoliberalism. În sfârșit, cine urmărește seria de decizii și documente ale unor țări din Uniunea Europeană, și chiar ale unor organizații internaționale, și caută să le identifice „viziunea” sau „sursa ideologică”, va ajunge să constate cât de prezentă este viziunea neoliberalismului. *Este vorba, sintetic exprimat, de acea ideologie conform căreia competiția de pe piața deregularizată, în condițiile unui stat minimal, ar fi cheia de boltă a construcției nu numai a unei economii dinamice, ci și a unei societăți emancipate și, până la urmă, a fericirii persoanelor.*

Am arătat în alt loc (Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, 2003) în ce constă liberalismul și ce probleme întâmpină astăzi. Nu reiau prezentarea istorico-teoretică, ci încep cu mențiunea că trebuie făcută distincția între liberalism, noul liberalism al anilor treizeci (inițiat propriu-zis de Walter Lipmann) și neoliberalismul timpului nostru, ce-și are „matricea” în scrierile lui Milton Friedman și Friedrich Hayek. Mă opresc, așadar, asupra caracteristicilor neoliberalismului.

Dacă vrem să înțelegem neoliberalismul, este util să privim în literatura economică a modernității târzii. Aici prevalează încă tendința de a absorbi tematica structurii sociale, a puterii de decizie și a valorilor în calcule ale echilibrului bugetar, care izolează aspectele financiare de politicile economice și de economia existentă (așa cum am arătat în Andrei Marga, *Criza și după criză*, Eikon, Cluj, 2010). Acestei tendințe i se opune – este adevărat, deocamdată insuficient – tendința de a tematiza limitele creșterii economice, dependențele raționalizării economice de însăși metoda de analiză. Raportul Meadows (1970) a atras atenția asupra faptului că sunt energii neregenerabile (energia resurselor fosile), care stabilesc de la început limite creșterii economice. Ernst Friedrich Schumacher (*Small is beautiful*, 1973) a arătat că gigantismul economic distruge, prin implicații, individualitatea umană, Robert Heilbroner (*Business Civilization in Decline*, 1976) a argumentat teza declinului „civilizației afacerilor”, după ce John K. Galbraith (*The Era of Opulence*, 1961) a criticat creditul de consum, arătând că oamenii sunt încurajați, în condițiile expansiunii acestuia, mai mult să acumuleze bunuri de consum, decât să reflecteze. Această tendință este confirmată tot mai mult în ipotezele ei, dar dominația pe scena discuțiilor aparține primei tendințe, care se revendică, deja în premise, din condițiile globalizării (mondializării).

ipote(nu)ze

Constantin Hagea: o conștiință în acțiune și o jertfă pentru Ardeal

Vasile Gogea

Andrei Florian

Altar 9

Rîndurile acestea îmi sunt prilejuite de apariția a două volume excepționale prin aspect, valoare și conținut cu funcție recuperatoare de memorie, dar și formatoare de conștiință. Este vorba despre *Pagini de istorie trăită. De la Diktatul de la Viena la Războiul din Răsărit și Suflet ardelean. Publicistică din perioada 1936 - 1944*, semnate de Constantin Hagea, ediții alcătuite și îngrijite de Mircea Popa și Traian Bradea, beneficiind de o prefață datorată criticului și istoricului literar, Mircea Popa, și tipărite prin efortul generos al Editurii Eikon, în 2010. *Cine este* (putem folosi timpul prezent, datorită acestor volume postume!) *Constantin Hagea?* Iată ce aflăm dintr-o sintetică notă biografică, pe fața a IV-a a copertii primului volum dintre cele două amintite: “Constantin Hagea, fiul lui Pamfil și Paraschiva, s-a născut la 29 ianuarie 1905 în Măgina, județul Alba. A fost arestat la 6 august 1954, iar prin sentința nr. 876/16.07.1955 a tribunalului Militar Teritorial București a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru <crima de uneltire contra ordinii sociale> și la 18 ani de detenție grea pentru <crima de activitate intensă contra clasei muncitoare>. S-a dispus să se execute pedeapsa cea mai grea. A decedat în anul 1960, în Penitenciarul de la Râmnicu-Sărat. Prin decizia nr. 1332 din 10 mai 1995 a Curții Supreme de Justiție s-a admis recursul declarat de Procurorul general și s-a dispus achitarea

pentru infracțiunile reținute.” Deși puțin, deja foarte mult. Să adăugăm, totuși, că autorul a fost licențiat și doctor în drept, un fruntaș, alături de elita acestei părți de țară, al Partidului Național Țărănesc și un gazetar cu autoritate și mare influență în epocă, poziții de pe care a luptat cu consecvență, fidel ideilor lui Iuliu Maniu, pentru valorile democrației, virtuți pentru care a plătit cu viața în regimul comunist. Trebuie să mai spunem, pentru început, că aceste volume văd lumina tiparului și datorită devotamentului exemplar pentru memoria și moștenirea spirituală lăsată de această figură reprezentativă a patriotismului militant, viguros, specific ardelenilor, al nepotului acestuia, Liviu Hagea.

“Constantin Hagea a îmbrățișat gazetăria animată de cele mai înalte idealuri și nădejdi ale neamului românesc din Ardeal. A fost, cu adevărat, un ardelean autentic. (...) Prin publicistica sa a contribuit la întărirea unității provinciilor românești, scriind de la Cluj, de la Sibiu, de la Lugoj, de la București sau de la Chișinău și Tighina. Prin scrisul său cald, demn și întremător – din țară sau de pe frontul de răsărit al dorinței de reîntregire – a dorit să picure speranță și încredere, înțelegere și curățenie sufletească, credință și mândrie.” notează acesta.

Primul volum recuperează o parte din publicistica desfășurată de cel evocat în ziarul *România Nouă*,

Dreptatea, Ardealul și în Calendarul Ardealului 1943 – redactat împreună cu Corneliu Coposu și Iustin Ilieșiu. Un fragment din, mereu actual prin dimensiunea morală, articolul *Misiunea presei*, semnat de Constantin Hagea în ziarul *Ardealul*, II, nr.12, 20 martie 1943 merită citat, chiar fără comentarii:

“Mînuitorii de condei, conștienți de marea lor misiune, se vor ocupa în primul rînd de problemele ce se desprind din credințele și vrerile poporului respectiv. Nimic, în schimb, despre ceea ce este străin de sufletul și aspirațiile acestui popor. nu de altceva, dar ca să nu-l ducă în rătăcire. Fiindcă nimeni și nimic pe lume nu poate ajuta sau strica mai mult sufletul poporului decît înseși gazetele și gazetarii. O presă coruptă, și care nu ține seama de problemele vitale ale statului respectiv, de trecutul lui, de năzuințele lui, de tradițiile lui, va aduce atîta stricăciune și pacoste cît un șir întreg de războaie nenorocite; și, dimpotrivă, o presă conștientă, însuflețită de idealuri generoase, ținînd seama de durerile și bucuriile celor mulți, poate aduce mari binefaceri țării și națiunii. (...)”

În ce ne privește pe noi gazetarii din Ardeal, se știe că avem o nespuse de prețioasă tradiție. Figuri strălucite de mînuitori ai condeului gazetăresc, ne-au dat o pildă mereu vie de felul cum trebuie înțeleasă și împlinită această prea nobilă îndeletnicire.”

În septembrie 1940, imediat după Diktatul de la Viena, Constantin Hagea scrie și tipărește la tipografia Lovrov din Arad, cartea *Plînge Ardealul!*... în care, așa cum se reține și în prefață, „dă explicații amănunțite despre împrejurările în care a avut loc acest odios act imperialisto-fascist și asupra gravelor lui implicații și repercusiuni în viața neamului nostru. Cartea lui Hagea, deși are un număr limitat de pagini, este o dovadă elocventă a faptului că actul în sine, cel pe care și-a pus semnătura ministrul Mihail Manoilescu la Viena, n-a fost niciodată acceptat, nici validat de cele două mari partide ale neamului, Partidul Național Țărănesc și Partidul Liberal, și că marii lui conducători, Iuliu Maniu din partea Partidului Național Țărănesc și Dinu Brătianu din partea Partidului Liberal nu s-au împăcat deloc cu actul de capitulare semnat în împrejurări tragice la Viena, cînd reprezentanților noștri nu li s-a dat voie să-și expună argumentele, fiind doar obligați, sub presiune politică extraordinară, să accepte așa-zisul <arbitraj> al celor două puteri fasciste europene, Germania și Italia.”

Pe lângă textul acestei cărți-document, volumul al II-lea mai cuprinde un excepțional “jurnal de front”, *Zile și nopți în Stepa Nogaică. Însemnări de război*, precum și o *Addenda*, în care sunt recuperate *Cîntece de pe zonă* și un grupaj de *Poezii rămase în manuscris*. Iată o pagină din “însemnările de război”, din care transpar, dincolo de consemnarea faptelor și a acțiunilor militare ale Armatei Regale Române, semnificații mai înalte, al căror sens pare atît de îndepărtat astăzi, deși atît de necesar:

“Comunicatele spuneau doar, că bătălia de la marea de Azov s-a terminat. Însă grozăvia ei n-o cunosc decît aceia care au trăit-o în zilele acelea grele de la sfîrșitul lui septembrie. Cîtă energie românească s-a consumat, de la soldat și pînă la comandant, cîte nopți s-au scurs fără odihnă, fără o clipă de răgaz! Cît sînge a curs și încă din cel mai nobil! Cîte vieți tinere vor lipsi neamului românesc, din cele mai prețioase! Toate acestea pentru cinstea armatei, pentru mărirea patriei și ca răspuns binemeritat al umilinței din vara anului 1940.” (este vorba de raptul Basarabiei de către Rusia Sovietică)

Și, nu mă pot abține să nu mă întreb, la rîndul meu, cîtă energie românească se pierde azi, în vreme de pace, prin plecarea în masă din țară a tineretului instruit?

Despre boală

Doina Cozman

Király V. István, *A betegség - az élelétehetősége. Prolegoména az emberi betegség filozófiájához (Részletes angol nyelvű összefoglalóval) / Illness - A Possibility of the Living Being. Prolegomena to the Philosophy of Human Illness (A Detailed English Summary)*, Kalligram, Pozsony (Bratislava), 2011, 198 p., ISBN 978-80-8101-499-4.

Volumul de față, publicat în limba maghiară la editura Kalligram din Bratislava, e compus din două părți inegale ca lungime, dar conectate organic, care se întrepătrund prin subiectul tratat. Acestea sunt completate de un amplu rezumat în limba engleză, după cum ne este indicat chiar din titlul lucrării lui Király István. Scopul declarat al autorului a fost acela de a sublinia condițiile unui contact filozofic și existențial cu ampla chestiune a bolii umane, căreia îi este dedicat chiar primul capitol, intitulat „Boala - O posibilitate a ființei vii”. Al doilea capitol este dedicat problematicii bolii și libertății umane.

De la început trebuie să remarcăm că pe întreg parcursul lucrării sale, autorul s-a arătat extrem de preocupat să definească termenii cu care operează, aspect demn de remarcat, întrucât deseori, chiar în lucrări cu pretenții, unii termeni sunt folosiți în mod eronat, conducând la teoretizări fără o bază reală. Totuși am putea spune că expresiile contemporane nouă pentru *dynamis*, *energeia*, *entelecheia*, *steresis*, nu sunt folosite în limbajul contemporan neapărat în sens greșit. Am putea observa că în decursul multor milenii de folosință cuvintele au fugit de acasă (din Elada?), și și-au pierdut ținta inițială, devenind între-

timp niște prieteni falși (*false friends*), cu înțelesuri neclare sau chiar opuse sensului de origine.

Király István își construiește demersul teoretic pornind de la faptul că experiența bolii este una de neevitat pentru orice ființă vie, fie aceasta evoluată sau nu, căci autorul identifică în spatele unor boli care amenință existența umană alte existențe, alte organisme vii, anume viruși sau bacterii. În această situație existența unor organisme e condiționată de degradarea fizică a altor ființe vii, viața unora depinde de moartea altora, realizând o permanentă reiterare a circuitului vieții în natură.

Boala reprezintă pericolul existenței, o devenire de la care nimeni nu este scutit în evoluția sa. Astfel, în decursul vieții sale, oricare om experimentează boala într-o oarecare formă, mai simplă sau mai complicată. În acest context, este extrem de natural faptul că oamenii se referă la boală, indiferent de forma pe care o îmbracă, într-o manieră destul de fixă, medicală, luând în considerare observarea și studiul ei, profilaxia și prevenția, sau chiar posibilitatea ei de vindecare. În acest context, în viziunea lui Király István, se impune necesitatea răspunsului la întrebări precum: mai sunt necesare alte tipuri de investigații sau meditații pe tema bolii, cum ar fi cele filozofice, respectiv cum ar contribui aceste investigații la înțelegerea stării de boală. În opinia sa, cunoașterea bolii nu ar fi completă, dacă ar fi limitată doar la viziunea medicală, iar o dovadă a acestei opinii e faptul că există instituții și discipline consacrate deja de mult timp, care se preocupă de boală și de posibilitățile ei, apelând la formule de investigație complementare medicinei.

Filozofic, în limitele posibilului, ființa umană

experimentează boala ca pe o posibilitate permanentă, boala fiind un aspect al esenței vieții. Acest prim aspect e analizat de către autor, prin deconstruirea și reconstruirea termenului „posibilitate”, în toate accepțiunile sale: de la ceea ce se poate întâmpla sau produce, la ceea ce poate fi amânat, dar și drept ceva ce e imperfect, neîmplinit, opus realității, factualului. Prin posibilitatea naturii sale, boala ține de esența vieții, deci nu poate fi considerată eventuală, neimportantă. Cu toate acestea, normalitatea vieții, norma e reprezentată de sănătate, de absența bolii.

Autorul nu ocolește nici subiectul apariției bolii și a vindecării în viziunea creștină, știut fiind că în viziunea creștină, boala era consecința păcatului original, un semn al pedepsei divine. În prelungirea acestei idei, orice vindecare nu se putea produce decât prin mijlocirea divinului, prin manifestarea grației divine.

În partea a doua a studiului, intitulat „Boală și libertate”, Király István a încercat să analizeze felul în care libertatea ființei umane e condiționată de prezența unei boli. Orice îmbolnăvire induce modificări, reorganizări ale vieții omului, afectează calitatea vieții, reprezintă o provocare la adresa libertății umane, cu atât mai mult cu cât omul bolnav devine deseori dependent de ajutorul altor persoane. Boala reconstruiește libertatea umană, ridică provocări la adresa ei.

Prin contactul său nemijlocit cu boala, omul trage multe învățăminte, experimentează noi forme ale existenței umane, e silit să își clarifice multe aspecte ale vieții. Boala testează câteva constante ale existenței, cum ar fi sănătatea, viața, moartea și chiar prețul libertății, toate puse sub semnul întrebării prin chiar posibilitatea lipsei lor, la un moment dat.

În viziunea autorului, boala e simultan o posibilitate a ființelor vii, fiind totodată ceva ce însoțește persoana bolnavă în restul existenței sale. Persoana bolnavă e vie, dar își împarte existența cu boala sa; totodată, împarte experiența bolii cu alte persoane, care astfel, la rândul lor, experimentează boala și efectele ei, devenind totodată mai conștienți de posibilitatea care îi privește și pe ei. Aceasta este o constantă a ființelor umane, deoarece animalele bolnave sau sănătoase nu au perspectiva mortalității, a finitudinii vieții.

A te declara sănătos atunci când te simți bine, adică atunci când sesizezi că te afli într-o stare de bine (*well-being*) este un neadevăr, căci în fiecare zi organismul produce câteva celule canceroase, iar plăcile ateromatoase de pe endoteliul vaselor sanghine apar încă din prima tinerețe.

A te declara bolnav, atunci când ești plin de vigoare, optimism, entuziasm și energie este deopotrivă un non-sens. Atunci ce mai poți crede despre tine? Cred că intenția lui Király István a fost să pună aceasta problemă a stabilirii graniței între sănătate și boală sub lupa analizei filozofice, tocmai din dorința spulberării acestei granițe. Știm că în medicină granița dintre normal și anormal poate fi evaluată după criterii normative (cel mai frecvent), valorice sau funcționale, dar la nivelul evaluării omului ca existență autoperceptută toate aceste criterii (operaționale) devin futilitate.

Viața, moartea, boala reprezintă constante ale vieții umane, iar Király István reiterează în cadrul acestui volum preocupări mai vechi ale sale, cu scopul declarat de a sublinia necesitatea unei abordări filozofice a unui aspect consacrat în lumea medicală: boala și posibilitatea omului de a se raporta la aceasta, în prezența sau absența ei.

Andrei Florian

Cununa flăcării de gheață

opinii

Critica literară - proptea sau obstacol pentru literatură?

Cristina Nemerovski

Este imposibil de negat faptul că literatura română s-a diversificat foarte mult în ultimii ani, devenind, pe de o parte, tot mai profesionistă, pe de alta, reușind să vină, pe cât posibil, în întâmpinarea gusturilor variate, exigente și uneori haotice ale publicului. În ce privește prima afirmație, avem ca exemple scriitorii români care scriu după un program strict, care colaborează cu editurile pe baza unor contracte ce nu sunt cu nimic mai prejos față de cele din țările civilizate; un plus la acest capitol este și apariția agentului literar, un intermediar care începe să-și facă timid simțită prezența și în viața scriitorului român. În ce privește gusturile împărțite și diverse ale publicului, acesta este doar un simptom al normalității, un semn că și publicul de carte din România învață să aibă propriile preferințe în materie de literatură, lăsând în urmă perioada tristă în care singurele cărți pe care cititorii aveau voie să le aprecieze erau cele "oficiale", de manual. În aceste condiții, este firesc să avem autori de literatură SF și fantasy, autori de literatură pentru copii, autori de cărți de acțiune, thriller, poezie, teatru, pentru adolescenți, pentru femei, horror, de dragoste, literatură filosofică și lista este foarte, foarte lungă. Pe lângă tematica diversă avem, cum e și firesc, abordări radical opuse: avem scriitori conservatori, care merg pe urmele celor care au deschis deja un drum, dar avem și autori îndrăzneți, care inovează; avem autori care folosesc un limbaj și o construcție accesibile publicului larg, dar avem și autori care se adresează doar unui segment specific; avem cărți scrise într-un limbaj cuminte, care nu lezează pudoarea sau falsa pudoare, și cărți pe care trebuie să le ascunzi în bibliotecă atunci când vin bunicii în vizită.

Așadar, această efervescență literară este indubitabil un lucru foarte bun. Ce ne facem însă când nu posedăm o critică literară care s-o evalueze dacă nu corect și exhaustiv, cel puțin decent? Ce ne facem când critica literară nu poate ține pasul cu

Andrei Florian

literatura și evoluția ei?

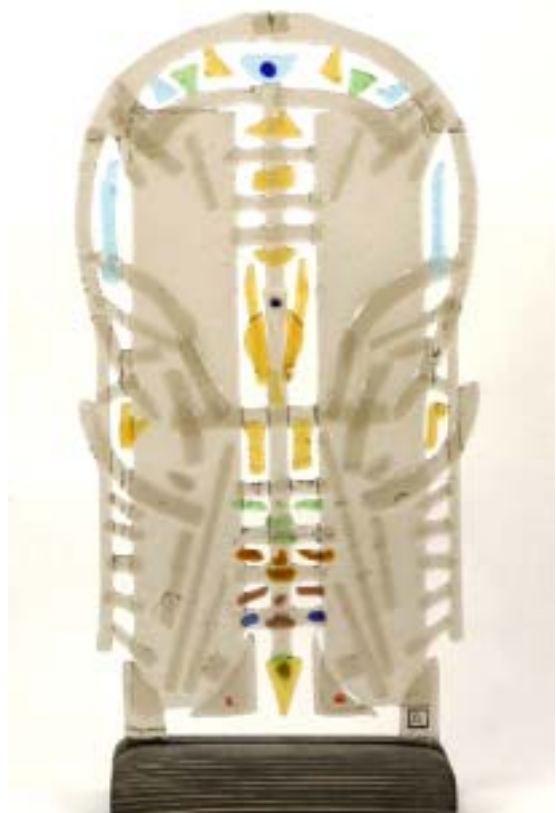
Cumva, incapacitatea criticii de a ține pasul cu literatura este explicabilă. În timp ce literatura se naște dintr-o nevoie intimă, puternică, naturală de a crea, de a împărtăși publicului stări, sentimente, gânduri, de a spune o poveste sau alta, critica se naște artificial, din dorința - uneori desuetă - de a media întâlnirea literaturii cu cititorul. Scriitorul dă naștere literaturii pentru că nu poate altfel; criticul alege să scrie despre cărți pentru că în mod rațional, conștient și calculat crede că este bine să facă acest lucru. Așadar, avem de o parte visceralitate și impetuoșitate, de cealaltă, o alegere. În momentul în care nu simți nevoia interioară, imposibil de reprimat, de a face un lucru, el poate ajunge pentru tine o povară, un cui în talpă care te sâcăie - cum se pare că a devenit, în ultima vreme, literatura pentru criticii mioritici.

Reproșurile care îi pot fi aduse criticii literare sunt nenumărate. Nu este deloc o ciudățenie faptul că tocmai scriitorii sunt cei care încearcă să-i atragă atenția criticii că pierde din ce în ce mai mult teren - este firesc ca ei să fie primii care observă semnele acestei decăderi. Nu de multe ori, am fost oripilat să citesc recenzii de un ridicol absolut la cărți ale unor scriitori care au fost pentru mine o revelație; la fel, sentimentul de amuzament absurd când descoperi elogii aduse de critică unor cărți din subsolul literaturii (acesta fiind, desigur, un eufemism). Nu trebuie uitat că scriitorul este și cel mai avizat cititor. Nu criticul, ci scriitorul. Caracteristica de cititor avizat nu ți-o dă diploma unei facultăți de litere, așa cum nu ți-o oferă nici teancurile de cărți parcurse. Este o consecință în primul rând a pasiunii tale pentru literatură, a familiarității cu această artă prin care, iubind-o, ajungi să îi vezi atât atracțiile și vârfulurile, cât și

punctele slabe. Scriitorul bun și autentic poate cel mai bine să aprecieze valoarea unei cărți, el fiind scufundat în această activitate, cunoscându-i atât momentele privilegiate de inspirație și spor, cât și pe cele de chin, plictis și sterilitate. Așadar, nimic anormal în faptul că scriitorul e primul care trage semnalul de alarmă în privința criticii literare.

Și ce acuzații se aduc recent criticii literare? Prea multe și, din păcate, fiecare din ele la fel de întemeiată ca și celelalte. Critica literară este învechită, este unidirecțională, e subordonată intereselor de gașcă, e atașată unei edituri sau unei reviste, practică cenzura, e leneșă, nu are viziune, discernământ, simțul valorii autentice, nu ține pasul cu celelalte arte, e prăfuită, îi lipsește diversitatea, a pierdut însăși pasiunea lecturii. Pentru oricare din aceste acuzații se pot aduce argumente pe sute de pagini... Cred însă că neajunsul cel mai grav al criticii literare este prăpăstia pe care o creează între literatură și public, devenind, astfel, dintr-un sprijinitor firesc al creației literare (scopul declarat și inițial al criticii literare), un bolovan pe care cititorul trebuie să-l ridice și să-l dea deoparte pentru a avea acces la literatura propriu-zisă. Eșuând în a percepe și prezenta literatura de azi în întreaga ei diversitate și efervescență, criticul literar îi prezintă cititorului un portret fals al literaturii, un portret trunchiat și măsluit după chipul și asemănarea criticului: șters, forțat, expirat, plicticos, prăfuit, urât mirositor, într-un cuvânt - neinteresant. Acest portret, care nu face deloc dreptate literaturii existente, îl îndepărtează de autorii autohtoni pe cititorul credul și impresionabil, făcându-l să caute plăcerea lecturii pe rafturile cu autori străini. Orice sondaj am face printre tinerii cititori, aceștia vor spune că literatura străină este mai atractivă, deoarece ei asociază literatura română cu scriitorii pe care i-au tocit în manuale; 90 la sută din vină pentru situația aceasta o poartă critica literară, pentru că nu știe să convingă publicul tânăr că există atâția și atâția autori buni, vii, tineri, care se pot oricând duela cu autorii străini pe val. Dar, firește, pentru a convinge publicul să acorde o șansă literaturii române de azi, criticul nu are cum să o prezinte așa cum o prezenta în urmă cu 40 de ani; el trebuie să învețe să vorbească despre cărți pe un ton firesc, cald, fără emfază și snobisme, fără limbaj de lemn, fără dorința de a epata - el trebuie să realizeze că nu este la catedră, în fața unor studenți care stau nemișcați cu mâinile la spate, ci în fața unor oameni cu care discută așa cum ar vorbi cu niște cunoscuți la o cafea. Din ce a demonstrat în mare parte până acum, criticul este însă incapabil s-o facă. Se complăce în cutume confortabile, își dorește familiarul, banalul, în locul provocărilor adevărate. Cititorul nu poate fi atras spre literatură decât dacă îi arăți pasiune pentru scris și sinceritate, dacă el vede la tine măcar o urmă de entuziasm față de cărțile pe care alegi să i le prezinți.

Soluția, dacă se poate vorbi despre așa ceva, vine chiar din partea cititorului. Obosit și plictisit de limbajul prăfuit al criticului, care nu-i spune mai nimic, alege să tragă aer în piept și să ridice bolovanul din calea sa, pentru a descoperi pe cont propriu literatura. Că o face bine, că o face rău, asta ține de aptitudinile fiecărui cititor în parte. Ce este cu adevărat fascinant e că literatura are încă intactă această incredibilă putere de seducție care o poate face să se lipsească, oricând e cazul, de o proptea care nu mai folosește la nimic.

Andrei Florian

Altar 4

Prof. univ. dr. Ion Bălin (1947 - 2006)

Nicolae Iuga

Filosoful Ion Bălin, Jean pentru prieteni, s-a născut la 1 ianuarie 1947 în Călinești (Maramureș). Urmează Liceul Pedagogic din Sighetu Marmăției, pe care îl absolvă în 1966. Între 1966-1971 este student la Facultatea de Filosofie a Universității din București, remarcat ca un vârf al generației sale. La absolvirea facultății lucrează, pentru scurtă vreme (în 1971 - 1972), la un ziar în București, după care va fi profesor de filosofie la Liceul „Dragoș Vodă” din Sighet, între 1972-1978. În anul 1978 pleacă, prin concurs, asistent universitar la Catedra de Logică a Institutului Politehnic din București, unde va rămâne până în anul 2001, când pleacă la Universitatea „Titu Maiorescu” și funcționează aici ca profesor universitar până la sfârșitul prematur al vieții sale. Doctoratul în Filosofie îl susține la Universitatea din București, în 1984, cu o teză referitoare la semiotica discursului artistic. După 1990, este fondatorul și mentorul celebrului săptămânal de satiră politică, „Academia Cațavencu”, majoritatea redactorilor de aici fiind foști studenți ai profesorului Bălin. Între anii 1997 - 2001 a fost ambasador al României în Regatul Marocului, unde a avut o prestație diplomatică excepțională, fiind decorat de către Regele Marocului cu Ordinul de Mare Comandor

al Casei Regale. În ultimii trei - patru ani ai vieții, și-a petrecut o mare parte a timpului la Baia Mare, unde a fondat săptămânalul regional „Jurnalul de Vineri”. A fost îndrumător de doctorat în Filosofie la Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj, fiind adus aici de către congenerul său Andrei Marga, de care l-a legat o strânsă și îndelungată prietenie.

Filosoful Ion Bălin avea o inteligență strălucită și o erudiție vie, inegalabilă. Ironia sa era caustică, în maniera lui Voltaire. Când contrazicea pe cineva, prelua afirmațiile preopinente și le dezvolta, cu voluptate și persuasiune irezistibilă, până la cel mai desăvârșit absurd. Când se deda la astfel de exerciții, ludice în fond, în jurul lui se crea o atmosferă de balamuc. Era ca un spectacol al puterii spiritului asupra lumii obiectuale, al spiritului care este capabil să dizolve totul. Cunoștea miraculos limba română, de la profunzimile ei arhaice, până la performarea ei savantă și neologistică la extrem. Felul său de a vorbi avea câte ceva din profunzimea lui Noica, din măreția lui Țuțea și din versatilitatea lui Călinescu.

Moare, din cauza unor afecțiuni renale, la 3 aprilie 2006, la București, în etate de 59 de ani.

Cărțile pe care le-a lăsat în urma sa sunt:

Reflecții de semiologia literaturii, Pan Publishing House, 1995; *Silogistica tradițională și modernă. Contribuții românești*, Ed. Nemira, București, 1996 (Premiul Academiei Române, 1997); *Forme și operații logice*, Editura științifică, București, 1998; *Sociologia noologică*, Ed. Nemira, București, 2003.

Andrei Florian - un alt „drum spre Centru”

(urmare din pagina 36)

discursul plastic al lui Andrei Florian se desfășoară sub semnul transcenderii granițelor, instituindu-se într-un amplu sistem de reflecții, în termenii artelor vizuale, asupra corpului/corporalității ca entitate duală ființial-obiectuală, limită și vehicol al pelerinajului interior, în propriul „drum spre Centru”.

Deși exercitată sub imperiul exigențelor unei contemporaneități saturate de metatexte, metalimbaje, lectura eclectică, *multilevel* și accentuat „culturală” a corporalității nu alterează, însă, în esență, instinctul de practician al artistului, care dispune cvasidemiurgic de materiile in-formante, orchestrând cu nedisimulată virtuozitate vastul cortegiu de „efecte” aferente - transparențe, opacități, reflexii, irizări, texturi, vibrații cromatice, suprapuneri ori incluziuni de materii/corpurii „alogene” ș. a. - aservindu-și, tactic pe cât posibil, imponderabilele generate de acest demers.

Structuri coerente, complexe, deseori închise/monadice, lucrările seriei *Arhetip/Arhetipare* au ceva din prestanța unei revelații, o anume inefabilă „certitudine”, dar care, însă, la o lectură secundă, pot fi citite și cu semn schimbat, ca „potențial de problematizare” nelimitat, deschidere de tip „cutia Pandorei”, către nebănuite sensuri dormitânde undeva între pliurile unei teme

aparent „rezolvate”. Mix de rebeliune și tainic act sacrificial, iscate într-o logică formală personalizată, aflată la antipodul conceptual - să zicem, al icoanei bizantine -, acestea par a figura efortul (patetic/sublim) de a accede a ființei umane în sferile înalte ale puterii transcendente, trecând varii praguri de inițiere, păstrând, însă, tăcerea asupra „deșertării de sine” a divinității venite în întâmpinarea creației sale „căzute în Istorie”.

Sugestia unor paradoxale, atemporale,

Andrei Florian

Om

secrete „geometrii organice”, active de la nivel molecular la cel... intergalactic persistă la nivelul întregii serii, cu acutizări în cazul unor cicluri precum *Altar* ori *Portal*, ce par savante ilustrații tridimensionale la un curs de paleoastronautică maya, ori variațiuni pe tema unor *mashrabiyya* medievale levantine, în serii precum *Pomul* ori *Cartea*, ipostaziind motive veterotestamentare ori *Kabbalah* - *Arborele Sephirot*, *Tablele Legilor*, etc. Seria *Cult* surprinde prin proiecții plane a unor prețioase vase rituale re-convertite volumetric la identitatea unui chit fragmentar/restaurat de litomanție druidică, în timp ce *Relicvarii* se evidențiază prin revelarea naturii speciale a relației *om-obiect-divinitate*, în termenii dăruirii/cuprinderii/protejării unde omul este cel ce se oferă prin dublul său obiectualizat, transfigurat plastic. Obiectului i se negociază identitatea afectivă, spațială și temporală în orizontul posibilului/imaginarului, iar divinității, concomitent acoperite și descoperite, îi revine statutul de sursă iradiantă, pulsantă, a *Sophiei*, sub *specie aeternitatis*.

Tentativă *sui generis* de *up-gradare* a modalității de raportare la sinele propriu, la alteritate ori divinitate, metaforele plastice ale lui Andrei Florian se constituie atât într-o consistentă „mărturie ronde-bosse”, în ceramică și sticlă, a stagiului actual atins în prospecțiunile sale artistice, cât și ca parte a unei transpersonale pledoarii pentru emergența unei „noi ordini vizuale”.

Despre restaurarea tablourilor (II)

Sultana-Ruxandra Polizu

Planourile fotografice prezentate în expoziție ilustrează aspecte de ansamblu și de detaliu dinaintea, din timpul și după efectuarea operațiilor de conservare-restaurare, fotografiile în lumină directă, razantă, ultra-violetă cu explicații privind descrierea lucrării și fișa de restaurare cu menționarea pe scurt, a etapelor de lucru.

În prezentul articol, mi-am propus să aduc unele completări și lămuriri la fotografiile și textele explicative deja prezentate în expoziție, prin panourile fotografice adiacente fiecărui tablou restaurat, referindu-mă la lucrările de restaurare a două capodopere - Nicolae Grigorescu, "Claie de fân" și Ștefan Luchian, "Flori și cană (Albăstrele)" - care fac parte din Galeria Națională a Muzeului de Artă Cluj-Napoca și care, datorită stării precare de conservare în care se aflau, au fost retrase din Galerie în anul 2011. În urma procesului de restaurare, aceste două tablouri și-au reluat locul în colecția permanentă a muzeului, într-o nouă prezentare.

Celelalte șase tablouri restaurate - Mednyánszky László, "Atmosferă de dimineață", Iványi Grünwald Béla, "Peisaj cu o moară", Barabás Miklós, "Portretul lui Kemény Zsigmond", Maticska Jenő, "Peisaj de iarnă", Szopós Sándor, "Autoportret", Gyárfás Jenő, "Kovács Sándor" - prezente în acest moment în expoziția "Lucrări din patrimoniul Muzeului de Artă Cluj-Napoca, restaurate în 2012", vor fi valorificate în cursul acestui an prin două expoziții temporare dedicate peisajului și respectiv portretisticii transilvănene din secolul al-XIX-lea.

Nicolae Grigorescu, "Claie de fân"

Datate - (18)96, ulei / panou lemn, dimensiuni 24,6 x 45,1 cm, nr. inv. ma. 125

În istoria artei românești, impresionismul a fost deseori asociat cu numele lui Grigorescu. Originile câmpenești ale artistului îi vor oferi acestuia permanenta conștiință a apartenenței la natură. Pictura în aer liber, la șevalet, contactul cu existența reală a lucrurilor din natură, preocuparea pentru tonurile clare, sub influența vibrațiilor luminii, tehnica picturii în tușe mărunte, alăturate, suprapuse și în culori pure, neamestecate pe paletă, sunt principalele elemente artistice ce-l apropie pe Grigorescu de curentul impresionist.

Acest tablou, intrat în patrimoniul Muzeului de Artă Cluj în anul 1952, prezintă trăsăturile stilistice caracteristice perioadei de deplină maturitate creatoare a operei pictorului - calități de ordin compozițional, cromatic, luminozitate și pensulație specifice.

Starea de conservare a tabloului în momentul în care acesta a fost adus în atelierul de restaurare era următoarea: panoul din lemn de nuc, cu o grosime de 5 mm prezenta o fisură curbilinie amplasată în jumătatea din dreapta, fisură vizibilă atât pe față cât și pe versoul tabloului. Din cercetările noastre am tras concluzia că această fisură a existat, sub o formă mai restrânsă, încă din momentul realizării picturii și s-a datorat unei deficiențe de material. Alte degradări prezente au constat în existența unor mici lacune ale stratului pictural amplasate perimetral și un strat protector de verni foarte înbrunat, îmbătrânit, cu murdărie superficială și aderentă care schimba foarte

mult cromatica inițială a tabloului.

Tratamentul de restaurare aplicat tabloului a constat în diverse operațiuni distincte.

Pe versoul panoului s-a procedat la curățarea chitului din zona fisurii, consolidarea panoului de nuc cu 4 tacheți din aceeași esență lemnoasă și integrarea cromatică în manieră imitativă. De asemenea, eticheta care marchează participarea lucrării la Expoziția comemorativă N. Grigorescu din anul 1957 de la Muzeul de Artă al R.P.R. a fost curățată, conservată, dublată și refixată pe verso. Pentru intervențiile la suportul de lemn și la etichetă, atelierul nostru a colaborat cu un specialist restaurator lemn de la Muzeul Aman (București) și un specialist restaurator hârtie de la Muzeul Național de Artă al României.

Pe fața tabloului s-a îndepărtat verniul vechi, îmbătrânit, s-au chituit lacunele din stratul pictural, urmate de integrarea cromatică și aplicarea unui strat protector de verni final.

Tabloul a beneficiat și de o cercetare științifică în cadrul laboratorului de investigații fizico-chimice al Muzeului Național de Istorie a României prin studierea XRF (fluorescență de raze X cu spectrometru portabil), prin care s-au identificat pigmentii folosiți și compoziția stratului de preparare, materiale cunoscute ca făcând parte din tehnica de execuție a lui Grigorescu.

Prin restaurare tabloul a fost stabilizat, fisura suportului consolidată, iar pictura și-a recăpătat cromatica și strălucirea inițială.

Ștefan Luchian, "Flori și cană (albăstrele)"
ulei / carton, dimensiuni 42 x 65,8 cm,
nr. inv. ma 66

Picturile cu flori, unul dintre cele mai bogate capitole ale operei lui Luchian, sunt cele în care se realizează desăvârșirea măiestriei artistului, considerat "genialul interpret al acestui motiv." Totodată, Luchian este cel care dezvoltă tematica florilor, transformând-o într-un gen de sine stătător în pictura românească. Simbolistica florilor lui Luchian este una vastă, începând cu dragostea pentru viață, admirația perfecțiunii naturii, dorința de libertate în natură și până la metafore legate de rostul picturii și rolul artistului. Ele sunt investite cu capacitatea de a exprima stări sufletești - pot fi vesele ori triste, optimiste ori resemnate - având limbaj și afectivitate omenești.

Acest tablou a intrat în patrimoniul Muzeului de Artă Cluj în anul 1952.

Cercetând starea de conservare a acestui tablou în momentul în care a fost adus în atelierul de restaurare am constatat că a mai beneficiat, în anul 1978, de unele intervenții precum chituirea și egalizarea verniului, în cadrul muzeal. Suportul lui de carton era într-o stare relativ bună de conservare, cu desprinderi la 3 dintre colțurile sale, iar colțul din stânga sus era rupt și lipsea.

Stratul pictural înregistra lipsuri la colțuri, mici lacune (pe marginea superioară a tabloului și pe marginea din dreapta); se remarcă locale lipsuri în câmpul pictural și unele zgârieturi.

Stratul protector de verni a fost studiat în lumină ultra-violetă și s-a constatat că era neuniform, cu matizări locale, lipsuri și zgârieturi, iar rețușurile

Nicolae Grigorescu - *Claie de fân*
anterioare erau modificate cromatic.

Restaurarea acestui tablou a constat în mai multe operațiuni printre care menționez: consolidarea cartonului la colțuri, completarea colțului lipsă din partea stângă sus; curățarea stratului pictural, îndepărtarea verniului vechi, îmbătrânit și a rețușurilor anterioare.

Pe versoul tabloului s-a executat o curățare cu îndepărtare prafului și murdăriei aderente depuse, scoaterea etichetei (care atestă prezența picturii la expoziția Ștefan Luchian organizată de Muzeul de Artă al R.P.R. în anul 1957) de pe versoul tabloului, conservarea, protecția, dublarea și refixarea acesteia.

Operațiunile executate pe fața tabloului au constat în chituirea lacunelor stratului pictural, integrarea cromatică în manieră imitativă și aplicarea finală a unui strat protector de verni.

În urma operațiilor de restaurare, tabloul a fost stabilizat, deformările suportului înlăturate, lacunele au fost mascate, efectuarea curățării, rețușului cromatic și a vernisării conferindu-i picturii prospețime.

Colaborarea dintre atelierul de conservare-restaurare pictură S.C. Iorux trade srl și Muzeul de Artă Cluj-Napoca a fost extrem de bună și eficientă, iar rezultatele proiectelor și muncii noastre comune sperăm să fie apreciate de către publicul interesat. Acest proiect a fost "cel mai mare proiect al Muzeului în cursul anului trecut", conform declarațiilor dlui Călin Stegorean, directorul Muzeului de Artă Cluj-Napoca.

Demersul nostru a dus la salvarea de la degradare a opt tablouri importante din patrimoniul muzeului și avem speranța că, pe viitor, vom putea continua acțiunile de conservare și restaurare și pentru alte opere reprezentative.

De asemenea, externalizarea activității de restaurare, prin proiectul care a cuprins aceste opt tablouri ale Muzeului de Artă Cluj-Napoca, a fost un succes, sub toate aspectele - organizatoric, cultural, profesional - care creează încrederea statutării unor astfel de colaborări pe viitor.

Picasso, afemeiatul

Claudiu Groza

Titlul de mai sus este mai degrabă cinic față de „subiectul” său, acoperind doar parțial intriga piesei *Minotaur* de Michael Black, înscenată de Ștefan Iordănescu la Teatrul Clasic „Ioan Slavici” din Arad, cu premiera în 7 martie. E cinic titlul pentru că Picasso se dovedește, cel puțin aici, nu un devorator de femei, ci un dependent de afecțiune, tânjind mereu după aceasta, neputând s-o refuze din partea unor noi admiratoare, deși sufletul său încapă mereu și vechile iubiri, fostele amante, străinele, de-acum, soții.

Textul lui Michael Black – dramaturg britanic cu legături în teatrul românesc la începutul anilor 1990 – are o structură... franțuzească, după opinia mea. Este, adică, bazat pe o intrigă intelectualist-psihologică, sondând, cu finețe și în nuanțe delicate, deși ofensive uneori, interacțiunea unor personalități accentuate. „Scriind *Picasso*, analizăm un colosal ego personal”, remarcă de altfel Black pe site-ul său. Piesa datează din 2007 și dezvăluie un fragment postbelic din tumultuoasă viață picassiană, momentul în care acesta avea trei relații concomitent – cu Dora Maar, fostă amantă, celebră fotografă, cu Marie-Therese Walter, mama unuia din copiii săi și fost model al pictorului, și cu Françoise Gilot, o puștoaică ce ia locul celorlalte în inima răsfățatului pictor, devenită apoi și ea o pictoriță și scriitoare renumită. În economia acțiunii intervin alte două personaje „istorice”: celebrul psihanalist Jacques Lacan, un soi de confesor al lui

Picasso, și un ofițer american gay, colecționar de artă.

Intriga se dezvoltă și se susține dialogic în acest text, permițând personajelor să-și exhibe caracterul și temperamentul, de la cel năvalnic, capricios, vulnerabil, agresiv uneori, al lui Picasso, până la cel pragmatic, matur, înțelept, al lui Marie-Therese, cel eterat, sublimat, al depressivei Dora, ori la cel impetuos, impertinent, loliian-provocator al tinerei Françoise. Acțiunea se consumă de fapt în acest careu, ceilalți doi eroi având doar rolul de *raisonneuri*.

Cu ajutorul unei echipe admirabile, regizorul Ștefan Iordănescu edifică un spectacol de mare rafinament, dar și îndeajuns de puternic pentru a trece de bariera intelectualistă. Scenografia Dorotheei Iordănescu reface o atmosferă suprarealistă prin decorul asimetric și costumele picturale ale eroinelor, atmosferă accentuată de videografia sugestiv-picassiană imaginată de Lucian Matei și *light-designul* lui Lucian Moga. Muzica „psihedelică” (*psihodelică*, așa zice mai corect) creată de Ildiko Fogarassy și coregrafia Maurei Cosma întregesc conturul de mare pregnanță vizuală al spectacolului, în care actorii se mișcă cu plasticitate. Adriana Ghiniță redă cu mare finețe și acuratețe ipostaza depresiv-pierdută a Dorei Maar, apoi ținuta „civilă”, normală, fără mister, de-acum, a acesteia; Mariana Tofan Arcereanu întrușchipează foarte bine personajul Marie-Therese, femeia ce nu mai e vrăjită de aura lui Picasso, cunoscându-i toate trucurile și

histrionisme; Florin Covalciuc este un dr. Lacan provocator, stârnitor al contondentei personalității picassiene; Ionel Bulbuc redă un David Pursey complementar dimensiunii artistice a pictorului – pentru că o parte a dialogului e un ochi aruncat în atelierul de creație. Cu mici asperități – conjuncturale, cred – la rolurile masculine, cei patru actori încheagă foarte bine cadrul în care strălucesc „vedetele” acțiunii: Picasso și Françoise.

În partitura principală, Ovidiu Ghiniță e un pivot al spectacolului. Versatil, capabil să moduleze șoapta ca un țipăt și strigătul ca o mărturisire, plin de forță brută dar și cabotin, el construiește un portret uimitor al lui Picasso, dezvăluie o personalitate complexă, bizară, imatură și dezabuzată în același timp, în pandant cu tulburător-expresivul joc de scenă al Mădălinei Ghițescu în Françoise – voluntară și delicios-juvenilă, vicleană și retractilă, îndrăgostită și cerebral-admirativă. O confruntare ce dă firul roșu al spectacolului, cu secvențe remarcabile, de la prima întâlnire a celor doi la retragerea afectivă a lui Picasso, apoi la discursul lui fals-vulnerabil, de fapt rece, cinic, răsfrânt cumva într-un rece misoginism, interesat, al fetei față de „concurrentele” sale.

Minotaur e un spectacol scurt, de puțin peste o oră, ceea ce-l face extrem de „prizabil” de orice spectator, cursiv, cu un dialog savuros, întrucât bine calibrat regizoral, cu necesare contrapuncte „picante” ce sparg dialogul „de idei”, un spectacol rafinat ca un vin vechi și spumos ca o șampanie franțuzească, o poveste de dragoste în răspăr, un menuet complicat și natural al sentimentelor umane.

Shakespeare, cronicar monden

Se rade mult, în hohote, chicotind, cu mâna la gură ori cu toți dinții la vedere, temporizat sau năvalnic, la *Cei doi gentlemen din Verona*, piesa lui Shakespeare montată de Ada Lupu la Teatrul Național din Cluj (cu premiera în 9 martie). Regizoarea timișoreană propune și de această dată un spectacol de mare public – după foarte bine primitul *La răscruce de vânturi*, dar acum în alt registru, firește – fără a face rabat de la ținuta artistică a producției. Evident, se poate discuta mult și bine despre „actualizarea” clasicele, cu argumente pro și contra; cert este că, din ce știu și eu de la shakespearologi reputați, piesele marelui clasic englez se pretează la astfel de adaptări, fiind scrise de la bun început în atentă rezonanță cu gustul spectatorilor. De aia o fi Shakespeare contemporanul nostru pe veci, nu?

Am făcut preambulul de mai sus pentru că Ada Lupu a optat pentru o viziune actualizată, dar nu strident localizată, a acestui text mai puțin „în vogă” al dramaturgului, un text de început, despre care gurile rele exegetice spun că e mai degrabă o jucărie. Or, tocmai această dimensiune e exploatată ingenios de regizoare în montarea sa de la Cluj. Spectacolul e construit pe o traducere nouă, realizată de Codruța Popov și Geanina Jinaru-Dobos – două colaboratoare ale Adei Lupu la Naționalul timișorean –, care elimină din versiunea românească zgura arhaizantă a altor traduceri, mai puțin accesibile publicului de azi. Versiunea scenică folosită are o fluentă notabilă: nu e împănată nici cu vorbe din glosare, dar nici cu expresii stradal-colocviale. E un text care sună firesc românește, pe scurt.

Ca în destule alte piese de Shakespeare, nebuniile iubirii sunt condimentele intrigii și aici. Doi tineri ajung să se îndrăgostească de aceeași fată, unul din ei abandonându-și fără prea multe scrupule fosta iubită. Confuzia situațiilor, manevrele oculte ale servitorilor lor, ale Ducei-mame, bălbele

unui pretendent caraghios și câte alte codițe de diavol care se vâra pe parcurs duc la o comedie alertă, cu final, de bună seamă, fericit. Intriga e îndeajuns de bogată pentru a permite jonglerii actoricești și regizorale bine conduse și jucate cu poftă, iar asta s-a văzut foarte bine în spectacolul de la Național.

Ada Lupu a păstrat cuplurile în complicatul lor ghem de fire: Proteus (Cătălin Herlo) și Valentin (Cristian Grosu) sunt cei doi gentlemen rafinați, băieți de viață, imberb-aventurieri, în complement cu fetele-iubite Iulia (Ramona Dumitrean), cea trădată, voluntar-belicoasă, trăgând cu pistolul, și Silvia (Romina Merei), răsfățată, pisicoasă – chiar cu gheruțele la vedere; lor li se adaugă amozul ridicol Thurio (Dan Chiorean), care complică și mai mult situația.

Pe de altă parte, regizoarea a partajat scriitor partiturile foarte ofertante ale servitorilor, imaginându-i ca dublete și articulându-le replicile dialogale. De aici, o potențare reușită a umorului, servitorii fiind pragmaticii orchestratori ai acțiunii.

Dață în cazul îndrăgostiților actualizarea e mai degrabă de tip situațional (o scenă are loc la spa, alta la mall sau la magazinul de haine, cochetăria e snob-trendy etc.), servitorii au caracterele net aduse la zi. Speed (Matei Rotaru și Miron Maxim) e *hipster*, Launce (Adrian Cucu și Dragoș Pop) e *gay/travestit*, cu celebrul câine Crab – exploatat teatral cel mai mult în montările cu piesa asta – prefăcut în poșetuță ori de-a dreptul invizibil, ca un Godot căinesc; la fel sunt conturați Panthino (Radu Lărgeanu și Cătălin Codreanu) sau Eglamour (Silvia Iorga și Cristian Rigman). Nu lipsesc din secvențele cu aceștia trotinetele, dansurile de club, trimerile la „băieții de după blocuri” și altele, momente savuroase, bine „ambalate”, dar deloc stridente ori supărător-vulgare.

Voluntar ori involuntar, nu știu, regizoarea a conservat un dublu registru marcat chiar de un

exeget clasic al teatrului, Vito Pandolfi, care vorbește (în 1964!) despre „umorismul parodistic al servitorilor [și] lirismul baroc al îndrăgostiților”, exploatându-le abil. Într-adevăr, parodia domină montarea cu *Cei doi gentlemen...*, fie că ne referim la prezența mereu amuzantă a servitorilor, fie la dialogurile emfatic-romanțioase ale îndrăgostiților, fie la dragostea nătâng-ridicolă a lui Thurio („oda” dedicată Silviei e unul din cele mai „tari” momente ale spectacolului), la flirtul fără dileme etice al Ducei (Anca Hanu) chiar cu „pupul” ei de mai deunăzi ori la manierele libertine ale Antoniei (Adriana Băilescu) – de remarcat că Ducele, tatăl Silviei, și Antonio, tatăl lui Proteus, devin aici personaje feminine, accentuând tăvălugul amoros al intrigii. În contrapunct e imaginată doar Lucetta (Irina Wintze), camerista Iuliei, sensibilă și ponderată; o menționez pe Patricia Brad, de asemenea, cuceritor-băiețoasă în rol de Proscris.

Am făcut apel la Pandolfi doar ca să remarc validă lectură scenică a Adei Lupu, care nu trădează deloc spiritul piesei, dimpotrivă, o „aduce la zi” într-o manieră accesibilă, degajată și... shakespeariană.

Nu insist pe interpretarea actorilor de la Naționalul clujean, din motive de spațiu. Oricum, chiar și un rezumat dezlănat precum cel de mai sus cred că e grăitor pentru pofta de joc, bogăția de nuanțe, umorul irezistibil și spiritul de echipă pe care le-au avut în spectacol. La această performanță de amuzament au contribuit și scenograful Adrian Damian (cu un decor clasic-modern, foarte utilitar și simplu, eliminând complicate schimbări), Alina Lățan, creatoarea costumelor foarte *stylish*, *light-designerul* Lucian Moga și excelentul compozitor Tibor Cări, aici cu o partitură atent elaborată, amplă și discretă.

Cei doi gentlemen din Verona e un spectacol pentru toți, o montare alertă și agreabilă, în care Shakespeare iese din manual și intră în club, dacă vreți, alături de noi, ca un cronicar monden al zilei de azi. Și e puțin lucru să-ți fie „tovarăș”?

film

Ursul de Aur pentru *Poziția copilului*

Poziția copilului, cel de-al treilea lungmetraj al lui Călin Peter Netzer (după *Maria*, 2003 și *Medalia de onoare*, 2010), realizat pe un scenariu semnat de Răzvan Rădulescu și Călin Petre Netzer, a înscris încă o premieră în cinematografia română: primul Urs de Aur pentru lungmetraj la Festivalul berlinez. Cu alte cuvinte, a făcut istorie. Mai mult, este, după mai bine de un deceniu, filmul românesc cu cel mai mare număr de spectatori în primul weekend de lansare: aproape 20.000 de oameni au vizionat

pelicula care a mai primit, tot la Berlin, și Premiul FIPRESCI (Federația Internațională a Criticilor de Film). Considerând că este un eveniment mai mult decât notabil, am lansat o anchetă printre critici, păreri fiind, după cum veți putea constata, împărțite. Au răspuns solicitării noastre, în acest număr, Tudor Caranfil, Cătălin Bogdan și Călin Stănculescu, urmând ca în numărul viitor să citiți opiniile Cristinei Zaharia, ale lui Lucian Maier, Claudiu Groza și subsemnatului. (Ioan-Pavel Azap)

Călin Peter Netzer

O privire lucidă... din „poziția copilului”

Tudor Caranfil

Poziția copilului? Ciudat titlu devenit, peste noapte, faimos! Ce-o fi vrând, oare „copilul”, de la mama sa care l-a ocrotit întotdeauna și l-a ținut departe de probele grele ale vieții? Păi, să vedem:

Un fiu de bună și influentă familie, hălăduind pe șosele cu 160 la ora, izbește mortal un elev care se întorcea de la școala satului pe bicicletă. Au avut „ghinion”, și șoferul și victima! Dacă nu accelera primul, nu se întâmpla coliziunea, dar nici dacă forța la 200, nu s-ar mai fi întâlnit. Așa a fost sa fie! – se consolează doamna mamă, care pune în mișcare relații și schimburi de servicii, numai ca juniorul drogat să nu fie depus cumva acolo unde merită, „la răcoare”. Ceea ce urmează apoi pe ecran este o analiză de caz, la rece, a crizei care cutremură o familie disfuncțională.

În argumentul său extracinematografic, autorul susține că, într-o bună măsură, faptele sunt experiență personală, că, într-un fel, filmul de față e autobiografic. Cineastul însuși mărturisește că a strivit o viață la volan și că a scăpat de pedeapsă datorită intervențiilor mamei sale, pe care, tocmai de asta n-o iartă retrospectiv, și întreg filmul, ca atare, nu e decât o spovedanie care i-ar ușura frustrările.

Să reconstituim, deci, mai pe îndelete, faptele:

Peter Călin Netzer, un cineast în vârstă azi de 38 de ani, a emigrat, cu mama sa, în Germania, la opt ani, și s-a întors în țara natală la 19, ca student la Facultatea de regie a IATC. După câteva tentative de atelier studențesc, a debutat în lung-metrajul de ficțiune cu *Maria* (2003). Primul film demara și el de la un fapt divers: o femeie încă frumoasă se pune la discreția șoferilor de autotrenuri ca să-și salveze cei șapte copii infometate. Rezultatul a fost, ca fir narativ, o tipică și schematică melodramă, filmul lui Netzer suferind de maniheism, plasând o sfântă mucenică a maternității, adevărat Iov feminin, printre bestiile sexului opus. Depășind însă povestea care adună, cu voluptate de colecționar, într-o magmă aproape nediferențiată, bețivi, curvari, escroci și alte epave ale societății, Netzer se legitima ca cineast prin concizia punerii în temă, prin compoziția expresiv-elocventă a cadrului (im. Mihai Sârbușcă), prin subtila dirijare a interpreților Diana Dumbravă (Pr. ex-aequo Locarno, Pr. Transilvania), Șerban Ionescu

(Pr. interpretare Locarno, Salonic), Horațiu Mălăieles, Luminița Gheorghiu, Rona Hartner, puși să-și reprime tentația tandreței sub izbucniri de violență, dar și prin coloritul dialogului. În 2010, tânărul cineast termina *Medalia de onoare*, povestea unui veteran de război (Victor Rebengiuc, premiat pentru prestația sa la TIFF) ce primește, din eroare, o decorație care-și greșește adresantul, schimbându-i perspectiva modestei existențe. Subiectul amintea, prin schemă, de unul dintre cele mai legendare rateuri din istoria cinematografului dâmbovițean, *Corigența domnului profesor*. Trambalat, ca și eroul ruginitei comedii, între birocrați fără suflet și perspicacitate, filmul era lipsit de relief psihologic fără a le oferi mai nimic actorilor, cu excepția tăcerilor Cameliei Zorlescu care dobândeau surprinzătoare și multiple valori.

Din pacate, în *Poziția copilului* nu se prea tace, nu există personaje care să-și permită un asemenea lux și, ca în cazul când se face trimitere la „performanța” chirurgului Ciontu, mesajul dialogului scapă inevitabil publicului străin. Dar, datorită probabil scenariului Răzvan Rădulescu, filmul e mai coerent decât primele două, ceea ce a contribuit la aurul celei de a 63-a ediții berlineze. Ar trebui, totuși, să ne păstrăm luciditatea. Noi, cei care am însoțit filmul la Berlin, știm că Ursul cel mare, primul din panoplia de trofee, bogată deja, a cinematografului noastre, a fost o răsplătă conjuncturală, consecința selecției exasperant de debile a competiției berlineze din acest an. În aceste condiții, trofeul a fost distribuit incontestabil pe drept, ceea ce nu înseamnă și că filmul lui Netzer ar fi capodoperă! Pentru a menține viu prestigiul noii noastre cinematografii, trebuie să rămânem conștienți de vulnerabilitățile sale. Oricât de sărbătorit ar fi, de astă dată trofeul ne aduce satisfacția, nu filmul!

Cum foarte frumos o spune, despre *Poziția copilului*, Jay Weisberg de la prestigioasa revistă americană *Variety*, obiectivul lui Andrei Butică “se comportă ca un muscoi care doar din când în când se potolește, pentru a da oarece atenție câte unui personaj”. În modul acesta elegant, criticul american își manifestă insatisfacția față de slaba individualizare a multitudinii de personaje, de penuria caracterologică a filmului, până și în cazul unei actrițe de excepție ca

Luminița Gheorghiu care, în primul ei rol principal, arborează de la prima la ultima imagine, fără relief, aceeași mască de femeie coruptă și fără scrupule.

Sigur, e dreptul cineastului să protesteze împotriva firii dominante a mamei sale, pe care n-o cruță nici în film, nici în afara sa, în conferințele de presă, dar frustrările sale par puerile, cu atât mai mult cu cât ecoul întârziat e ineficient. La drept vorbind, cele două decenii care au trecut de la accidentul provocat de șoferul Netzer ar fi trebuit să producă o distanțare de cazul în sine, ambele personaje, fiu și mama, beneficiind azi de o examinare mai subtilă. Dimpotrivă, ca toată „lumea bună” tatonată de „muscoiul” lui Butică, răzgâiatul fecior este pus să debiteze un limbaj dur, înșesat de licențe lingvistice, cu o amplă invocare a organelor de reproducere de ambele sexe, care culminează printr-o tandră amenințare aruncată de fiu, mamei sale: „Te f... în gură!”. Cu salutară prudență, mizeria citată a fost tradusă, în copia prezentată la Berlinală, prin cumintele, bine crescutul și specific americanul „Fuck You”. Doar noi, câțiva din sală, câți înțelegeam graiul dâmbovițean, ne-am înfiorat de silă, întrebându-ne până unde, puii mei, mai poate ajunge, în filmele noastre, violarea limbii române, „mult dulce și frumoasă”?

Felia de viață ca brand...

Călin Stănculescu

...de nou val, de nou cinema, de renaștere întârziată a filmului românesc. Aceasta cred că este cheia succesului cel mai recent obținut la Berlin de regizorul Călin Peter Netzer, care a câștigat cele mai importante premii, și anume, Ursul suprem (adică de aur) și Premiul FIPRESCI (după mine echivalent a trei Oscaruri importante).

Considerat capăt de linie, filmul *Marfa și banii* de Cristi Puiu, (premiera - iunie 2001) era o felie de viață lipsită de spectaculosul decantării valorilor morale, dar importantă pentru modul relatării și răceala autorului cantonat într-un obiectivism elegant, colorat de dialog și bine ambalat într-o imagine dezinvoltă. Doi ani mai târziu debutantul Netzer cucerește Locarno și ia cu filmul *Maria* două premii de interpretare (Diana Dumbravă și Șerban Ionescu), precum și premiul special al juriului. Caz real de femeie nevoită să se prostitueze pentru a crește șapte copii, care moare într-un accident când se întrevedea sfârșitul mizeriei, *Maria* este debutul cineastului, care își va reconsidera armele artistice cu *Medalia de onoare*, melodramă cu tușuri comice într-un univers cu valori puse pe dos, focusate pe vinovății reale sau închipuite. Alte câteva felii de viață decupate de Noul Val al filmului românesc sunt *Hârția va fi albastră* (Radu Muntean), *Călătorie la oraș* (Corneliu Porumboiu),

Moartea domnului Lăzărescu (Cristi Puiu), *Lampa cu căciulă* (Radu Jude), *4,3,2* (Cristian Mungiu), *La drumul mare* (Gabriel Sârbu), *Elevator* (George Dorobanțu), *Pescuit sportiv* (Adrian Sitaru), *Marti după Crăciun* (Radu Muntean), *Aurora* (Cristi Puiu), *Periferic* (George Bogdan Apetrei).

Printre atributele specifice operelor tinerilor cinești nu se numără tentația literaturii, magnetismul istoriei, nu neapărat cu mii de figuranți, replici desuete din mincinoase cărți de istorie, filmul experimental, cu doar o notabilă excepție - Gheorghe Preda (*Îngerul necesar*), eseul - gen *Holy Motors* (aici exagerez puțin), filmul pentru copii sau memorialistica (excepție - Constantin Popescu cu *Portret al luptătorului la tinerețe*), portretul, biografia etc. etc.

Poziția copilului intră în sfera filmului psihologic focusat pe relația mamă-fiu, cu conotații oedipiene, după mărturisirile autorului, cu sugestii vagi despre corupția înaltei societăți românești (care cel puțin vreo două veacuri ar trebui să crească de aci încolo), cu accente mai ferm puse pe relațiile de familie tensionate, fie prin uzură, fie prin incompatibilitate. Redescoperirea suferinței materne din finalul filmului anulează punctele de plecare, iubirea dictatorială a mamei celui ce săvârșește accidentul mortal pentru un copil inocent. Explicațiile rezistă

din punct de vedere psihologic și uman, campania pentru salvarea de rigorile justiției a fiului vinovat intră în biografia feliei de viață, evocate cu echilibru, discernământ și măsură, fără tente melo, fără demonstrații moraliste și moralizatoare în dialog.

Opțiunea pentru felia de viață, un nou *neorealism* dacă doriți, are în subtext frustrări enorme la nivel de individ, nu mai puțin la nivel de familie, grup, colectivitate, societate. Oricum este preferabilă, cu riscurile subînțelese spălării pe creier practicate cu frenezia de filmul american importat într-o veselie de distribuitorii cumpărați, precum filmele, la pachet. Publicul nu mai are în față drama opțiunii, el are la dispoziție doar comedii cretine, aventuri din care nu lipsesc urmări ce cresc adrenalina, tone de hemoglobină pe pereți ș.a.m.d. Educat cu conservele marca Hollywood, publicul nostru se îndepărtează treptat de autenticele valori ale filmului european, printre care *Poziția copilului* este pe un loc meritoriu. Sper, totuși, ca premiile berlineze să-i aducă regizorului și publicul meritat.

Călin Peter Netzer a crescut de la film la film prin calitatea opțiunii pentru subiect, prin perfecțiunea echipei și a celor ce au promovat filmul, așa că nu m-ar mira să-l văd stăpân și pe un Oscar. Deși, personal, mai degrabă apreciez instituția *Zmeurei de aur* pe care regret că nu o văd instaurată și în cinematografia românească. Personal mă înscriu la orice inițiativă de acest gen...

Și dacă Freud se înșela?

Cătălin Bogdan

Oare chiar avea Freud dreptate? Sunt roși băieții de dorința subconștientă a incestului cu mama lor? Răzvan Rădulescu și Călin Peter Netzer au luat în serios indiciul psihanalitic. *Poziția copilului* pare, potrivit scenariului lor, într-adevăr ambiguă. Și totuși, revolta fiului poate fi citită și în altă cheie. Afecțiunea mamei este nu doar invazivă, ci și abuzivă, dorința ei de control fiind atât de insidioasă încât desprinderea de ea nu poate fi decât o smulgere inevitabil brutală. Ca și o bandă adezivă trasă brusc și suficient de puternic pentru a contrasta efectul lipiciului. Atâta lipici sufletească secretă mama încât pare un ritual de funestă captură prin seducție al unei plante carnivore. Dar dacă dorința ei e investită de un vădit erotism matern (cu multiple nuanțe), nu suntem siguri că reacția fiului denotă o ambivalență incestuoasă. Se înăbușă, e exasperat, țipă pentru a-și incita fuga, dar în același timp suferă încă de o anumită paralizie, cedează din obișnuință și preferă prea des tăcerea. Planurile se suprapun însă, fiindcă stilul injurios nu e doar unul de agresivă repoziționare afectivă, ci și de banal conflict generațional ori chiar de pretinsă cultură a autenticității. Înjurăturile fiului nu sunt simple răbufniri dintr-un prea plin *oedipian*, ci sunt menite să stabilească o distincție între lumea lor și propria viață. Ambiguitatea e mai degrabă morală, întrucât solicită (din obișnuință în primul rând) ajutorul lor, dar îl scârbesc în același timp. Ne putem întreba câtă solidaritate de clasă e în raportul lor și câtă frustrare

drapată în derivă afectivă. Bănuim că mama încearcă cu disperare să prelungească vremea apusă unui băiat mămos. O epocă în care intimitatea atingerilor prilejuite de un masaj cu scop terapeutic avea legitimitatea ei, chiar dacă putea glisa discret erotic. Dar nu e nevoie de motivația incestului pentru a pune în practică o asemenea strategie de control. Mama e deja ruptă de afecțiunea soțului ei. Mariajul e doar funcțional, iar cauza poate nu e doar vârsta, ci și opțiunea mai veche a unei (bănuite) *open relationship* în varianta sa mai conformistă: onorabilitate aparentă de familie unită, dublată de amantlăcuri mai mult sau mai puțin tănuite. Scenariul nu oferă indicii concrete, dar profilul *cheffiilor* (din scena de debut) face credibilă ipoteza. O asemenea femeie în preajma menopauzei ajunge astfel într-o derută afectivă. Pe cine să iubească? Copilul, oricât de matur, rămâne deseori singura șansă. Chiar cu prețul unui (iresponsabil) abuz și al unei perverse otrăviri sufletești. Criză serioasă care survine e un revelator al conflictelor care trenau, dar pare și să deschidă calea spre un alt nivel, mai puțin impur. O anumită sublimare are loc, accentul mutându-se pe mai fireasca responsabilitate maternă. În fond, mama își iubește fiul fiindcă îi e fiu, oricât de mult i-ar căuta apropierea și oricâte învățuri ar face pentru a-l prinde în plasă. Doar frustrarea unei însingurări afective conferă o nuanță suplimentară, ușor erotizată, unei nevoi de iubire sacrificială. Iubire care nu e lipsită de egoism și pusee de autoritate. Dar care nu e neapărat incestuoasă. Conflictul nu e

unul *oedipian*, oricât i-ar fi sedus inițial pe scenariști acest aspect. Construcția filmului a condus la o perspectivă mai degrabă sociologică. Dependenta fiului (fără de care eforturile mamei ar fi fost cu totul zadarnice, ceea ce nu era întru totul cazul) provenea și din impasul unui copil care-și datora privilegiile educației într-o familie înstărită. Chiar și fobia bolilor exprima psihologia unei ființe protejate, crescute în condiții speciale, fără amenințări la adresa confortului său sufletească. Un confort care ulterior l-a sufocat, nepregătit fiind să iasă afară și să rupă cordonul ombilical care-l lega de protecția familiei. Astfel încât darul sorții (care i-a permis un bun start profesional și social) se dovedește unul otrăvit. Devine astfel o persoană pradă unei profunde (și inconfortabile) ambivalențe. Care probabil îi otrăvește și viața de cuplu. E grăbit să-și regăsească iubita (ceea ce va și cauza tragicul accident), dar se ferește maniacal s-o lase însărcinată. Situația grea care survine scoate și mai acut la iveală această ambivalență la care e condamnat: e și mai hotărât să pună stavilă imixtiunii mamei, dar o trimite în locul său să-i rezolve problemele delicate. E ca o intimă solidaritate de clasă, datorată unei vulnerabilități dobândite, o constituție sufletească marcată definitiv de atmosfera anilor (de)formatori. Cât despre *umbra* lui Freud, observăm aici mai degrabă un anti-Oedip: tatăl e disprețuit pentru lipsa lui de autoritate, pentru mariajul lui incoerent, pentru prematura lui renunțare.

sumar

la ceas aniversar

Cornel Udrea în traducerea Cristinei Tătaru 2

editorial

Mircea Arman Dialectica absenței 3

atitudini

Aura Christi Dictatura vedetelor cu papion? 4

Mircea Arman Despre minciună (Manual pentru clasele I-IV) Gabriel Liiceanu, Humanitas, 2006 5

eveniment

"Avem un papă smerit" 6

cărți în actualitate

Adrian Mureșan Povestile burgheze ale unui gurmand simpatic 7

Ștefan Manasia Mișcăările 8

poezia

Andrei Zbirnea 9

Mihail Gălățanu 10

proza

Paul Goma Bătrânul și fata 11

Aura Christi - profil de scriitor

Aura Christi Un Hamlet al subteranei 13

Theodor Codreanu "Polen eretic", poezia 14

Anca Tomoiogă Psalmista din grădinile austere: 16

Aura Christi 16

interviu

de vorbă cu Zoe Petre "Republica literelor nu poate fi liberă dacă cealaltă, republica adică, nu e liberă" 18

comentarii

Isabela Vasiliu-Scraba Despre Anton Dumitriu ca interpret al "Cogito"-ului cartezian 22

traduceri

Jean-Paul Michel Adevărul, până la greșală (II) 23

Pere Bessó Poeme 24

reportaj

Catia Maxim Pe urmele îngerilor din Moscopole 25

diagnoze

Andrei Marga Răspunderea culturii (I) 26

ipote(nu)ze

Vasile Gogea Constantin Hagea: o conștiință în acțiune și o jertfă pentru Ardeal 28

din lumea medicală

Doina Cozman Despre boală 29

opinii

Cristina Nemerovski Critica literară - proptea sau obstacol pentru literatură? 30

in memoriam

Nicolae Iuga Prof. univ. dr. Ion Bălin (1947 - 2006) 31

patrimoni

Sultana-Ruxandra Polizu Despre restaurarea tablourilor (II) 32

teatru

Claudiu Groza Picasso, afemeiatul 33

Claudiu Groza Shakespeare, cronicar monden 33

film

Ursul de Aur pentru Poziția copilului

Tudor Caranfil O privire lucidă... din "poziția copilului" 34

Călin Stănculescu Felița de viață ca brand... 35

Cătălin Bogdan Și dacă Freud se înșela? 35

plastica

Livius George Ilea - Andrei Florian - un alt "drum spre Centru" 36

plastica

Andrei Florian - un alt „drum spre Centru”

Livius George Ilea

De veghe la porțile întredeschise ale unui Orient aflat la ceasul meditațiilor esențiale, Andrei Florian nu se sustrage, însă, nici spiritului faustic occidental: păstrând o anume tradiție iconică a modernității, aduce, în fapt, prin efervescența sa creativă (sintetizată în selecția de lucrări prezentată recent pe simezele bucureștene în cadrul expoziției *Arhetip*) un genuin elogi post-modernității integratoare/recuperatoare, ipostaziind-o drept alternativă viabilă vizavi de paradigma modernistă, incriminată ca instauratoare de multiple, majore crize&rupturi.

Predispus la analiză și conceptualizare, dar sensibil la polisemia și regimul inițiativ/esoteric al imaginii apropiate prin multiple filtre culturale, artistul rămâne, în fapt, și în această recentă etapă a creației sale, un redutabil ucenic al lui Hēphaistos, incapabil de mize minore, marșând în mod constant pe structuri noetice&imaginale „de rezistență”, cu directă trimitere la arhetipal. *Altarul, Cartea, Cununa/Tiara, Relicvariul/Obiectele de Cult, Pomul/Arborele, Portalul, Adam/Omul*, teme a căror încărcătură simbolică reverberează exclusiv în tonalități majore, sunt dezvoltate în registrul grav chiar și atunci când în subtext

transpar certe „intonații” parodice care, precum în cazul *Fețelor idolului thermopan* ori în serii de genul „cap de expresie” (*Boschetarul Vasile*, etc.) deconspiră un discret, irepresibil, filon ludic, deseori dublat de un bine gestionat apetit pentru livresc.

Dacă antropocentrismul și antropomorfismul domină autoritar viziunea auctorială, fiorul metafizic, căutarea înfrigurată a unui „adevăr dincolo de adevăr” își face simțită prezența, în speță, prin opțiunea - în plin relativism postmodernist - pentru explorarea intensivă a zonelor de expresivitate liminale. Aceste zone de impact, zone „fierbinți”, unde inspirația bate statistica și toate „solidele” au presimțirea unui iminent *melting point*, omul însuși fiind perceput ca graniță fluidă între macro- și microcosmos, între lumea văzută și cea de dincolo de spectrul vizibilului, dinamica diadei suflet/corp se reflectă într-un insolit, subtil dialog între cele două materii de elecție ale artistului - sticla și ceramica.

Articulându-se binar, însă cu terțul inclus, în condițiile profitabile (pentru artist) ale existenței mai multor „nivele de realitate”,

(Continuare în pagina 31)

Andrei Florian

Fereastra

ABONAMENTE: PRIN TOATE OFICIILE POȘTALE DIN ȚARĂ, REVISTA AVÂND CODUL 19232 ÎN CATALOGUL POȘTEI ROMÂNE SAU CU RIDICARE DE LA REDACȚIE: 18 LEI - TRIMESTRU, 36 LEI - SEMESTRU, 72 LEI - UN AN CU EXPEDIERE LA DOMICILIU: 27 LEI - TRIMESTRU, 54 LEI - SEMESTRU, 108 LEI - UN AN. PERSOANELE INTERESATE SUNT RUGATE SĂ ACHITE SUMA CORESPUNZĂTOARE LA SEDIUL REDACȚIEI (CLUJ-NAPOCA, STR. UNIVERSITĂȚII NR. 1) SAU SĂ O EXPEDIEZE PRIN MANDAT POȘTAL LA ADRESA: REVISTA DE CULTURĂ TRIBUNA, CONT NR. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. TREZORERIA CLUJ-NAPOCA.

